

De arbeidsmarktpositie van
afgestudeerden van het
kunstonderwijs

Kunsten-Monitor 1998

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt
Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde
Universiteit Maastricht

Uitgave: HBO-raad

Den Haag, september 2000

De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden
van het kunstonderwijs

Kunsten-Monitor 1998

Betreft: afgestudeerden uit studiejaar 1996/1997

De Kunsten-Monitor is in opdracht van de HBO-raad en de hogescholen uit het kunstonderwijs ont-
door het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA), Faculteit der Econo-
Wetenschappen en Bedrijfskunde van de Universiteit Maastricht, en wordt uitgevoerd in samenw-
met DESAN Marktonderzoek te Amsterdam.

Auteur

M. Rengers
Universiteit Utrecht

Uitgave

HBO-raad
Prinsessegracht 21
Postbus 123
2501 CC Den Haag
Telefoon 070 - 3 12 21 21
Telefax 070 - 3 12 21 00
E-mail post@hbo-raad.nl

Druk en omslag

Drukkerij/Uitgeverij Van Gorcum, Assen

Prijs f 50,- inclusief verzendkosten en BTW

ISBN 90-6390-233-6

© Copyright HBO-raad, september 2000

Ten geleide

Het kunstonderwijs is een bijzondere sector binnen het hoger beroepsonderwijs. Het kent eigen tradities, werkwijzen en onderhoudt eigensoortige relaties met de samenleving als geheel. Ook de praktijk, het vakmanschap en de arbeidsmarkt waarop het kunstonderwijs zich richt, zijn veelal anders dan die van andere sectoren van het hbo, kortom hoger onderwijs, maar heel eigensoortig hoger onderwijs. Deze Kunsten-Monitor is daar een uitdrukking van. Er is nadrukkelijk sprake van een grote samenhang met de HBO-Monitor, maar in samenwerking met het kunstenveld, is een specifieke, toegespitste benadering ontwikkeld. Het is verheugend dat de kunstopleidingen hebben ervaren dat deze specifieke benadering meerwaarde heeft opgeleverd.

Met deze publicatie is de vierde landelijke rapportage over de sector kunstonderwijs een feit. Het betreft een analyse op basis van een onderzoek onder een kleine 3000 afgestudeerden, waarbij het gaat om de groep die in 1996/1997 de opleiding afrondde. Evenals de HBO-Monitor wordt ook de Kunsten-Monitor uitgevoerd door het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) verbonden aan de Universiteit Maastricht, in samenwerking met DESAN Marktonderzoek in Amsterdam.

De Kunsten-Monitor biedt een belangrijk instrument aan hogescholen om inzicht te krijgen in de ontwikkelingsgang van hun afgestudeerden in de kleurrijke beroepspraktijk van kunst en cultuur. Ook voor de organisaties die actief zijn in dit beroepenveld biedt de Kunsten-Monitor waardevolle informatie over de ontwikkelingen in hun branche en vakgebied. De uitkomsten van deze monitoring geven een beeld dat de diversiteit van de beroepspraktijk onderstreept. Er spreekt uit dat jonge kunstenaars hun creativiteit ook gebruiken voor de vormgeving van hun ontwikkelingsproces.

Prof. dr. F. Leijnse
voorzitter HBO-raad

Drs. A.B. de Graaf
directeur HBO-raad

Inhoudsopgave

	Bladzijde
Voorwoord	7
Samenvatting	9
1 Inleiding	11
1.1 Kunsten-Monitor 1998	11
1.2 Respons	12
1.3 Opbouw rapport	14
2 Kwalificeren tot kunstenaar	15
2.1 Uitstroom kunstonderwijs	15
2.2 Vooropleiding	17
2.3 Gevolgde (kunst)opleiding	19
2.4 Inhoud studie en vervolgonderwijs	22
3 Kunst en werk: kunstenaars en de arbeidsmarkt	27
3.1 Kunstenaars op zoek naar werk	27
3.2 Intrede op de arbeidsmarkt	28
3.3 Werk van kunstenaars	31
3.4 Aard van de werkzaamheden	34
3.5 Loon naar werken?	39
4 Het kunstenaarschap in praktijk	45
4.1 Activiteiten van kunstenaars	45
4.2 Kunstenaar: wat je moet kunnen en waar je dat leert	47
4.3 Oordeel over beroep en beroepskeuze	52
5 Kunstenaar: buitenbeentje of binnenboord?	55
Referenties	59
Bijlage 1 Opleidingenclassificatie kunstonderwijs	61
Bijlage 2 Karakteristieken van werk uitgesplitst naar aard belangrijkste werkzaamheden	63
Bijlage 3 Statistisch supplement en enkele aanvullende statistieken	71
Bijlage 4 Kunstberoepen	105

Voorwoord

Het rapport *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het kunstonderwijs 1998* is de vierde publicatie in het kader van de Kunsten-Monitor. Deze rapportage verschaft een beeld over de (arbeidsmarkt)positie en de beroepspraktijk van de kunstenaars die in het studiejaar 1996/1997 een kunstopleiding aan een academie of conservatorium voltooiden. De Kunsten-Monitor behandelt werk en inkomen van de kunstenaars en hun oordeel over de gevolgde kunstopleiding en verschillende aspecten van het kunstenaarschap. Verder wordt kort aandacht besteed aan de vooropleiding van de kunstenaars, de rol van de overheid, en de meest opvallende verschillen tussen de kunstenaars. Tenslotte gaat het rapport in op de verschillen en overeenkomsten tussen de afgestudeerden van het kunstonderwijs en de andere hbo-afgestudeerden.

De Kunsten-Monitor is in 1995 ontwikkeld en wordt sindsdien uitgevoerd in opdracht van de HBO-raad en de hogescholen uit het kunstonderwijs. De projectleiding berust bij het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA). Bij de uitvoering wordt samengewerkt met Desan Marktonderzoek. Projectleider van de Kunsten-Monitor 1998 is drs G.W.M. Ramaekers van het ROA. Het rapport *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het kunstonderwijs 1998* is samengesteld door drs Merijn Rengers (Universiteit Utrecht, ICS/Sociologie & Erasmus Universiteit Rotterdam, Kunst- en Cultuurwetenschappen). De tabellen voor het statistisch supplement zijn door Lia Potma van het ROA gemaakt.

Vanuit de HBO-raad is het project begeleid door P.G. Kroeger. De begeleiding vanuit het kunstonderwijs en het kunstenveld kwam van: E. Akkermans (Hogeschool voor de Kunsten Utrecht), M. Bassant (Willem de Kooning Academie), R. Berends (Projectorganisatie kunstvakonderwijs), H. Bleeker (Hogeschool voor de Kunsten Arnhem), J. Deering (Hogeschool voor de Kunsten Arnhem), M. Gerner (Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten), A. Koopman (Federatie van Kunstenaarsverenigingen) en J. Verduyn Lunel (Federatie van Kunstenaarsverenigingen).

Samenvatting

Het rapport 'De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het kunstonderwijs. Kunsten-Monitor 1998' is de vierde editie van de Kunsten-Monitor, het kunstzinnige broertje van de HBO-Monitor. In deze rapportage wordt de transitie van opleiding naar werk van de afgestudeerden van het kunstonderwijs uitputtend behandeld. Hierbij wordt aandacht besteed aan de kwalificaties van de afgestudeerden van de kunstopleidingen, aan hun arbeidsmarktintrede, loon en werk, en aan enkele praktische aspecten van het kunstenaarschap. Tenslotte worden de afgestudeerden van het kunstonderwijs vergeleken met de gemiddelde hbo-afgestudeerde. In deze samenvatting komen kort de belangrijkste punten aan de orde.

De afgestudeerden

De afgestudeerde kunstenaars vormen een bont gezelschap van autonoom beeldend kunstenaars, toegepaste beeldend kunstenaars (zowel design als audiovisueel), musici, acteurs, dansers en docenten. Niettemin is er eenheid in de verscheidenheid: de studenten aan het kunstonderwijs zijn vaker vrouw, zijn ouder, komen gemiddeld gesproken uit hogere milieus, zijn sinds jonge leeftijd voorbereid op het latere kunstenaarschap en stromen vaak op een afwijkende wijze in. Bovendien telt het kunstonderwijs veel buitenlandse studenten.

Podiumkunstenaars brengen gemiddeld gesproken meer tijd op school door dan beeldend kunstenaars. Van de podiumkunstenaars genoot 85% een of meer vooropleidingen op kunstzinnig gebied, tegen 62% van de beeldend kunstenaars. De podiumkunstenaars studeren bovendien vaker door na het behalen van hun diploma: 22% tegen 14% van de beeldend kunstenaars. Het internationale karakter van het Nederlandse kunstonderwijs komt verder tot uitdrukking in het feit dat de studenten veelal in het buitenland een deel van hun studie volgen, en ook in de anderhalf jaar na het afstuderen vaak beroepsmatig buiten de grenzen te vinden zijn.

Arbeidsmarktintrede

Tachtig procent van de afgestudeerde kunstenaars zoekt tijdens of na de opleiding naar betaald werk. De kunstenaars zoeken in eerste instantie vooral naar werk binnen hun vakgebied, maar wijken vaak – noodgedwongen – uit naar aanverwante activiteiten, of zoeken zelfs naar werk buiten de culturele sector. Van de afgestudeerde kunstenaars maakt ongeveer 10%, anderhalf jaar na afstuderen, gebruik van de recent geïntroduceerde Wet Inkomensvoorziening Kunstenaars, de WIK. De meeste Wikkers zijn autonoom beeldend kunstenaar, of hebben een opleiding in de theatersector afgerond.

In totaal biedt 80% van de afgestudeerde kunstenaars zich aan op de arbeidsmarkt, terwijl 8% van de kunstenaars tot de werkloze beroepsbevolking gerekend moet worden. De overige kunstenaars zijn aan het werk. Van deze werkenden heeft 74% de voornaamste werkzaamheden in het eigen vakgebied, 7% in een aan het eigen vakgebied gerelateerde betrekking en 19% in een betrekking buiten het eigen vakgebied.

Soort werk

Een analyse van de verschillende activiteiten van de kunstenaars laat zien dat de werkzaamheden in de culturele sector (met name in het theater) veelal kortlopende contracten kennen. Musici hebben daarentegen vaak langer lopende verbintenissen met werk- of opdrachtgevers. De werkzaamheden van de kunstenaars buiten de culturele sector zijn vaak kortdurend van aard; niet zozeer omdat de reguliere arbeidsmarkt de kunstenaars geen mogelijkheden biedt, maar omdat kunstenaars zelf dit werk vaak als tijdelijk of aanvullend beschouwen.

De kunstenaars komen vaak via informele kanalen aan werk. Daarnaast zijn de kunstenaars ondernemend: bijna 30% van de kunstenaars werkt als zelfstandige of als freelancer. Verder valt op dat podiumkunstenaars vaak in het buitenland werken: zeker 8% van deze groep is over de grenzen werkzaam, tegen slechts 2% van de beeldend kunstenaars. De flexibiliteit van banen en van de kunstenaars zelf wordt onderstreept door het feit dat de helft van de afgestudeerden in loondienst een vast contract heeft, tegen tweederde van alle hbo'ers.

Loon en werken

De beloning van de kunstenaars per uur verschilt nauwelijks van die van de gemiddelde hbo'er. Alles bij elkaar verdient de gemiddelde afgestudeerde van het kunstonderwijs, anderhalf jaar na het behalen van het diploma bijna 24 gulden bruto per uur. De beeldend kunstenaars zitten hier zo'n 2 gulden per uur onder, terwijl de podiumkunstenaars per uur gemiddeld 2 gulden meer ontvangen. Podiumkunstenaars werken bovendien vaker binnen de culturele sector dan beeldend kunstenaars. Niettemin verdienen beeldend kunstenaars in totaal meer dan de podiumkunstenaars. De gemiddelde beeldend kunstenaar verdient per maand (bruto) ruim 3000 gulden, terwijl podiumkunstenaars daar per maand zo'n 150 gulden onder zitten. Deze inkomensverschillen worden verklaard door het feit dat de podiumkunstenaars gemiddeld een duidelijk kortere werkweek hebben dan de beeldend kunstenaars: ruim 30 uur ten opzichte van ruim 35 uur per week. Uitschieters onder de kunstenaars zijn de autonome beeldend kunstenaars, die gemiddeld gesproken weinig verdienen en slechts een klein gedeelte van hun inkomsten verwerven met activiteiten die direct met hun vakgebied te maken hebben, en de toegepaste beeldend kunstenaars voor wie het tegenovergestelde geldt. Zij verdienen behoorlijk en werken vooral binnen hun eigen vakgebied.

De afgestudeerden van het kunstonderwijs verdienen in totaal bruto per maand gemiddeld gesproken minder dan hun hbo-collega's. Dit verschil wordt groter wanneer de beroepskosten van de kunstenaars (zo'n 400 gulden op maandbasis) in de vergelijking worden betrokken.

Oordeel afgestudeerden

Kunstenaars zijn – achteraf gezien – tevreden met hun studie- en beroepskeuze. Binnen het hbo vormen zij zelfs de meest tevreden groep afgestudeerden. De kunstenaars geven aan een hoog inkomen en een vaste baan geen belangrijke kenmerken van het werk na de opleiding te vinden. Werk moet voor de afgestudeerde kunstenaar eerder creativiteit, uitdaging en zelfstandigheid bieden. Deze opvattingen van de kunstenaars komen precies overeen met kenmerken van de arbeidsmarkt waar zij zich op bevinden.

1 Inleiding

1.1 Kunsten-Monitor 1998

Dit rapport vormt de landelijke rapportage van de Kunsten-Monitor 1998. In het rapport wordt de transitie van kunstopleiding naar beroepspraktijk behandeld voor kunstenaars die in het studiejaar 1996/1997 afstudeerden aan een academie of conservatorium. Naast het meten van de feitelijke arbeidsmarktsituatie van de kunstenaars (werk, loon, sector en dergelijke), beoogt de monitor inzicht te verschaffen in een aantal immateriële zaken, zoals de waardering voor het kunstenaarschap en het oordeel van de afgestudeerden over de kunstopleiding. Het rapport besluit met een hoofdstuk waarin de positie van de afgestudeerden van het kunstonderwijs wordt vergeleken met de positie van de afgestudeerden van de andere opleidingen binnen het hbo.

De methodiek van de Kunsten-Monitor 1998 verschilt in grote lijnen niet van die van de vorige Kunsten-Monitoren. Het specifiek op de kunstensector gerichte instrument wordt uitgevoerd binnen het brede kader van de HBO-Monitor. Dit jaarlijks terugkerend onderzoek onder afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs (hbo) verschaft een beeld van de arbeidsmarktintrede van de afgestudeerden, het verloop van het transitieproces van school naar werk en de kwantitatieve en kwalitatieve aspecten van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. De Kunsten-Monitor richt zich uitsluitend op de afgestudeerden van het kunstonderwijs¹. Voor een gedetailleerde beschrijving van de methodiek van de HBO-Monitor en de wijzigingen die daarin voor de Kunsten-Monitor zijn aangebracht, wordt verwezen naar Willems & Welters (1999). De Kunsten-Monitor verschilt op twee punten van de HBO-Monitor: ten eerste wordt er in de Kunsten-Monitor naar een aantal specifieke aspecten van het kunstenaarsberoep gevraagd, en ten tweede staat de Kunsten-Monitor uitgebreider stil bij de aard van de (verschillende) arbeidsmarktactiviteiten van de afstudeerders.

In dit rapport wordt een onderscheid gemaakt tussen afgestudeerden in de beeldende kunst en afgestudeerden in de podiumkunsten. Daarbinnen worden de volgende opleidingsclusters onderscheiden:

- Beeldende kunst:
 - autonoom
 - toegepast design (bijvoorbeeld grafische of industriële vormgeving)
 - toegepast audiovisueel (bijvoorbeeld fotografische vormgeving, of museologie)
 - Docerend.
- Podiumkunsten:
 - uitvoerend muziek
 - docerend muziek
 - uitvoerend theater (waaronder dans)
 - docerend theater (waaronder dans)

Het begrip werkende is in deze rapportage op dezelfde wijze gedefinieerd als vorig jaar, en vergelijkbaar met de definitie in de HBO-Monitor: een werkende is, tenzij anders vermeld, iemand die tenminste 12 uur

¹ Een andere term om deze opleidingssector aan te duiden is het kunstvakonderwijs, of – meer formeel - hbo kunst & cultuur. In de rest van deze rapportage wordt voornamelijk de term kunstonderwijs gebruikt. De respondenten worden aangeduid als afgestudeerden, of als "kunstenaars", hoewel niet iedereen daadwerkelijk als kunstenaar werkzaam is.

per week betaald werk verricht en zichzelf niet als student ziet. Voordeel van het hanteren van deze reguliere definitie is de vergelijkbaarheid met andere gegevensbestanden over kunstenaars of andere beroepsgroepen.

Naast deze algemene definitie van werkende in de HBO-Monitor wordt in hoofdstuk 3 gekeken naar een specifiek op de kunstensector gerichte indicator van de transitie opleiding-arbeidsmarkt, namelijk de aard van de verrichte werkzaamheden. Aangezien kunstenaars primair worden opgeleid voor een aanstelling binnen het kunstenveld, is het al dan niet verwerven van een dergelijke aanstelling een goede indicator van de aansluiting tussen opleiding en arbeidsmarkt². Daarbij worden twee indicatoren gehanteerd. In de eerste plaats is aan de kunstenaars zelf gevraagd om hun werkzaamheden te classificeren naar respectievelijk werk binnen de kunstsector, werk gerelateerd aan het kunstberoep, en werk buiten de sector kunst. Daarnaast konden de respondenten de naam van hun beroep invullen. Aan de hand van een hercodering van deze beroepen is het mogelijk om achteraf de aard van het werk van kunstenaars in te delen naar kunstberoepen en niet-kunstberoepen. Overigens wordt in dit rapport de eerste indicator gehanteerd. De reden hiervoor is het besef dat kunstenaars vaak een aantal werkkringen hebben, die kunnen worden onderverdeeld naar primair artistieke bezigheden, aanverwante bezigheden en niet-verwante bezigheden. De economische literatuur over de arbeidsmarkt voor kunstenaars suggereert verder dat kunstenaars door verschillende banen aan te houden ten minste drie doelen nastreven: ten eerste het verwerven van een redelijk en stabiel inkomen, ten tweede het spreiden van de risico's die veelal gepaard gaan met een artistieke beroepspraktijk, en ten derde – zover dat mogelijk is – het maximaliseren van de tijd die zij besteden aan hun artistieke werkzaamheden. In deze visie subsidiëren kunstenaars hun eigen discipline met geld dat zij elders verdienen.

Tenslotte zij vermeld dat de specifieke focus op de kunstensector er toe kan leiden dat niet alle gegevens die in deze Kunsten-Monitor 1998 worden gepresenteerd helemaal vergelijkbaar zijn met andere ROA-publicaties, waarin ook cijfers over de hbo-kunstopleidingen worden weergegeven. De verschillen zijn echter gering. De geïnteresseerde lezer wordt bijvoorbeeld verwezen naar het integrale rapport over de afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs, de HBO-Monitor: (Allen en Ramaekers, 1999), waarin de verschillende sectoren binnen het hbo met elkaar worden vergeleken. Deze vergelijkingen worden ook in hoofdstuk 5 van deze rapportage behandeld, met een speciale focus op de kunstensector.

1.2 Respons

De analyses in deze rapportage zijn gebaseerd op de enquêtes die eind 1998 (schriftelijk voor iedereen) en begin 1999 (telefonisch onder de non-respondenten tot dan toe) zijn gehouden onder degenen die in het studiejaar 1996/1997 afstudeerden aan één van de opleidingen in het kunstonderwijs. Van de 2840 benaderde afgestudeerde kunstenaars werkten er 1417 mee aan het onderzoek. De respons op beide enquêtes samen bedroeg daarmee 50%.

De aantallen respondenten verschillen per opleiding van het kunstonderwijs. Tabel 1.1 geeft een overzicht van het aantal respondenten (de 'ongewogen', niet opgehoogde aantallen) en het aantal afstudeerders (de 'gewogen' aantallen) per cluster van opleidingen. In de rest van deze rapportage wordt consequent dit onderscheid naar opleidingscluster gehanteerd. Voor de weging is opgehoogd naar het totale aantal

² Een dergelijke aansprekende indicator is in de kunstensector tamelijk eenvoudig te hanteren, omdat duidelijk is welke beroepen wel en welke beroepen niet binnen het kunstenveld vallen (zie bijlage 4). Daarnaast wordt in deze rapportage voor het eerst aan de afgestudeerden zelf gevraagd hoe zij hun werk zouden kwalificeren. Voor het gehele hbo is het gecompliceerder om op deze manier uitspraken te doen over de aansluiting tussen opleiding en arbeidsmarkt, omdat het problematisch kan zijn om beroepen onder te verdelen naar de mate van aansluiting op de opleiding. Dit geldt vooral voor de meer algemene opleidingen.

verstuurde enquêtes, dat wil zeggen naar het totale aantal afstudeerders zoals dat door de scholen opgegeven is.

Tabel 1.1
Ongewogen en gewogen aantal respondenten kunstonderwijs per cluster van opleidingen

		Ongewogen	Gewogen
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	201	422
	Toegepaste beeldende kunst design	443	831
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	129	215
	Docerende beeldende kunst	117	186
	Totaal	890	1.654
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	140	397
	Docerend muziek	214	510
	Uitvoerend theater	52	110
	Docerend theater	70	119
	Totaal	476	1.136
Overig		51	51
Totaal		1.417	2.840

Tabel 1.2 laat de respons zien op zowel de schriftelijke als de telefonische enquête. Van de 1417 afgestudeerden reageerden er 993 (35% van de alle afstudeerders) op de uitgebreide schriftelijke enquête, en werden nog eens 424 kunstenaars (15 % van het totaal) beknopt telefonisch geënquêteerd. Daarmee ligt de totale respons op 50%. Door de weging van de uitkomsten naar het totale aantal gediplomeerde kunstenaars zijn de hier gepresenteerde uitkomsten – tenzij anders vermeld – representatief voor alle afstudeerders van het kunstonderwijs in het studiejaar 1996/1997.

Tabel 1.2
Ongewogen en gewogen aantal respondenten kunstonderwijs naar telefonisch/schriftelijk ondervraagd

	Ongewogen	Gewogen
Schriftelijk	993	2.012
Telefonisch	424	828

Tabellen 1.3 en 1.4 behandelen de nadere onderverdeling van kunstenaars naar opleidingsrichting. In tabel 1.3 staan alle richtingen die groot genoeg zijn om afzonderlijk te worden geïdentificeerd. Tabel 1.4 toont vervolgens nog vijf kleine opleidingen, waarvan niet voldoende afstudeerders in de analyse betrokken konden worden³. De ondergrens voor het doen van statistisch verantwoorde uitspraken ligt bij 25 respondenten⁴. Overigens zijn de respondenten uit tabel 1.4 wel steeds meegerekend in alle tabellen. Zo vinden we de 'uitvoerende beoefening van de dans' (uit tabel 1.4) terug bij de 'uitvoerende beoefening van het drama' (tabel 1.3) en ook bij de hoofdgroep 'uitvoerend theater' uit tabel 1.1. De indeling van opleidingen in de gehanteerde clusters staat in bijlage 1. In het statistisch supplement (bijlage 3) worden voor de in tabel 1.3 en 1.4 weergegeven opleidingsrichtingen een aantal belangrijke variabelen nader uitgesplitst.

³ Een opleiding kan 'klein' zijn omdat de omvang van de opleiding niet groot genoeg is óf omdat de opleiding een te lage respons heeft opgeleverd maar qua omvang wel groot genoeg is. Voorbeelden van kleine opleidingen zijn dans en compositie.

⁴ Bij te kleine aantallen respondenten is de kans op toevallige uitschieters te groot. Bij grotere aantallen middelen de toevallige verschillen uit.

Tabel 1.3
Ongewogen en gewogen aantal respondenten kunstonderwijs per opleiding

	Ongewogen	Gewogen
Monumentale vormgeving	36	87
Schilderkundige vormgeving	119	221
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	39	96
Algemene industriële vormgeving	50	95
Architectonische vormgeving	135	251
Modevormgeving	43	80
Publiciteits- cq grafische vormgeving	176	331
Kunst en techniek	26	49
Film- en tv-vormgeving	32	53
Fotografische vormgeving	41	69
Museologie	43	71
Opleiding leraar handvaardigheid (1e gr)	28	45
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	83	131
Uitvoerend musicus	102	295
Docerend musicus	184	434
Uitvoerende beoefening van het drama	30	61
Opleiding docentschap dans	27	49
Opleiding docentschap drama	43	70
Overig	180	352
Totaal	1.417	2.840

Tabel 1.4
Ongewogen en gewogen aantal respondenten kunstonderwijs per kleine opleiding

	Ongewogen	Gewogen
Kunst-/mediamanagement	13	22
Compositie of compositie/elektronische muziek	10	24
Muziekregistratie	13	29
Getulgschrift muziekonderwijs B schoolmuziek	21	54
Uitvoerende beoefening van de dans	12	34

1.3 Opbouw rapport

Deze rapportage bestaat uit vier delen. Het eerste deel behandelt de opleiding van de afgestudeerden. Relevante vragen in dit deel zijn: via welke route bereikten zij de kunstopleiding, stromen zij door naar vervolgonderwijs en welke activiteiten (zoals stages) ontplooiden zij tijdens de studie? In het tweede deel worden werk, loon en inkomen van afgestudeerde kunstenaars onder de loep genomen. Het derde deel gaat in op enkele kwalitatieve aspecten van het kunstenaarschap, zoals erkenning en waardering door publiek en overheid, en het oordeel van de kunstenaars over beroepspraktijk en gevolgde opleiding. Het rapport besluit met een hoofdstuk waarin de uitkomsten van de Kunsten-Monitor in het perspectief van het gehele hbo geplaatst worden.

2 Kwalificeren tot kunstenaar

2.1 Uitstroom kunstonderwijs

Afgestudeerde kunstenaars betreden de arbeidsmarkt met een set formele getuigschriften, zoals het diploma van hun kunstopleiding en eerdere diploma's. Bij de transitie van opleiding naar werk kunnen echter meer kwalificaties een rol spelen, zoals relevante stages en werkervaring in binnen- of buitenland, en eventuele (vervolg)opleidingen. Tenslotte kan de arbeidsmarktintrede verschillen tussen mannen en vrouwen, vol- en deeltijders en tussen jonge en oude kunstenaars. Dit hoofdstuk behandelt daarom alle formele en informele kwalificaties van de kunstenaars, voorafgaand aan hun intrede op de arbeidsmarkt.

De kunstenaars die in dit rapport centraal staan, hebben in het studiejaar 1996/1997 hun kunstopleiding aan een academie of conservatorium afgesloten. De tabellen 2.1 en 2.2 geven een karakterisering van de uitgestroomde kunstenaars.

Tabel 2.1
Gediplomeerde uitstroom uit het kunstonderwijs verbijzonderd naar geslacht en etniciteit

Opleidingscluster		Geslacht		Allochtoon	
		man %	vrouw %	ja %	nee %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	33	67	2	98
	Toegepaste beeldende kunst design	47	53	2	98
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	46	54	2	98
	Docerende beeldende kunst	26	74	1	99
	Totaal	41	59	2	98
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	60	40	0	100
	Docerend muziek	46	54	1	99
	Uitvoerend theater	26	74	0	100
	Docerend theater	15	85	0	100
	Totaal	46	54	0	100
Totaal		43	57	1	99

Het kunstonderwijs telt weinig allochtonen⁵. Het merendeel van de afgestudeerden (57%) is vrouw. Alleen onder de uitvoerende musici zijn mannen in de meerderheid. Relatief de meeste vrouwen zijn docenten beeldende kunst of theaterstudent. Vooral voor deze laatste groep is dat een opvallend gegeven. In vrijwel alle sectoren op de arbeidsmarkt maakt het namelijk niet uit of een vacature wordt ingevuld door een man of een vrouw. De podiumkunsten vormen hier een uitzondering op. Mannen spelen of dansen namelijk bijna altijd mannenrollen, terwijl vrouwen de vrouwenrollen voor hun rekening nemen. Het aantal afstuderende vrouwen binnen de podiumkunsten stijgt de laatste jaren ten opzichte van het aantal mannen, terwijl het aantal mannen- en vrouwenrollen ongeveer gelijk is gebleven. Hierdoor neemt de

⁵ Om als allochtoon te worden aangemerkt, dient de afgestudeerde of tenminste een van zijn of haar ouders te zijn geboren in één van de landen die worden genoemd in de Wet Bevordering Evenredige Arbeidsdeelname Allochtonen (WBEAA).

concurrentie tussen vrouwen toe, terwijl die onder mannen gelijk blijft of afneemt. Vrouwen hebben het daarom binnen de podiumkunsten vaak moeilijker dan mannen⁶.

Tabel 2.2
Gediplomeerde uitstroom uit het kunstonderwijs verbijzonderd naar gemiddelde leeftijd

Opleidingscluster		gemiddeld	25% kwantiel	mediaan	75% kwantiel
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	29	25	27	29
	Toegepaste beeldende kunst design	28	25	27	29
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	27	26	27	28
	Docerende beeldende kunst	28	25	27	29
	Totaal	28	25	27	29
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	29	27	28	30
	Docerend muziek	28	25	27	30
	Uitvoerend theater	27	24	27	29
	Docerend theater	27	24	25	29
	Totaal	28	25	27	29
Totaal		28	25	27	29

Kunstenaars zijn anderhalf jaar na afstuderen gemiddeld 28 jaar oud (tabel 2.2). Daarmee zijn zij een jaar ouder dan de gemiddelde hbo-afgestudeerde (27 jaar). De mediaan, het 25%-kwantiel en het 75%-kwantiel⁷ geven de spreiding in de leeftijd van de kunstenaars aan. Deze spreiding is het grootst onder afgestudeerden theater, zowel docenten als uitvoerenden. In deze groep treffen we dus veel relatief oude en relatief jonge afgestudeerden aan. De mediaan ligt bij alle opleidingscluster rond de 27 jaar: de helft van de afgestudeerden is jonger, de helft ouder.

Tabel 2.3 geeft vervolgens het hoogst behaalde opleidingsniveau van de ouders van de kunststudenten weer, onderverdeeld naar lager, middelbaar en hoger onderwijs. Deze tabel toont aan dat de studenten van het kunstonderwijs doorgaans hoog opgeleide ouders hebben. Slechts 20% van de moeders en 18% van de vaders heeft alleen lager onderwijs genoten; 43% van de vaders en 26% van de moeders genoot hoger onderwijs. Er zijn nauwelijks verschillen tussen onderwijsclusters wat betreft de opleidingen van de ouders. Als we het gemiddelde opleidingsniveau van de ouders van kunststudenten echter vergelijken met de rest van het hbo, dan wordt de speciale positie van het kunstonderwijs meteen duidelijk. Van alle hbo'ers hebben de kunststudenten duidelijk de hoogst opgeleide ouders. Bijna de helft van de kunststudenten (48%) heeft tenminste één hoog opgeleide ouder. Dit geldt voor ongeveer één op de drie hbo-studenten (hbo-breed gemiddeld 34%). De vaak geopperde hypothese dat kunststudenten wat betreft hun achtergrond meer op universitaire studenten lijken dan op de rest van de hbo'ers is hiermee nog eens bevestigd. De verklaring hiervoor is voor de hand liggend. Belangstelling voor kunst en cultuur is namelijk sterk gerelateerd aan sociale herkomst. Dit wordt versterkt door het feit dat een grote meerderheid van de kunststudenten – naast de meegekregen belangstelling voor kunst- en cultuur – op jonge leeftijd extra training heeft ontvangen op kunstzinnig gebied. Deze investeringen in artistieke competentie zijn wederom sterk sociaal bepaald. Wat betreft de formele vooropleiding verschillen de kunststudenten overigens niet

⁶ Zie, voor een uitgebreide analyse van de sekseverschillen op de arbeidsmarkt voor podiumkunstenaars het rapport 'Rollen en Rolpatronen; Loopbanen van vrouwen en mannen in de podiumkunsten' (Struyk en Rengers, 2000).

⁷ De mediaan is de leeftijd waar 50% van de kunstenaars onder zit en 50% van de kunstenaars boven zit; het 25%-kwantiel is de leeftijd waar 25% van de kunstenaars onder zit en 75% van de kunstenaars boven zit; het 75%-kwantiel is de leeftijd waar 75% van de kunstenaars onder zit en 25% van de kunstenaars boven zit.

of nauwelijks van de rest van het hbo. Dit wordt duidelijk uit tabel 2.4 en 2.5, waarin de formele en kunstzinnige vooropleidingen van de kunststudenten aan de orde komen.

Tabel 2.3
Gediplomeerde uitstroom uit het kunstonderwijs verbijzonderd naar hoogst behaalde opleidingsniveau moeder en vader

Opleidingscluster		opleidingsnivo moeder			opleidingsnivo vader		
		Lager onder- wijs %	Middel- baar onderwijs %	Hoger onder- wijs %	Lager onder- wijs %	Middel- baar onderwijs %	Hoger onder- wijs %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	20	50	29	22	35	44
	Toegepaste beeldende kunst design	19	60	21	20	39	42
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	14	63	23	14	37	48
	Docerende beeldende kunst	25	48	27	15	42	43
	Totaal	20	56	24	19	38	43
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	20	51	29	13	44	43
	Docerend muziek	22	47	31	19	37	45
	Uitvoerend theater	23	53	24	13	48	39
	Docerend theater	19	51	30	11	46	44
	Totaal	21	49	30	15	41	44
Totaal		20	53	26	18	39	43

2.2 Vooropleiding

Zo'n zestig procent van de afgestudeerde kunstenaars heeft voorafgaand aan de kunstopleiding een havo- of vwo-opleiding gevolgd (tabel 2.4). De rest heeft voornamelijk een mbo- of hbo-opleiding afgesloten. Beeldende kunstenaars maakten ten opzichte van de podiumkunstenaars relatief vaak een mbo-opleiding af vóór de kunstopleiding, terwijl podiumkunstenaars (net als docenten beeldende kunst) relatief vaak al een hbo-diploma op zak hebben. Deze cijfers worden overigens deels beïnvloed door het feit dat musici en docenten beeldende kunst vaak een kopstudie volgen na hun kunstopleiding, bijvoorbeeld het traject docerend musicus - uitvoerend musicus⁸.

Tenslotte valt op dat kunstenaars – ten opzichte van de rest van het hbo – vaak een 'andere' vooropleiding hebben genoten (8% van de kuo-afgestudeerden ten opzichte van 3% van alle hbo-studenten). Dit kan een opleiding in het buitenland zijn. Daarnaast komen relatief veel kunstenaars zonder voltooide vooropleiding (via een 'colloquium doctum' of toelatingsexamen) het kunstonderwijs binnen, hetgeen opnieuw een indicatie is van het feit dat niet alleen de formele kwalificaties van het Nederlandse onderwijssysteem van belang zijn voor de selectie van kunstenaars⁹.

⁸ Tot voor enkele jaren geleden was er sprake van een zesjarige opleiding tot musicus. Tegenwoordig bestaan alleen nog de (vierjarige) opleidingen tot docent schoolmuziek/AMV en tot musicus. Hierbij is het wel mogelijk om als afgestudeerd musicus een (tweejarige) 2° fase muziekopleiding te volgen. Deze wijzigingen in de muziekopleidingen betekenen dat afgestudeerde musici in deze rapportage zowel een vier-, vijf- als zesjarige opleiding kunnen hebben gevolgd. In paragraaf 2.4 zal ook blijken dat de opleiding tot uitvoerend musicus een opleiding is die – in het verleden - relatief vaak als vervolgopleiding na de kunstopleiding (met name een docerende muziekopleiding) werd gekozen.

⁹ Ook binnen het formele opleidingssysteem wordt de uitzonderlijke positie van de kunststudenten erkend. Zo mogen de opleidingen studenten die alleen een mavo-opleiding hebben voltooid toelaten tot de kunstopleiding als deze studenten een 'bewezen uitzonderlijk talent' hebben.

Tabel 2.4
Hoogste vooropleiding van afgestudeerde kunstenaars

Opleidingscluster		HAVO	VWO (K)MBO/ LLW/ In- service	HBO	WO	Anders	
		%	%	%	%	%	
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	41	15	18	12	2	12
	Toegepaste beeldende kunst design	37	22	26	8	2	6
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	43	20	17	11	2	6
	Docerende beeldende kunst	32	25	7	30	0	7
	Totaal	38	20	20	12	2	7
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	21	31	3	35	5	5
	Docerend muziek	33	35	3	14	4	11
	Uitvoerend theater	35	54	0	5	4	3
	Docerend theater	47	22	9	12	0	10
	Totaal	31	34	3	20	4	8
Totaal		35	26	13	15	2	8

De opleiding tot kunstenaar vindt namelijk niet uitsluitend op de kunstopleiding plaats. De kunstenaars in de dop zijn daaraan voorafgaand namelijk vaak al geschoold in een bepaalde kunstdiscipline. Zo heeft bijna driekwart van de kunstenaars één of meer vooropleidingen op kunstzinnig vakgebied genoten vóór de opleiding aan de academie of het conservatorium (tabel 2.5). De vooropleidingen van de afgestudeerde kunstenaars verschillen duidelijk tussen de beeldende kunst en de podiumkunsten. Gemiddeld genomen hebben afgestudeerden in de beeldende kunsten minder vaak een kunstzinnige vooropleiding genoten dan afgestudeerde podiumkunstenaars (62% ten opzichte van 85%). De inhoud van de trajecten die de kunstenaars voorafgaand aan een kunstopleiding afleggen, verschilt bovendien tussen beeldende kunstenaars en podiumkunstenaars.

Tabel 2.5
Vooropleiding(en) van afgestudeerde kunstenaars op kunstzinnig vakgebied

Opleidingscluster		voor- opleiding	waarvan:				
		%	1	2	3	4	5
		%	%	%	%	%	%
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	67	17	27	57	35	17
	Toegepaste beeldende kunst design	61	14	22	61	33	12
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	53	22	6	48	42	15
	Docerende beeldende kunst	70	18	16	67	25	12
	Totaal	62	16	21	59	34	14
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	94	51	1	11	53	47
	Docerend muziek	85	57	1	18	65	49
	Uitvoerend theater	70	19	25	14	72	14
	Docerend theater	67	42	8	11	61	28
	Totaal	85	50	4	15	61	44
Totaal		72	33	12	37	47	29

- 1 = Basis-/vooropleiding aan academie of conservatorium;
 2 = Oriëntatiecursus aan academie of conservatorium;
 3 = Expressievak in eindexamenpakket middelbare school;
 4 = (Privé)les aan creativiteitscentrum, vrije academie, volksuniversiteit, muziekschool of dans-/balletschool;
 5 = (Privé)les bij particuliere leraar.

Beeldende kunstenaars volgden relatief vaak (59% van de gevallen) een expressievak op de middelbare school, eventueel in combinatie met buitenschoolse kunstlessen (34%), bij een specifiek daarop gerichte

instelling. De oriëntatiecursus bij een academie is onder beeldend kunstenaars populairder dan een basis/vooropleiding aan een academie. Het gewicht van de basis- of vooropleidingen (die meestal een studiejaar duren) is groter onder podiumkunstenaars, van wie exact de helft een dergelijke vooropleiding heeft gevolgd. Ook valt op dat de afgestudeerde podiumkunstenaars duidelijk minder vaak een expressievak in hun eindexamenpakket hadden. Een beeldend eindexamenvak is waarschijnlijk een goede voorbereiding op de opleiding tot beeldend kunstenaar, terwijl de overlap tussen een muziekvak en de conservatoriumopleiding gering is. Muziek- en theaterstudenten compenseren dit gebrek aan mogelijkheden in het formele onderwijssysteem door zelf les te nemen: zij hebben vaker dan de andere kunststudenten (privé)les bij een particuliere leraar gehad, of cursussen gevolgd aan een muziekschool of creativiteitscentrum.

Deze waterscheiding tussen beeldende kunst en podiumkunsten wordt onderstreept door de aard van de toets die studenten moeten doorstaan om toegelaten te worden tot een kunstopleiding. Theater, muziek en dansopleidingen selecteren sterk(er) op technische kwaliteiten waarvoor veel training, vaak vanaf jonge leeftijd, vereist is. Bij beeldende kunstopleidingen zijn – naast de technische vereisten – ook scheppende kwaliteiten (ideeën, inzichten, creativiteit) van groot belang. Deze scheppende kwaliteiten kan een kunststudent makkelijker opdoen in een bredere omgeving (school, werk), terwijl technische vaardigheden juist door *specifieke* training tot stand moeten komen.

2.3 Gevolgde (kunst)opleiding

De afgestudeerden van het kunstonderwijs verschillen niet alleen door hun vooropleidingen van de rest van het hbo. Het kunstonderwijs kent namelijk ook relatief veel mensen die voor of tijdens hun kunstopleiding nog een andere opleiding in het hoger onderwijs hebben afgerond.

Tabel 2.6
Andere gevolgde opleidingen hoger onderwijs van afgestudeerde kunstenaars

Opleidingscluster		Andere opleiding gevolgd %	Waarvan:	
			HBO %	WO %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	15	85	15
	Toegepaste beeldende kunst design	10	82	18
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	12	81	19
	Docerende beeldende kunst	30	100	0
	Totaal	14	88	12
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	39	89	11
	Docerend muziek	21	80	20
	Uitvoerend theater	15	57	43
	Docerend theater	15	100	0
	Totaal	26	85	15
Totaal		19	86	14

In totaal heeft 20% van de afstudeerders meer dan één opleiding in het hoger onderwijs gevolgd (tabel 2.6). Dit geldt vaker voor podiumkunstenaars dan voor beeldend kunstenaars. De kunststudenten volgen meestal andere hbo-opleidingen (waaronder 'kopstudies'). In een aantal gevallen (met name onder theaterstudenten) betreft deze tweede studie echter een universitaire opleiding.

Het feit dat kunstenaars vaak ook een andere opleiding in het hoger onderwijs volgen suggereert al dat er verschillende redenen zijn om voor een academie of conservatorium te kiezen. De meeste studenten kiezen een kunstopleiding omdat zij later als kunstenaar aan de slag willen. Andere studenten volgen een kunstopleiding uit interesse, en zijn daarnaast bezig met de opleiding die zij later op de arbeidsmarkt willen benutten.

Tabel 2.7 geeft vervolgens de motieven van de kunstenaars weer die hebben meegespeeld in de keuze voor een bepaalde academie of een bepaald conservatorium.

Tabel 2.7.1

Redenen van kunstenaars om voor bepaalde academie of een bepaald conservatorium te kiezen naar beeldende kunst/podiumkunsten

	beeldende kunst %	podium- kunsten %	totaal %
Reputatie van opleiding aan academie/conservatorium	31	32	31
Inhoud van opleiding aan academie/conservatorium	57	35	48
Op aanraden van anderen	22	26	24
Aanwezigheid van bepaalde docent(en)	5	46	22
Enige academie/conservatorium voor deze opleiding	15	8	12
Dichtbij woonplaats	27	28	27
De aantrekkelijkheid van de stad	16	10	13
Alleen hier toegelaten	8	7	8
Andere redenen	18	12	16

De inhoud en reputatie van de opleiding vormen de belangrijkste aanknopingspunten voor kunstenaars om voor een bepaalde academie of conservatorium te kiezen. Daarnaast worden niet-inhoudelijke argumenten (zoals het aanraden van anderen, de nabijheid van de woonplaats, en het feit dat een opleiding alleen daar wordt aangeboden) vaak genoemd.

Uit het onderscheid naar opleidingscluster (tabel 2.7.2) blijkt verder dat musici niet zozeer geïnteresseerd zijn in de inhoud van de opleiding, maar vooral kijken naar de aanwezigheid van bepaalde docenten. Toelatingsargumenten worden vaak aangehaald door studenten theater, terwijl afgestudeerden beeldende kunst veelal de nabijheid en aantrekkelijkheid van de stad noemen.

Tabel 2.7.2
Redenen van kunstenaars om voor bepaalde academie of bepaald conservatorium te kiezen naar opleidingscluster

Opleidingscluster	Autonoom beeldende kunst %	Toegepaste beeldende kunst design %	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel %	Docerend beeldend kuns	Uitvoerend muziek	Docerend muziek	Uitvoerend theater	Docerend theater	Totaal %
Reputatie van opleiding aan academie/conservatorium	39	31	29	2	41	27	26	28	31
Inhoud van opleiding aan academie/conservatorium	49	58	71	5	28	26	65	69	48
Op aanraden van anderen	27	23	13	2	26	24	23	33	24
Aanwezigheid van bepaalde docent(en)	6	4	4		64	50	7	6	22
Enige academie/conservatorium voor deze opleiding	3	16	38		8	6	27	2	12
Dichtbij woonplaats	34	28	4	3	24	36	5	23	27
De aantrekkelijkheid van de stad	15	16	11	2	13	9	4	10	13
Alleen hier toegelaten	10	10	2		0	6	25	19	8
Andere redenen	24	17	9	2	6	14	22	17	16

Tabel 2.8 behandelt de verdeling voltijders/deeltijders, en de gemiddelde studieduur van de afstudeerders. De tabel laat zien dat 9% van de afgestudeerden een deeltijdopleiding heeft gevolgd. Gemiddeld studeren de kunstenaars na 53 maanden (ongeveer 4,5 jaar) af. Afgestudeerden docerend muziek zaten gemiddeld het langst op de opleiding (61 maanden), hetgeen verklaard wordt door het feit dat deze lichter vaak doorstroomde naar de opleiding tot uitvoerend musicus. Studenten in de richting docerend beeldende kunst zijn relatief het snelst klaar. De standaardafwijking (die de spreiding rond het gemiddelde weergeeft) is het grootst onder afgestudeerden uitvoerende muziek en uitvoerend theater: bij deze clusters treffen we dus vaker snelle en langzame studenten aan.

Tabel 2.8
Opleiding afgestudeerde kunstenaars verbijzonderd naar voltijd-/deeltijdvariant opleiding en studieduur*

Opleidingscluster		Voltijd	Deeltijd	Gemiddelde studieduur	Standaard afwijking studieduur
		%	%	maanden	maanden
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	85	15	52	0,69
	Toegepaste beeldende kunst design	85	15	56	0,63
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	98	2	46	1,00
	Docerende beeldende kunst	92	8	42	1,29
	Totaal	87	13	52	0,44
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	100	0	53	1,72
	Docerend muziek	100	0	61	0,77
	Uitvoerend theater	98	2	46	1,44
	Docerend theater	83	17	48	0,95
	Totaal	98	2	55	0,74
Totaal		91	9	53	0,40

* Volgens eigen opgave van de respondenten

2.4 Inhoud studie en vervolgonderwijs

Hogescholen en opleidingen verschillen van elkaar, niet alleen inhoudelijk, maar ook wat betreft het belang dat aan bepaalde studieonderdelen (stages, buitenlandse studieperiodes) wordt gehecht. Daarnaast verschillen de studenten wat betreft de activiteiten die ze naast hun studie ontplooiën. Eerder werd al duidelijk dat kunststudenten relatief vaak een andere opleiding in het hoger onderwijs volgden. Tabel 2.9 geeft verschillende curriculaire en extra-curriculaire activiteiten van de kunststudenten weer, terwijl tabel 2.10 inzicht biedt in de doorstroom van afstudeerders naar vervolgonderwijs. Tabel 2.11 behandelt het oordeel van de afstudeerders over de aansluiting tussen opleiding en vervolgopleiding. De laatste tabel van dit hoofdstuk - tabel 2.12 - gaat in op de cursussen en bedrijfsopleidingen die kunstenaars na hun afstuderen volgen, buiten het formele onderwijssysteem om.

Tabel 2.9 onderscheidt de voor het vakgebied relevante werkervaring en de bestuurlijke ervaring die kunststudenten vóór of tijdens hun kunstopleiding hebben opgedaan, alsmede de stages in binnen- en buitenland en overige buitenlandervaring die de kunststudenten tijdens hun kunstopleiding hebben opgedaan. Deze tabel toont duidelijk de internationale dimensie van het kunstonderwijs. Zo volgde 13% van de kunststudenten (waaronder veel afstudeerders in de richting beeldende kunst audiovisueel) een buitenlandse stage, vervulde 15% een studieonderdeel in het buitenland, en deed een kwart van de afstudeerders tijdens de studie andere buitenlandervaring op. Dat geldt in sterke mate voor musici (zowel docerend als uitvoerend), die opvallend vaak aan een buitenlandse instelling lessen volgden.

Tabel 2.9
Opleiding afgestudeerde kunstenaars verbijzonderd naar relevante werkervaring

Opleidingscluster	Relevante werkervaring	Bestuurlijke werkervaring	Stage in Nederland	Stage buitenland	Studie- onderdeel buitenland	Andere buitenland- ervaring	Geen buitenlandervaring	Wel (studie-) beurs (studie-)	
								beurs %	beurs %
Beeldende kunst	30	19	15	9	18	20	10	55	
Autonoom beeldende kunst									
Toegepaste beeldende kunst design	59	27	66	17	19	20	8	53	
Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	67	25	80	29	10	26	6	50	
Docerende beeldende kunst	34	30	96	6	8	15	10	66	
Totaal	50	25	59	15	16	20	9	55	
Podiumkunsten	92	26	58	8	24	38	8	44	
Uitvoerend muziek									
Docerend muziek	85	31	88	8	10	34	2	61	
Uitvoerend theater	60	14	81	18	7	18	16	55	
Docerend theater	78	34	91	16	0	16	9	68	
Totaal	84	28	78	10	13	32	6	55	
Totaal	64	27	67	13	15	25	8	55	

De stroom Nederlandse studenten die (tijdelijk) aan een buitenlandse instelling studeren, vormt overigens zeker geen eenrichtingverkeer. Het Nederlands kunstonderwijs trekt namelijk veel buitenlanders aan, die hier (een deel van) hun studie voltooien.

Tabel 2.10.1 behandelt de doorstroom naar vervolgonderwijs. Hieruit blijkt dat docerend musici en docenten beeldende kunst relatief vaak doorstromen naar vervolgopleidingen. Ongeveer 80% van de doorstromers studeert voltijd door, tegen 20% die als deeltijder verder studeert. De vervolgopleiding wordt (met uitzondering van de uitvoerend musici) bijna zonder uitzondering in Nederland gevolgd¹⁰.

Tabel 2.10.1
Doorstroom van afgestudeerde kunstenaars naar een vervolgopleiding

Opleidingscluster		Vervolg- opleiding gevolgd %	Voltijd- variant %	Deeltijd- variant %	Binnen- land %	Buiten- land %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	17	72	28	92	8
	Toegepaste beeldende kunst design	12	77	23	91	9
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	13	63	37	100	0
	Docerende beeldende kunst	21	79	21	91	9
	Totaal	14	74	26	93	7
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	19	73	27	76	24
	Docerend muziek	29	94	6	90	10
	Uitvoerend theater	7	39	61	100	0
	Docerend theater	14	78	22	77	23
	Totaal	22	85	15	85	15
Totaal		17	80	20	88	12

In tabel 2.10.2 worden de meest voorkomende vervolgopleidingen weergegeven. Dit zijn vrijwel altijd hbo-opleidingen in de richting Kunst- en Cultuur, zowel regulier als 2^e fase.

Tabel 2.10.2
Meest voorkomende vervolgopleidingen van afgestudeerde kunstenaars

Opleidingscluster		%
Beeldende kunst	HBO tweede fase Kunst & Cultuur	33
	HBO Kunst & Cultuur	31
	WO Taal & Cultuur	11
	HBO Master's opleiding Kunst & Cultuur	9
	WO Techniek	5
Podium kunsten	HBO Kunst & Cultuur	77
	HBO tweede fase Kunst & Cultuur	10
	WO Taal & Cultuur	8
Totaal	HBO Kunst & Cultuur	54
	HBO tweede fase Kunst & Cultuur	21
	WO Taal & Cultuur	10
	HBO Master's opleiding Kunst & Cultuur	5

¹⁰ Gezien het kleine aantal docenten theater dat verder studeert, heeft het hoge percentage dat in het buitenland studeert statistisch gezien weinig betekenis.

Tabel 2.11 toont vervolgens het oordeel van de doorstuderende kunstenaars over de aansluiting tussen hun kunstopleiding en de vervolgopleiding. De grote meerderheid van de doorstromers (83%) vindt de aansluiting voldoende tot goed. Gemiddeld gesproken zijn de podiumkunstenaars iets positiever over de aansluiting dan de beeldend kunstenaars.

Tabel 2.11
Oordeel over aansluiting kunstopleiding - vervolgopleiding

Opleidingscluster		Goed	Vol- doende	Matig	Slecht
		%	%	%	%
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	45	32	18	5
	Toegepaste beeldende kunst design	54	18	12	15
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	50	42	0	8
	Docerende beeldende kunst	58	32	11	0
	Totaal	52	28	12	8
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	68	28	0	4
	Docerend muziek	70	18	6	6
	Uitvoerend theater	37	37	25	0
	Docerend theater	43	14	16	27
	Totaal	67	21	5	7
Totaal		59	24	9	8

Tabel 2.12 laat ten slotte de deelname van afgestudeerden aan cursussen en bedrijfsopleidingen sinds het verlaten van de academie of het conservatorium zien. Van de afgestudeerden die cursussen gevolgd hebben, is bovendien weergegeven of zij in de afgelopen 4 weken zo'n cursus of bedrijfsopleiding hebben gevolgd om een indruk te krijgen van de frequentie waarmee de afgestudeerden deelnemen aan bijscholing. In totaal volgde 21% van de kunststudenten bijscholing, ten opzichte van 41% in het gehele hbo. De deelname aan bijscholing is vooral laag onder musici.

Tabel 2.12
Deelname cursus/bedrijfsopleiding

Opleidingscluster		Sinds verlaten academie	Afgelopen 4 weken
		%	%
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	19	55
	Toegepaste beeldende kunst design	26	35
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	22	44
	Docerende beeldende kunst	19	36
	Totaal	23	40
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	14	39
	Docerend muziek	18	37
	Uitvoerend theater	19	36
	Docerend theater	36	36
	Totaal	19	37
Totaal		21	39

Kunstenaars worden dus ten opzichte van andere hbo'ers vaker voorafgaand aan hun formele opleiding geschoold, en minder vaak achteraf door – bijvoorbeeld – hun werkgever. Op termijn kan de geringe deelname van kunstenaars aan cursussen en bedrijfsopleidingen bijdragen aan het uit elkaar groeien van de arbeidsmarktsituaties van kunstenaars en andere hbo'ers. Extra scholing in de vorm van cursussen en bedrijfsopleidingen wordt namelijk vaak vertaald in hogere inkomsten en betere carrièreperspectieven.

De geringe deelname van kunstenaars aan deze vormen van scholing wordt deels verklaard door het feit dat kunstenaars na het afronden van hun opleiding al zeer goed geschoold zijn¹¹. Daarnaast ligt de verklaring in het feit dat kunstenaars vaker zelfstandige zijn, of tijdelijke contracten hebben. De deelname van deze groepen werkende aan bijscholing is duidelijk lager dan die van mensen met vaste contracten. Een laatste verklaring ligt in het feit dat doorgaande scholing voor kunstenaars een integraal onderdeel is van de beroepspraktijk. Kunstenaars zien deze extra training niet als scholing, maar als werk, en benoemen het dus niet als zodanig.

Een vergelijkbare spraakverwarring komt in het volgende hoofdstuk om de hoek kijken. Bij de analyse van de arbeidsmarktsituatie van de kunstenaars spelen dergelijke afbakeningskwesties (Wat is werk, en wat is studie? Wat is het hoofdberoep van een kunstenaar die verschillende banen heeft?) namelijk ook een rol.

¹¹ Kunstenaars hebben doorgaans een vooropleiding op kunstzinnig vakgebied genoten, en hebben daarom – in vergelijking met andere hbo'ers – meer jaren relevante scholing. Het feit dat de kunstenaars lange tijd zijn opgeleid neemt niet weg dat zij regelmatig ontevreden zijn over het *niveau* van hun opleiding. Dit komt in hoofdstuk 4 aan de orde.

3 Kunst en werk: kunstenaars en de arbeidsmarkt

Na de opleiding betreden de meeste kunstenaars de arbeidsmarkt. Deze overgang verloopt voor veel kunstenaars probleemloos. Zonder noemenswaardige vertraging stromen zij door naar een zelfstandige beroepspraktijk, een reguliere betrekking, of een combinatie van werkzaamheden. Bij andere kunstenaars duurt het langer voordat zij beroepsmatig aan de slag kunnen. Tenslotte is er een groep afgestudeerden die (al dan niet tijdelijk) werk buiten de kunstensector accepteert. In dit hoofdstuk komt het zoekgedrag aan de orde, de intrede op de arbeidsmarkt en deelname aan de WIK, de aard van de werkzaamheden en tenslotte het loon en de inkomsten van de kunstenaars.

3.1 Kunstenaars op zoek naar werk

Afgestudeerde kunstenaars stromen – als zij niet voor een vervolgopleiding kiezen of gebruik maken van de WIK of een subsidie van de overheid – de arbeidsmarkt op. Eén indicatie voor de houding van de afgestudeerden ten opzichte van de arbeidsmarkt is hun zoekgedrag: gaan de kunststudenten actief op zoek naar werk of wachten zij af? De tabellen 3.1 en 3.2 geven inzicht in het zoekgedrag van de kunstenaars. Overigens zoeken kunstenaars – als gevolg van de aantrekkende arbeidsmarkt en de veranderende opvattingen over deelname aan het arbeidsproces - steeds vaker naar werk. In 1995 zocht 70% van de afstudeerders tijdens of na de opleiding actief, terwijl nu 80% van de kunstenaars actief op zoek gaat naar betaald werk. Voor de tussenliggende lichtingen was dit in 1996 74% en een jaar later 78%¹².

Tabel 3.1
Zoeken naar betaald werk tijdens of na de kunstopleiding

Opleidingscluster		Naar betaald werk gezocht	Waarvan:		
			Binnen vakgebied	Binnen en buiten vakgebied	Buiten vakgebied
		%	%	%	%
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	68	41	43	16
	Toegepaste beeldende kunst design	76	60	35	4
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	86	49	42	8
	Docerende beeldende kunst	79	45	53	1
	Totaal	76	52	41	7
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	84	81	18	1
	Docerend muziek	85	68	28	4
	Uitvoerend theater	94	70	30	0
	Docerend theater	84	49	49	2
	Totaal	85	71	27	3
Totaal		80	61	34	5

¹² Zie hiervoor de voorgaande edities van de Kunstenmonitor.

Tabel 3.1 laat zien dat podiumkunstenaars vaker naar betaald werk zoeken, en (daarmee samenhangend) zich ook vaker oriënteren op werk binnen hun vakgebied. Slechts weinig afgestudeerden zoeken alleen buiten hun vakgebied (dit geldt in feite alleen voor afgestudeerden in de richting autonome beeldende kunst; niet toevallig de richting waarin de arbeidsmarktperspectieven het bleekst zijn). Verder valt op dat de andere beeldend kunstenaars relatief vaak zoeken naar een combinatie van werkzaamheden, zowel binnen als buiten hun vakgebied.

Ook het moment van zoeken verschilt tussen de kunstenaars. Podiumkunstenaars (vooral musici) hebben relatief vaak al werk voor zij hun opleiding officieel afsluiten. Theatermakers beginnen vroeg, vaak al tijdens hun opleiding, met het zoeken naar werk. Beeldend kunstenaars wachten langer met het zoeken naar betaald werk of betaalde opdrachten, en beginnen daar vaak pas na het behalen van hun diploma mee.

Tabel 3.2
Redenen voor zoeken naar werk buiten eigen vakgebied

Opleidingscluster		Te weinig werk	Geen aan-sluiting	Weinig werk-ervaring	Onvol-doende in-komen	Eigen ont-plooiing	Veran-derde in-teresse	Andere redenen
		%	%	%	%	%	%	%
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	28	4	3	33	0	14	18
	Toegepaste beeldende kunst design	25	9	16	7	3	22	20
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	51	6	0	6	6	14	17
	Docerende beeldende kunst	49	0	11	3	5	16	16
	Totaal	34	6	9	13	3	18	18
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	53	0	0	17	0	25	6
	Docerend muziek	32	0	4	15	4	18	27
	Uitvoerend theater	19	0	0	32	0	0	49
	Docerend theater	21	4	0	17	0	16	42
	Totaal	33	1	2	18	2	17	27
Totaal		34	4	7	14	3	17	21

Kunstenaars zoeken (ook) buiten het eigen vakgebied¹³ (tabel 3.2) omdat er in het eigen vakgebied te weinig werk is (34%) of te weinig te verdienen valt (14%) of omdat zij een veranderde of bredere interesse hebben (17%). De redenen om elders te zoeken verschillen niet wezenlijk tussen kunstenaars, hetgeen een indicatie is voor het feit dat kunstenaars niet zozeer verschillen in hun motieven, maar vooral in de mogelijkheden die de arbeidsmarkt hen biedt. Afgestudeerde kunstenaars willen kortom allemaal ongeveer hetzelfde, en dat is werken in de sector waar ze voor zijn opgeleid. De mogelijkheden die de sector biedt, de kansen op succes, en de aanwezigheid van activiteiten die het kunstenaarschap kunnen ondersteunen (kortom de *structurele* factoren) bepalen vervolgens hoe en waar de kunstenaars naar werk zoeken.

3.2 Intrede op de arbeidsmarkt

Alvorens werk en inkomen van de kunstenaars te behandelen, moet kort worden stilgestaan bij de deelname van afgestudeerde kunstenaars aan de Wet Inkomensvoorziening Kunstenaars, de WIK.

¹³ De in de tabel weergegeven percentages betreffen alleen de antwoorden van kunstenaars die daadwerkelijk naar werk buiten hun vakgebied gezocht hebben.

Aangezien de lichting 1996/1997 als eerste de mogelijkheid had om deel te nemen aan deze wet, is het interessant om te bekijken wie deelnemen, en hoe de deelname varieert tussen afgestudeerden. Uit de volgende edities van de Kunsten-Monitor moet vervolgens blijken hoe de deelname aan de WIK zich over de tijd ontwikkelt. Feit is dat de WIK nu vooral populair is bij autonoom beeldend kunstenaars en in mindere mate bij afgestudeerden in de theatterichting. Een derde van de autonoom beeldend kunstenaars en bijna een op de vijf theatermakers en –docenten neemt deel aan deze regeling. De WIK biedt deze kunstenaars kennelijk een goede eerste intrede op de arbeidsmarkt¹⁴.

Tabel 3.3 geeft verder aan langs welke institutionele kanalen de kunstenaars naar werk zoeken. Hieruit blijkt dat een vergelijkbaar percentage kunstenaars (ongeveer 32%) bij het arbeidsbureau is ingeschreven. Het Landelijk Bureau Kunsten en Media heeft vooral een functie voor podiumkunstenaars, met name voor afgestudeerden in de richting uitvoerend theater¹⁵.

Tabel 3.3

Afgestudeerde kunstenaars verbijzonderd naar inschrijving en gebruik maken van de Wet Inkomensvoorziening Kunstenaars (WIK)

Opleidingscluster		Ingeschreven bij arbeidsbureau %	Ingeschreven bij Landelijk Bureau Kunsten en Media %	Gebruik maken WIK %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	44	1	33
	Toegepaste beeldende kunst design	30	4	9
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	29	8	6
	Docerende beeldende kunst	41	1	5
	Totaal	35	3	13
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	21	13	0
	Docerend muziek	29	20	6
	Uitvoerend theater	54	63	19
	Docerend theater	36	28	17
	Totaal	30	22	7
Totaal		32	11	10

¹⁴ Zie voor een analyse van de belangstelling van afgestudeerde kunstenaars voor de WIK het rapport van Haanstra (2000). Wat overigens opvalt aan de gegevens uit de Kunsten-Monitor is dat ook afgestudeerden in de docentrichtingen deelnemen aan de WIK. Deze mensen zijn door de professionaliteitstoets van de WIK gekomen, en verkiezen een beroepspraktijk als kunstenaar boven die als docent.

¹⁵ De deelnemers aan de WIK worden automatisch ook ingeschreven bij het Landelijk Bureau Kunsten en Media. De discrepantie tussen de percentages ingeschrevenen bij dit bureau en deelnemers aan de WIK toont aan dat de meeste Wikkers zich hier niet van bewust zijn.

Tabel 3.4 geeft weer of het zoeken naar betaald werk resultaat heeft opgeleverd. De tabel toont het percentage afgestudeerden dat zich ongeveer anderhalf jaar na afstuderen aanbiedt op de arbeidsmarkt (en daarmee tot de beroepsbevolking behoort), en het percentage kunstenaars dat volgens de officiële definities als werkloos moet worden bestempeld¹⁶. Tachtig procent van de afgestudeerde kunstenaars biedt zich ongeveer anderhalf jaar na afstuderen aan op de arbeidsmarkt. Afgestudeerden uitvoerend theater bieden zich het vaakst aan op de arbeidsmarkt (90%), terwijl autonoom beeldend kunstenaars in mindere mate (61% van de afstudeerders) tot de beroepsbevolking behoren. Dat wil niet zeggen dat de autonome beeldend kunstenaars niet aan het werk zijn. Stel bijvoorbeeld dat een autonome kunstenaar bezig is met het opbouwen van een oeuvre, en op het moment van enquêteren niets verkoopt. In dat geval is de kunstenaar volgens de officiële definitie werkloos (of onbetaald aan het werk), terwijl het goed mogelijk is dat hij later deze kunstwerken verkoopt. Kern van de kwestie is dat autonoom beeldend kunstenaars deels op een productenmarkt opereren¹⁷, en niet op een 'reguliere' arbeidsmarkt. Niettemin is de conclusie gerechtvaardigd dat autonoom beeldend kunstenaars – in vergelijking met de andere afgestudeerden – slechts moeizaam inkomsten kunnen verwerven met het vak waarvoor zij zijn opgeleid. Dat blijkt bijvoorbeeld ook uit onderzoek naar de omvang van de markt voor beeldende kunst in Nederland, dat verricht wordt door de Stichting voor Economisch Onderzoek (Brouwer en Poot, 1999).

Tabel 3.4
Werkloosheid onder afgestudeerde kunstenaars

Opleidingscluster		Aanbieden op de arbeidsmarkt %	Waarvan: werkloze beroeps- bevolking %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	61	23
	Toegepaste beeldende kunst design	85	6
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	89	7
	Docerende beeldende kunst	82	10
	Totaal	79	10
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	84	1
	Docerend muziek	80	7
	Uitvoerend theater	90	8
	Docerend theater	83	8
	Totaal	83	5
Totaal		80	8

Ongeveer anderhalf jaar na het voltooien van de kunstopleiding aan de academie of het conservatorium is 8% van de tot de beroepsbevolking behorende afgestudeerde kunstenaars werkloos. Het werkloosheidspercentage bij het totale hbo in dezelfde periode bedraagt 3% (Allen & Ramaekers, 1999). Ten opzichte van vorig jaar is de werkloosheid onder kunstenaars licht gedaald: van 9% naar 8%. In de jaren daarvoor bedroeg het percentage respectievelijk 12% (Kunsten-Monitor 1995) en 17% (Kunsten-Monitor 1996). De

¹⁶ Tot de beroepsbevolking behoren conform CBS-definitie degenen die tenminste 12 uur per week betaald werken, degenen die werk hebben aanvaard waardoor zij tenminste 12 uur per week betaald gaan werken en degenen die ten minste 12 uur per week betaald willen werken, daarvoor beschikbaar zijn en daartoe tevens activiteiten ontplooiën. Daarnaast is als voorwaarde gesteld dat de bezigheid die het best bij de situatie van de afgestudeerde past *niet* student is. Tot de werkloze beroepsbevolking behoren afgestudeerden zonder betaald werk (of met betaald werk van minder dan 12 uur per week) die minstens 12 uur per week betaald willen werken, daarvoor direct beschikbaar zijn en bovendien actief zoeken naar betaald werk (ongeacht of men bij een arbeidsbureau staat ingeschreven). Daarbij is tevens als voorwaarde gesteld dat de bezigheid die het best bij de situatie van de afgestudeerde past *niet* student is (zie ook ROA, 1998).

¹⁷ Namelijk de markt voor kunstproducten. Zie voor een overzicht van de specifieke arbeidsmarkt voor autonome kunstenaars de rapporten over het beeldend kunstenaarspanel van de Stichting voor Economisch Onderzoek (Brouwer en Poot, 1999).

werkloosheid is het hoogst onder autonoom beeldend kunstenaars, en het laagst onder uitvoerend musici en afgestudeerden in de toegepaste beeldende kunstrichtingen.

Kunstenaars schatten soms hun eigen arbeidsmarktsituatie anders in dan de formele definities voorschrijven. Tabel 3.5 geeft een overzicht van de bezigheden die volgens de kunstenaars zelf het beste hun arbeidsmarktsituatie karakteriseren. Daarmee geeft deze tabel inzicht in de combinaties van activiteiten van de kunstenaars. In totaal rapporteert 84% van de kunstenaars betaald te werken; 12% studeert (eventueel naast het werken), 6% acht zich (deels) werkloos, en 24% heeft (ook) onbetaald werk¹⁸. De fractie kunstenaars die (ook) onbetaald werkt is daarmee aanzienlijk, en beperkt zich zeker niet tot de kunstenaars die geen betaald werk hebben. Ook 'regulier' werkende kunstenaars hebben in veel gevallen onbetaalde werkzaamheden. Dit geldt voor alle onderscheiden kunstenaars ongeveer in dezelfde mate.

Tabel 3.5
Bezigheden afgestudeerde kunstenaars

Opleidingscluster		Betaald werk %	Student %	Werkloos %	Onbetaald werk %	Anders %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	61	9	10	40	16
	Toegepaste beeldende kunst design	86	7	6	19	7
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	88	5	10	24	4
	Docerende beeldende kunst	80	10	8	26	5
	Totaal	79	8	8	26	9
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	92	14	1	20	7
	Docerend muziek	91	26	3	21	8
	Uitvoerend theater	96	0	3	26	7
	Docerend theater	95	9	4	22	3
	Totaal	92	17	2	21	7
Totaal		84	12	6	24	8

3.3 Werk van kunstenaars

De volgende vraag is waar de werkende kunstenaars actief zijn: in de culturele sector, in gerelateerde beroepen, of buiten de sector? De tabellen 3.6 tot en met 3.9 gaan hierover. Tabel 3.6 behandelt de aard van de belangrijkste werkzaamheden van de kunstenaar.

Uit deze tabel blijkt dat driekwart van de werkende kunstenaars de voornaamste werkzaamheden in het eigen vakgebied heeft. Dit geldt voor podiumkunstenaars en beeldend kunstenaars in de designrichting sterker dan voor de andere afgestudeerden, die vaker in een gerelateerd beroep werken, of (vooral in het geval van autonoom beeldend kunstenaars) buiten hun vakgebied.

¹⁸ Deze getallen verschillen van die in de rest van deze Kunstenmonitor, omdat hier de kunstenaars gevraagd is naar de bezigheden die zij zelf het meest van toepassing achtten op hun arbeidsmarktsituatie. Daarnaast waren combinaties van werkzaamheden mogelijk, waardoor de percentages niet optellen tot 100%.

Tabel 3.6
Aard belangrijkste werkzaamheden afgestudeerde kunstenaars

Opleidingscluster		In vak- gebied %	Relatie vakgebied %	Buiten vakgebied %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	30	9	61
	Toegepaste beeldende kunst design	84	6	10
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	59	7	34
	Docerende beeldende kunst	58	12	30
	Totaal	69	7	24
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	87	4	9
	Docerend muziek	74	8	18
	Uitvoerend theater	81	6	14
	Docerend theater	83	3	14
	Totaal	80	6	14
Totaal		74	7	19

Tabel 3.7 geeft vervolgens aan of de werkende kunstenaars – naast hun voornaamste werkkring – nog andere werkzaamheden hebben. Dit is voor bijna de helft van alle kunstenaars de realiteit, en geldt in hogere mate voor podiumkunstenaars dan voor beeldend kunstenaars. In 6% van de gevallen betreffen de nevenwerkzaamheden uitsluitend onbetaald werk.

Tabel 3.7
Overige werkzaamheden afgestudeerde kunstenaars

Opleidingscluster		Betaald werk %	Onbetaald werk %	Geen nevenwerk- zaamheden %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	33	4	63
	Toegepaste beeldende kunst design	34	7	59
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	33	9	58
	Docerende beeldende kunst	50	7	42
	Totaal	36	7	57
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	71	2	27
	Docerend muziek	63	5	32
	Uitvoerend theater	35	13	53
	Docerend theater	88	3	10
	Totaal	66	4	30
Totaal		49	6	45

In tabel 3.8 worden vervolgens de meest voorkomende nevenfuncties (binnen de kunstensector) weergegeven. Uit de tabel komt naar voren dat beeldend kunstenaars relatief vaak een kunstzinnige nevenfunctie hebben, terwijl podiumkunstenaars eerder lesgeven naast hun hoofdberoep.

Tabel 3.8

Aard overige betaalde werkzaamheden afgestudeerde kunstenaars binnen kunstensector

		%
Beeldende kunst	Grafisch-/reclame-/decorontwerper (excl. boekillustrater)	21
	Beeldend kunstenaar (min. 2 specialisaties)(hog.)	7
	Docent beeldende kunst (1e graad)	6
	Potretfotograaf kunstzinnig	5
Podiumkunsten	Docent muziek & zang (2e en 3e graad)	41
	Uitvoerend musicus/instrumentalist	22
	Docent dans (2e en 3e graad)	6
	Dirigent orkest/ensemble	6
	Componist/arrangeur (excl. songwriter)	6
	Regisseur toneel (theater)	4
	Docent drama/mime (2e en 3e graad)	3
	Koordinator	5

Tabel 3.9 vertaalt tenslotte alle verschillende betaalde werkzaamheden van de kunstenaars naar 1) werk binnen, 2) werk binnen- en buiten en 3) werk buiten de kunstsector, op grond van de beroepen die de kunstenaars hebben¹⁹. Deze onderverdeling verschilt van die uit tabel 3.6, omdat hier alle werkzaamheden in ogenschouw worden genomen, terwijl in tabel 3.6 alleen de belangrijkste werkkring aan bod komt. Een ander verschil is het oordeel over wat wel en wat geen beroep in de culturele sector is. Tabel 3.9 berust op de officiële naam van de beroepen van de kunstenaars, terwijl in tabel 3.6 de kunstenaars zelf om een oordeel is gevraagd.

Tabel 3.9

Werken binnen en/of buiten de kunstensector

Opleidingscluster		Werkende binnen kunstensector %	Werkende binnen en buiten kunstensector %	Werkende buiten kunstensector %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	49	17	34
	Toegepaste beeldende kunst design	75	10	16
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	49	11	40
	Docerende beeldende kunst	54	21	25
	Totaal	64	13	23
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	84	9	7
	Docerend muziek	78	12	10
	Uitvoerend theater	80	15	5
	Docerend theater	83	14	4
	Totaal	81	12	8
Totaal		71	12	17

¹⁹ Bijlage 4 geeft een uitputtende beschrijving van alle beroepen die tot de kunstensector zijn gerekend.

Beide tabellen geven een indicatie van de aansluiting tussen opleiding en arbeidsmarkt. Een keuze voor een van beide maten is niet eenvoudig: leidt het kunstonderwijs in principe op tot een gemengde beroepspraktijk, of uitsluitend voor het kunstenaarschap²⁰? Wie de eerste vraag bevestigend beantwoordt, vindt in tabel 3.9 de meest geschikte indicator voor het succes van de transitie naar de arbeidsmarkt. In tabel 3.9 worden immers ook kunstenaars die (qua geld en/of tijdsbesteding) een kunstberoep als tweede professie hebben, meegenomen. Wie echter vindt dat kunstenaars uitsluitend worden opgeleid voor een beroep binnen de culturele sector, kan beter kijken naar tabel 3.6, die aangeeft wat het voornaamste beroep van de kunstenaars is. Overigens verschillen beide indicatoren niet wezenlijk. Het belangrijkste verschil is dat tabel 3.9 aantoont dat een significante groep kunstenaars het kunstenaarschap als tweede beroep hanteert, met name in de beeldende kunst.

In tabel 3.9 komt naar voren dat in totaal 71% van de werkende kunstenaars uitsluitend binnen de kunstensector werkt; 12% combineert werk binnen met werk buiten de sector, en 17% van de werkenden werkt – op grond van het gekozen beroep – uitsluitend buiten de sector.

3.4 Aard van de werkzaamheden

In feite lopen bij de analyse van de arbeidsmarkt voor kunstenaars twee zaken door elkaar heen. Als we kijken naar werk, inkomen, en deelname van kunstenaars aan het arbeidsproces is het gebruikelijk om alle verschillen toe te schrijven aan verschillen tussen individuele kunstenaars en de clusters waarbinnen zij hun opleiding genoten hebben. We turven bijvoorbeeld hoe vaak kunstenaars als zelfstandige werken, hoe vaak zij in de culturele sector werkzaam zijn, en wat de individuele kunstenaars verdienen. Daarmee vertalen wij karakteristieken van werkzaamheden of beroepen naar individuele karakteristieken, hetgeen niet altijd een te rechtvaardigen keuze is. Eerder kwam al ter sprake dat de motieven van kunstenaars waarschijnlijk niet sterk verschillen, maar dat de aanwezigheid van (betaald) werk, en daarmee de contouren van de arbeidsmarkt die de kunstenaar betreedt een belangrijke verklaring vormt voor de waargenomen verschillen. In deze paragraaf wordt daarom dieper ingegaan op de karakteristieken van de werkzaamheden van de kunstenaars. Achterliggende gedachte is dat bepaalde kenmerken van het werk dat kunstenaars vervullen niet zozeer samenhangen met de individuen, maar eerder met de aard van de werkzaamheden.

De tabellen 3.10 tot en met 3.14 geven een aantal karakteristieken van het werk van de kunstenaars weer (zoals duur, aard en locatie van de aanstelling). Om tegemoet te komen aan de hierboven geschetste bezwaren is in bijlage 2 voor deze karakteristieken een onderscheid gemaakt naar de aard van het werk (in vakgebied, gerelateerd aan vakgebied, buiten vakgebied).

Tabel 3.10 geeft weer hoe lang de kunstenaars werkzaam zijn in hun voornaamste werkkring. De tabel toont aan dat werkzaamheden in de theatersector (of daaraan gerelateerd) doorgaans kortlopende contracten kennen. Werk in de muziek kent meestal langere contracten. Werkzaamheden in de beeldende kunst zitten hier – qua lengte van de aanstelling – veelal tussenin. Kunstenaars zijn gemiddeld gesproken minder lang in dienst wanneer het werkzaamheden gerelateerd aan hun vakgebied, of daarbuiten (behoudens beeldend kunstenaars) betreft. Dit heeft (met name in het geval van werk buiten de culturele sector) te maken met het feit dat dit in een aantal gevallen eenvoudig werk betreft, dat kunstenaars aannemen terwijl zij liever in hun eigen sector aan het werk zouden willen.

²⁰ Aansluitend is het de vraag wat nou precies tot een gemengde beroepspraktijk moet worden gerekend. Kunstenaars die in verschillende disciplines werkzaam zijn, kennen namelijk ook een gemengde beroepspraktijk; bijvoorbeeld docenten die daarnaast uitvoerend kunstenaar zijn.

Tabel 3.10
Aantal maanden bezig met werkzaamheden

Opleidingscluster		Gemiddeld
<i>In vakgebied</i>		
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	21
	Toegepaste beeldende kunst design	19
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	17
	Docerende beeldende kunst	27
	Totaal	20
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	25
	Docerend muziek	33
	Uitvoerend theater	8
	Docerend theater	16
	Totaal	25
<i>Relatie vakgebied</i>		
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	20
	Toegepaste beeldende kunst design	11
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	10
	Docerende beeldende kunst	11
	Totaal	12
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	12
	Docerend muziek	22
	Uitvoerend theater	28
	Docerend theater	2
	Totaal	19
<i>Buiten vakgebied</i>		
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	38
	Toegepaste beeldende kunst design	17
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	17
	Docerende beeldende kunst	23
	Totaal	25
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	33
	Docerend muziek	14
	Uitvoerend theater	31
	Docerend theater	20
	Totaal	20
<i>Totaal</i>		22

Tabel 3.11 geeft vervolgens weer hoe de kunstenaars aan het werk in hun voornaamste werkkring gekomen zijn. In de tabellen 3.11 a tot en met c (in bijlage 2) wordt dit vervolgens uitgesplitst naar de aard van de werkzaamheden. Kunstenaars komen relatief vaak aan de slag door te solliciteren of auditie te doen (dat geldt voor 20% van de afgestudeerden), via familie, vrienden of kennissen (14%) of door open te solliciteren of zelf iets te beginnen (beide 11%). De onderverdeling naar aard van de werkzaamheden toont aan dat betaald werk binnen het vakgebied iets minder vaak via een uitzendbureau of via bekenden tot stand komt, en vaker het gevolg is van eigen initiatief, stages en bemiddeling door docenten. Dit geldt (min of meer) ook voor de werkzaamheden die gerelateerd zijn aan het kunstberoep.

Table 3.11
Wijze waarop aan deze werkzaamheden gekomen

Opleidingscluster	Arbeids- bureau	Uitzend- bureau, comm. be- middelings bureau	Reactie op adver- tentie (incl. selectie audities)	Open sollicitatie	Stage	Docent, ver. van afgest. alumni- bureau e.d.	Bedrijven- dagen (incl. nav concours/ festival)	Eerder werk, interne vacature	Familie, vrienden, kennissen	Zelf bedrijf begonnen/ overge- nomen	Anders
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Beeldende kunst	12	11	19	16	6	3	5	6	11	5	7
Autonoom beeldende kunst											
Toegepaste beeldende kunst design	3	11	14	13	12	4	3	3	15	10	12
Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	3	15	11	19	19	3	4	5	12	7	4
Docerende beeldende kunst	10	8	29	8	5	5	0	8	15	8	3
Totaal	5	11	16	14	12	4	3	5	14	8	9
Podiumkunsten	1	5	32	9	1	8	0	6	11	14	13
Uitvoerend muziek	1	10	23	5	2	7	2	4	17	17	13
Docerend muziek	3	3	25	10	18	8	2	6	13	2	11
Uitvoerend theater	0	0	22	6	12	6	5	8	11	14	16
Docerend theater	1	7	26	7	4	7	1	5	14	14	13
Totaal	3	9	20	11	8	5	2	5	14	11	10

Werk buiten de sector komt tenslotte veel vaker tot stand via het uitzendbureau, of via familie, vrienden en kennissen, en haast nooit door eigen initiatief. Als afgestudeerden zelf initiatieven ontplooiën, dan liggen die kortom bijna altijd binnen de culturele sector.

In tabel 3.12 is terug te vinden of de kunstenaars in Nederland of in het buitenland werkzaam zijn. Hieruit blijkt dat podiumkunstenaars relatief vaak in het buitenland werken. Dit is vooral toe te schrijven aan het feit dat het werk binnen hun vakgebied (relatief) vaak in het buitenland plaatsvindt, zo blijkt uit de uitsplitsing in tabellen 3.12a tot en met 3.12c in bijlage 2²¹. Het betreft hier vooral kunstenaars die in Nederland wonen en in het buitenland werken, en weinig buitenlandse kunststudenten die na hun opleiding weer naar het buitenland vertrokken zijn²².

Tabel 3.12
Waar werkzaam

Opleidingscluster		Binnenland	Buitenland
		%	%
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	99	1
	Toegepaste beeldende kunst design	97	3
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	98	2
	Docerende beeldende kunst	100	0
	Totaal	98	2
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	95	5
	Docerend muziek	90	10
	Uitvoerend theater	93	7
	Docerend theater	89	11
	Totaal	92	8
Totaal		95	5

Volgens hetzelfde stramien behandelt tabel 3.13 de aard van het dienstverband in de voornaamste werkkring. Hierin zijn twee grote groepen te onderscheiden. In totaal werkt 60% van de kunstenaars in hun belangrijkste werkkring in loondienst, en is 28% zelfstandige of freelancer. De onderverdeling in tabellen 3.13a tot en met 3.13c (in bijlage 2) laat zien dat werk binnen het vakgebied vaker als zelfstandige wordt verricht, terwijl werk buiten het vakgebied vaak in loondienst of via het uitzendbureau is georganiseerd.

²¹ Door de kleine aantallen moet niet te veel waarde worden gehecht aan de percentages in de tabellen 3.12a tot en met 3.12c in bijlage 2. In feite gaat het hier steeds om een handvol afgestudeerden. De totaalcijfers lenen zich wel voor interpretatie

²² Kunstenaars die permanent in het buitenland verblijven zijn namelijk slechts moeizaam te bereiken, zeker via enquêtes.

Tabel 3.13
Aard dienstverband

Opleidingscluster	Werk via uitzendbureau %	Loondienst werkgever %	Oproep- kracht %	Werk- ervarings- project %	Meew. bedrijf ouders/ partner (met loon) %	Zelfstandig in eigen bedrijf of praktijk/ free- lance %	Anders %
Beeldende kunst	11	71	3	3	0	13	0
Autonoom beeldende kunst							
Toegepaste beeldende kunst design	10	56	1	1	0	30	2
Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	9	56	1	0	0	30	4
Docerende beeldende kunst	7	78	5	0	0	9	2
Totaal	9	61	2	1	0	25	2
Podiumkunsten	2	53	2	1	0	39	2
Uitvoerend muziek	5	53	2	0	0	35	4
Docerend muziek	0	88	5	0	0	4	3
Uitvoerend theater	0	69	2	3	0	22	2
Docerend theater	3	59	3	1	0	32	3
Totaal	7	60	2	1	0	28	2

De laatste vraag is wat voor contract de kunstenaars in loondienst hebben: werken zij op tijdelijke basis, of zijn zij in vaste dienst? Tabel 3.14 laat duidelijk zien dat de meeste tijdelijke contracten voorkomen onder afgestudeerden uitvoerend theater (voor zover zij binnen de culturele sector werkzaam zijn), terwijl uitvoerende musici relatief vaak in vaste dienst werken. Werk buiten de culturele sector gebeurt vaker met een vast contract, terwijl werk gerelateerd aan het vakgebied doorgaans op tijdelijke basis wordt verricht.

Tabel 3.14
Aard aanstelling

Opleidingscluster		Tijdelijk	Vast
		%	%
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	52	48
	Toegepaste beeldende kunst design	47	53
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	59	41
	Docerende beeldende kunst	59	41
	Totaal	52	48
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	33	67
	Docerend muziek	52	48
	Uitvoerend theater	75	25
	Docerend theater	47	53
	Totaal	48	52
Totaal		50	50

3.5 Loon naar werken?

De volgende stap in de analyse van de arbeidsmarkt is het beschrijven van loon, tijdsbesteding en inkomen van de kunstenaars. Hier is opnieuw – naar analogie van de tabellen 3.6 en 3.9 - een onderscheid gemaakt naar de (financiële) karakteristieken van werk in alleen de voornaamste werkkring, en werk in alle werkkringen van de kunstenaar. De tabellen 3.15 tot en met 3.17 behandelen de voornaamste werkkring, terwijl in de daaropvolgende tabellen *alle* werkzaamheden in ogenschouw genomen worden.

Tabel 3.15 toont het totale aantal gewerkte uren in de voornaamste werkkring. Uit deze tabel wordt onder meer duidelijk dat podiumkunstenaars – als hun voornaamste werkkringen in het eigen vakgebied ligt of daaraan gerelateerd is – minder uren maken dan beeldend kunstenaars. In totaal werken kunstenaars gemiddeld ruim 29 uur in hun voornaamste werkkring. Als deze werkkring binnen de podiumkunsten valt is dit echter slechts ongeveer 23 uur, tegen meer dan 34 uur in de beeldende kunstsector. Verder valt op dat de variatie binnen de kunstberoepen veel groter is dan voor de beroepen die buiten het vakgebied van de kunstenaars vallen.

Tabel 3.15
Totaal aantal gewerkte uren in de voornaamste werkkring

Opleidingscluster		In eigen vakgebied	Gerelateerd aan vakgebied	Buiten eigen vakgebied	Totaal
		Gem.	Gem.	Gem.	Gem.
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	34,0	35,5	27,2	29,8
	Toegepaste beeldende kunst design	36,2	36,8	26,0	35,2
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	34,2	31,4	32,5	33,4
	Docerende beeldende kunst	22,6	38,4	26,1	26,1
	Totaal	34,4	36,0	27,9	33,0
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	23,8	28,6	30,4	24,6
	Docerend muziek	20,0	20,9	28,6	21,7
	Uitvoerend theater	34,9	17,7	23,3	32,4
	Docerend theater	17,6	40,0	35,5	21,1
	Totaal	22,9	23,6	29,2	23,8
Totaal		29,2	30,8	28,3	29,1

De volgende tabel (3.16) geeft inzicht in het bruto maandinkomen van de kunstenaars in hun voornaamste werkkring, vóór aftrek van eventuele beroepskosten. Uit deze tabel blijkt onder andere dat beeldend kunstenaars doorgaans meer verdienen in hun voornaamste werkkring - als deze binnen hun vakgebied ligt - dan podiumkunstenaars. Dit geldt met name voor de afgestudeerden in de toegepaste richtingen. Verder valt op dat werk binnen het eigen vakgebied op maandbasis iets beter verdient dan werk buiten het eigen vakgebied. Dit is niet verwonderlijk, gezien het feit dat kunstenaars primair worden opgeleid om binnen hun eigen vakgebied aan de slag te gaan. Kennelijk worden hun kwalificaties op de arbeidsmarkt ook op die manier beloond.

Tabel 3.16
Maandinkomen voornaamste werkkring

Opleidingscluster		In eigen vakgebied	Gerelateerd aan vakgebied	Buiten eigen vakgebied	Totaal
		Gem.	Gem.	Gem.	Gem.
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	2.522,30	2.664,55	2.446,36	2.485,07
	Toegepaste beeldende kunst design	3.221,94	3.374,35	2.202,99	3.145,28
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	3.439,87	3.554,80	2.839,59	3.255,91
	Docerende beeldende kunst	2.667,44	2.297,17	2.125,15	2.441,43
	Totaal	3.167,68	3.062,90	2.425,01	2.987,72
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	2.348,68	2.862,50	3.324,59	2.459,14
	Docerend muziek	2.214,77	2.554,21	2.622,41	2.313,28
	Uitvoerend theater	2.953,35	1.850,51	1.483,88	2.688,13
	Docerend theater	1.812,81	3.600,00	2.837,83	2.046,95
	Totaal	2.312,96	2.641,84	2.695,77	2.384,74
Totaal		2.766,13	2.888,40	2.502,46	2.725,60

Een betere indicator voor beloning is echter het (bruto) uurloon van de kunstenaars in hun voornaamste werkkring. De uurlonen komen in tabel 3.17 aan de orde. Uit deze tabel blijkt dat het uurloon van beeldend kunstenaars doorgaans lager ligt dan dat van podiumkunstenaars. Omdat beeldend kunstenaars echter beduidend meer uren draaien in hun voornaamste werkkring, liggen hun maandelijkse inkomsten ook hoger. Het hoogste (bruto) uurloon in de voornaamste werkkring wordt betaald aan de docenten theater

en beeldende kunst. Verder valt opnieuw op dat de variatie in uurlonen van kunstenaars die hun voornaamste werkring buiten de sector hebben, gering is. Dat laatste suggereert dat de arbeidsmarkt buiten de kunsten aan alle afgestudeerden van het kunstonderwijs ongeveer dezelfde (weinig spectaculaire) mogelijkheden biedt. Tenslotte zij vermeld dat het bruto uurloon van de afgestudeerden aan het kunstonderwijs even hoog is als het hbo gemiddelde. De verschillen met de afgestudeerden van de andere hbo's zijn dus vooral toe te schrijven aan verschillen in werkgelegenheid (kunstenaars zijn iets vaker werkloos) en in de lengte van de werkweek (de afgestudeerden van het kunstonderwijs hebben gemiddeld gesproken iets kortere werkweken).

Tabel 3.17
Uurloon voornaamste werkring

Opleidingscluster		In eigen vakgebied	Gerelateerd aan vakgebied	Buiten eigen vakgebied	Totaal
		Gem.	Gem.	Gem.	Gem.
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	20,63	17,70	21,24	20,77
	Toegepaste beeldende kunst design	21,60	20,41	20,21	21,48
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	24,57	26,14	22,51	24,00
	Docerende beeldende kunst	29,56	13,84	19,35	24,16
	Totaal	22,76	19,57	20,97	22,13
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	27,16	24,48	25,61	26,90
	Docerend muziek	26,70	30,41	22,02	26,02
	Uitvoerend theater	22,78	23,02	15,95	21,85
	Docerend theater	28,39	20,77	18,98	26,52
	Totaal	26,61	26,96	21,91	25,93
Totaal		24,55	22,11	21,22	23,73

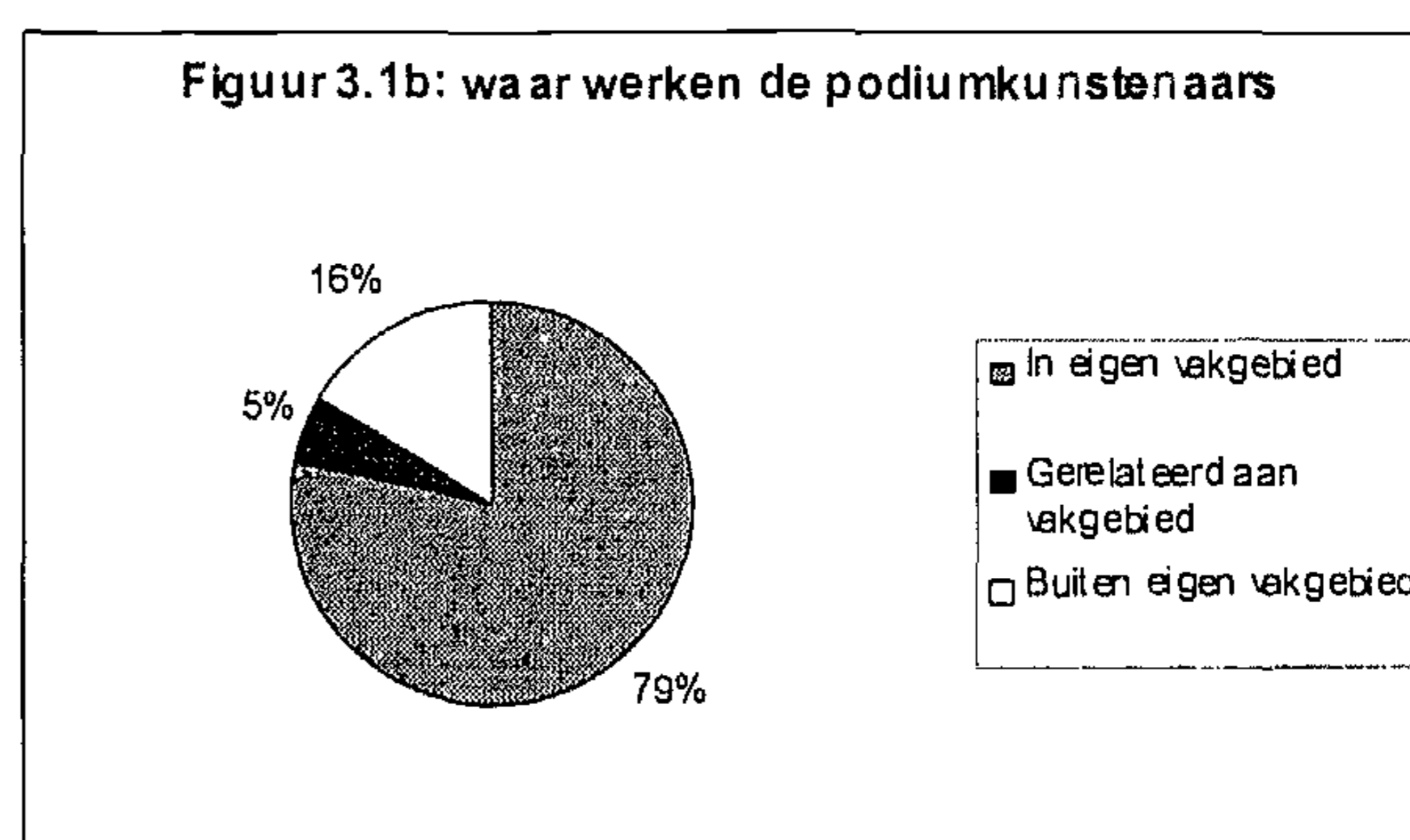
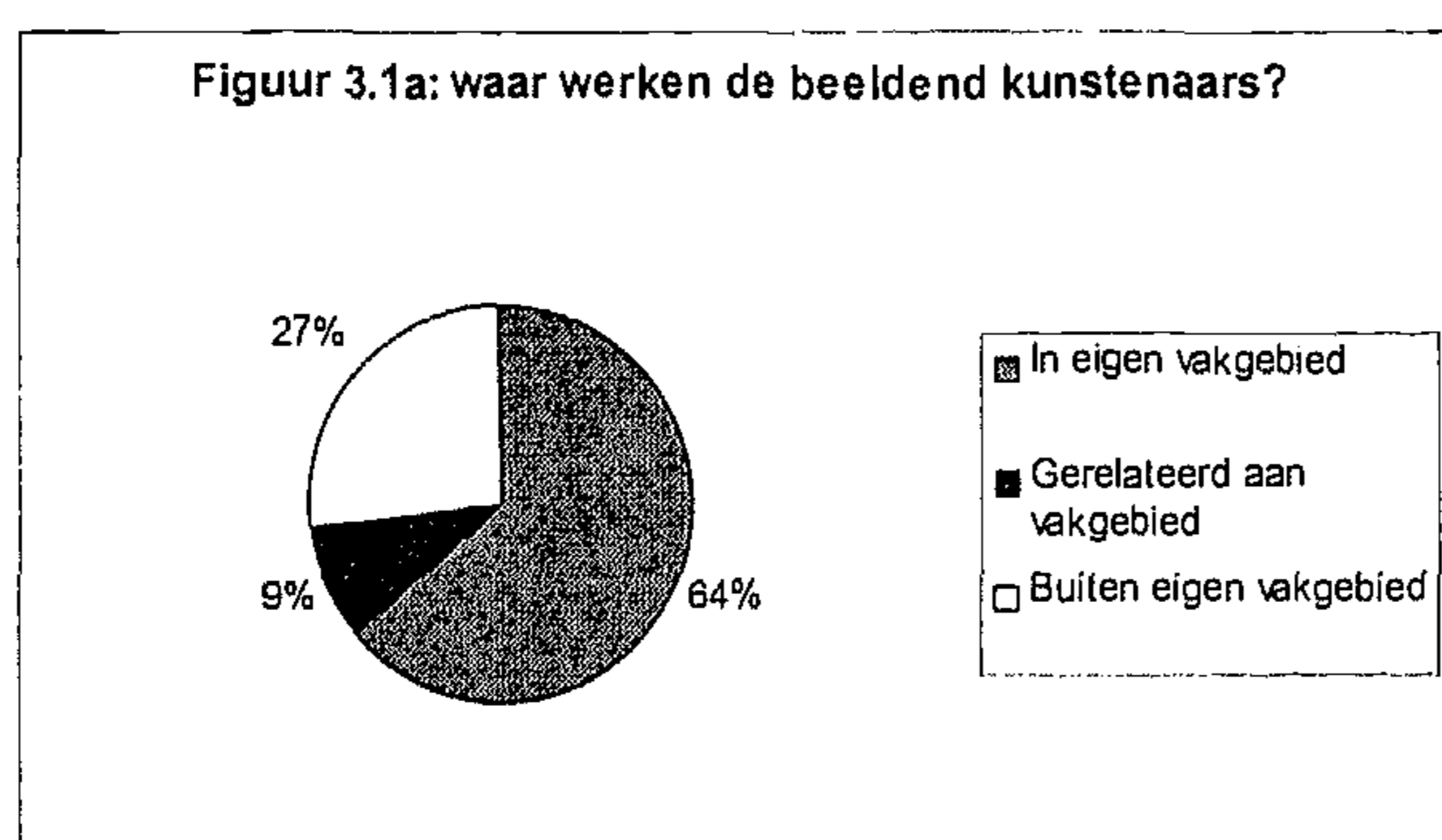
De tabellen 3.18 tot en met 3.20 geven weer hoe uurlonen, gewerkte uren en totale inkomsten en kosten verdeeld zijn over de onderscheiden werkringen. Voor het beoordelen van de totale financiële situatie van de afgestudeerden vormen deze tabellen het beste aanknopingspunt. Tabel 3.18 laat de lengte van de totale werkweek van de afgestudeerden zien. Gemiddeld hebben de kunstenaars een werkweek van ruim 33 uur (35,3 uur voor beeldend kunstenaars en 30,6 uur voor podiumkunstenaars). De docenten (die het hoogste uurloon ontvangen) hebben gemiddeld gesproken de kortste werkweek. Daarmee toont deze tabel het omgekeerde verband tussen gewerkte uren en (gemiddelde) beloning: hoe hoger het uurloon, des te korter doorgaans de werkweek. Deze bevinding is in tegenspraak met de veel gehoorde romantische opvatting dat kunstenaars hun vak zo mooi vinden, dat zij het liefst zoveel mogelijk uren draaien. De bevinding suggereert eerder dat kunstenaars – net als alle werkenden – een gewone werkweek nastreven, die ze voldoende inkomen oplevert. Overigens hoeven we het romantische beeld van de gedreven kunstenaar niet helemaal naar de pullenbak te verwijzen: er zijn namelijk wel degelijk aanwijzingen voor het optreden van 'interne subsidiëring', het verschijnsel dat kunstenaars met elders verdiend geld hun eigen beroepspraktijk ondersteunen. Kunstenaars besteden kortom wel het liefst al hun tijd aan een kunstberoep, en schroeven - als dat even kan – hun uren buiten de sector terug ten bate van werkzaamheden als kunstenaar²³.

²³ Zie, voor een analyse van het aantal gewerkte uren ('het arbeidsaanbod') van kunstenaars bijvoorbeeld Rengers & Madden (1999) of Struyk & Rengers (2000).

Tabel 3.18
Totaal aantal gewerkte uren in een betaalde functie

Opleidingscluster		In eigen vakgebied Gem.	Gerelateerd aan vakgebied Gem.	Buiten eigen vakgebied Gem.	Totaal Gem.
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	32,7	36,2	26,7	31,3
	Toegepaste beeldende kunst design	38,2	49,9	28,9	37,6
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	35,5	33,4	34,7	35,4
	Docerende beeldende kunst	25,0	42,0	26,9	29,1
	Totaal	36,1	43,3	29,2	35,3
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	28,3	33,6	46,1	31,9
	Docerend muziek	26,5	26,0	34,0	28,3
	Uitvoerend theater	39,4	21,6	26,3	36,9
	Docerend theater	25,3	40,0	41,9	29,3
	Totaal	28,4	28,3	36,9	30,6
Totaal		32,6	37,4	31,4	33,3

Ter verduidelijking van deze tabel wordt in de volgende figuur gekeken naar het totaal aantal gewerkte uren van de beeldend kunstenaars en de podiumkunstenaars, en de verdeling hiervan over de verschillende werkzaamheden.

De figuur laat het aandeel van de verschillende activiteiten in de werkweek van alle kunstenaars samen zien, en is daarmee een indicatie van het belang van de verschillende arbeidsmarkten voor de gehele groep afgestudeerden. Uit de figuur komt naar voren dat podiumkunstenaars gemiddeld gesproken een groter gedeelte van hun totale werkweek actief zijn in hun eigen vakgebied dan beeldend kunstenaars (79% van de totale werkweek onder podiumkunstenaars ten opzichte van 64% onder beeldend kunstenaars).

Tabel 3.19 laat vervolgens het totale inkomen van de kunstenaars zien. Gemiddeld verdienen de afgestudeerden zo'n anderhalf jaar na afstuderen bruto bijna 3000 gulden op maandbasis. Toegepaste beeldend kunstenaars hebben het hoogste bruto maandinkomen: ruim 3200 gulden. Autonome beeldend kunstenaars moeten het stellen met bijna 2400 gulden bruto per maand. In de tabel is ook de som van de verdiensten van de kunstenaars in de verschillende clusters opgenomen, om een indruk te krijgen van hoe belangrijk de verschillende werkkringen zijn voor het totale inkomen van de kunstenaars.

Tabel 3.19
Totale inkomsten uit verschillende werkzaamheden

Opleidingscluster	In eigen vakgebied		Gerelateerd aan vakgebied		Buiten eigen vakgebied		Totaal	
	Gem.	Som	Gem.	Som	Gem.	Som	Gem.	Som
Beeldende kunst	2.459,13	67.118	2.394,35	21.070	2.355,18	145.945	2.387,63	234.133
Autonoom beeldende kunst								
Toegepaste beeldende kunst design	3.315,09	1.019.215	4.038,27	75.925	2.052,57	73.667	3.236,31	1.183.983
Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	3.615,29	251.584	3.674,80	30.687	2.650,16	110.654	3.282,76	392.925
Docerende beeldende kunst	2.838,61	139.234	2.642,29	29.626	2.311,50	62.951	2.649,38	231.812
Totaal	3.258,09	1.477.151	3.335,33	157.309	2.356,78	393.217	3.044,07	2.042.853
Podiumkunsten	2.884,24	518.725	3.688,13	30.744	4.302,43	68.704	3.027,99	618.173
Uitvoerend muziek								
Docerend muziek	2.840,84	463.106	2.704,30	50.865	2.935,35	122.715	2.847,02	636.686
Uitvoerend theater	3.097,38	144.806	2.428,86	7.828	1.507,90	12.146	2.839,62	164.780
Docerend theater	2.557,76	116.986	3.600,00	6.996	2.493,98	20.927	2.584,34	144.910
Totaal	2.856,58	1.243.623	2.984,52	96.433	3.024,66	224.492	2.887,23	1.564.548
Totaal	3.064,33	2.766.279	3.192,70	253.742	2.557,61	619.109	2.974,18	3.655.207

Uit deze gegevens blijkt dat van alle inkomsten van de kunstenaars 76% afkomstig is uit werk in de kunstsector, 17% uit werk buiten de kunstsector, en de resterende 7% uit werk gerelateerd aan het kunstenaarschap²⁴. Opvallende uitschieters vormen de autonoom beeldend kunstenaars, die 29% van hun totale verdiensten in hun eigen vakgebied verdienen en de toegepaste beeldend kunstenaars in de designrichting, die 86% van de totale verdiensten in hun vakgebied verwerven. Als we kijken naar het aandeel van de verschillende activiteiten in het totale inkomen van beeldend kunstenaars en podiumkunstenaars, dan is het beeld vrijwel identiek aan de figuren 3.1a en 3.1b.

Wie een goed beeld wil krijgen van de netto verdiensten van de kunstenaars, dient rekening te houden met het feit dat kunstenaars veelal aanzienlijke beroepskosten maken. Tabel 3.20 geeft aan of kunstenaars in 1998 beroepskosten hebben gemaakt voor het uitoefenen van hun beroep en zo ja, hoeveel die dan voor een aantal posten gemiddeld bedroegen op jaarbasis.

Tabel 3.20
Beroepskosten

Opleidingscluster	Beroepskosten	Huur en inrichting atelier/werkruimte	Materialen, kleding en apparatuur	Productie-organisatiekosten, drukwerk	Reiskosten	Overige beroepskosten	
	%	gem.	gem.	gem.	gem.	gem.	
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	74	2.137,75	1.777,12	1.116,42	536,02	821,91
	Toegepaste beeldende kunst design	69	3.120,99	4.541,79	1.098,78	1.950,72	1.411,06
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	66	2.834,85	5.322,88	1.289,47	1.849,37	992,33
	Docerende beeldende kunst	67	2.457,94	1.917,09	965,24	740,30	807,32
	Totaal	69	2.777,89	3.849,15	1.123,10	1.627,37	1.164,92
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	97	2.534,07	4.212,30	814,04	3.339,20	1.742,79
	Docerend muziek	90	1.355,79	2.139,92	904,81	3.353,21	1.419,52
	Uitvoerend theater	72	1.500,00	1.505,72	468,56	981,25	1.289,70
	Docerend theater	90	1.632,39	1.040,00	371,32	2.011,60	660,70
	Totaal	91	1.974,54	2.815,89	786,38	2.991,92	1.477,11
Totaal		78	2.418,03	3.312,10	954,70	2.342,15	1.344,94

Bijna tachtig procent van de kunstenaars maakt voor het uitoefenen van hun beroep beroepskosten. Dit geldt voor bijna alle kunstenaars die (deels) binnen hun sector werkzaam zijn. Gemiddeld gesproken is de grootste kostenpost materialen, kleding en apparatuur. Andere belangrijke kostenposten zijn de huur en inrichting van een atelier of werkruimte en reiskosten. De beroepskosten bedragen gemiddeld ongeveer 400 gulden per maand. Het is echter niet goed mogelijk om op grond van de bruto bedragen en de beroepskosten een netto inkomen te berekenen, omdat de bruto-netto factor afhangt van een scala aan factoren, onder andere omdat de aftrekbaarheid van de beroepskosten afhangt van de specifieke omstandigheden van de kunstenaar. Niettemin is het evident dat de inkomensverschillen tussen kunstenaars en de andere hbo-afgestudeerden toenemen zodra rekening gehouden wordt met de beroepskosten.

²⁴ Deze percentages zijn gebaseerd op de som van de inkomsten uit de verschillende bronnen, ten opzichte van de som van alle inkomsten.

4 Het kunstenaarschap in praktijk

4.1 Activiteiten van kunstenaars

Dit hoofdstuk gaat in op een aantal kwalitatieve aspecten van het kunstenaarsberoep, zoals het oordeel van de afgestudeerden over hun opleiding en over het functioneren op de arbeidsmarkt. Daarnaast wordt gekeken naar de activiteiten van de kunstenaars in de afgelopen anderhalf jaar.

Tabel 4.1 toont – onderverdeeld naar beeldende kunst (tabel 4.1a) en podiumkunst (tabel 4.1b) – het scala aan activiteiten dat door de afgestudeerden ondernomen is. De tabel laat zien dat de overgrote meerderheid van de afgestudeerden in de eerste anderhalf jaar na het voltooien van de opleiding actief als kunstenaar heeft gewerkt. Beeldend kunstenaars hielden vaak exposities en tentoonstellingen, werkten in op-dracht of spijkerden op eigen houtje hun vaardigheden bij. Podiumkunstenaars traden vaak op, deden auditie en gaven les. Opvallend is dat podiumkunstenaars veel vaker les of trainingen gaven dan beeldend kunstenaars. Zo gaf ruim twee derde van de uitvoerend musici les, trainingen of therapie, ten opzichte van slechts 7% van de autonome kunstenaars, en 54% van de afgestudeerden in de docentenrichting beeldende kunst.

Tabel 4.1a
Verrichte werkzaamheden Beeldende Kunst en Vormgeving

Opleidingscluster	Beeldende kunst				Totaal
	Autonoom beeldende kunst	Toe- gepaste beeldende kunst design	Toe- gepaste beeldende kunst audio- visueel	Docerende beeldende kunst	
	%	%	%	%	%
geen artistieke ontwerp- of verwante werkzaamheden verricht	3	4	11	6	5
expositie, tentoonstelling, open presentatie	70	46	32	61	52
verkoop kunstwerken	52	18	14	42	29
free-lance werk, productie/project/werk in opdracht	43	65	58	50	57
acquisitie, voorinschrijving opdracht	10	15	9	5	11
aanvraag stipendium/beurs/subsidie	36	12	10	17	18
loondienst bij studio/bedrijf/instelling op artistiek/verwant vakgebied	21	51	36	18	37
organisatie/beheer van productie/project/collectie/tentoonstelling	16	14	19	14	15
opstellen documentie/catalogus, beschrijven collectie	23	11	7	14	14
commissie-/advieswerk	4	7	8	7	6
geven van onderwijs/les/therapie in beeldende kunstvakken	7	9	8	54	14
deelname van studie(reis), stage, workshop, uitwisselingsproject	13	19	6	15	15
zelfwerkzaamheid in (eigen) atelier/studio t.b.v. onderhoud vaardigh.	65	46	28	62	50
andere artistieke, ontwerp- of verwante werkzaamheden	19	12	9	17	14

Tabel 4.1b
Verrichte werkzaamheden Muziek en Theater

Opleidingscluster	Podiumkunsten				Totaal %
	Uitvoerend muziek %	Docerend muziek %	Uitvoerend theater %	Docerend theater %	
geen artistieke ontwerp- of verwante werkzaamheden verricht	2	5	0	0	3
optredens, arangementen, opnames e.d. in opdracht/free-lance/op contractbasis	87	76	83	72	80
werk in loondienst bij gezelschap, orkest, koor, studio, bedrijf e.d.	57	42	70	59	52
deelname aan auditie, concours, proefspel, acquisitie	47	33	46	37	39
inschrijving bij impresariaat, casting-/boeingsbureau	29	18	59	34	27
aanvraag stipendium/beurs/subsidie	14	5	17	11	10
organisatie/beheer festival, productie, project podiumkunsten	10	14	18	27	14
commissie-/advieswerk	8	7	6	4	7
geven van onderwijs/les/therapie/trainingen in muziek-/theater-/dansvakken	68	79	41	84	72
repetitor-werkzaamheden, assisteren andere kunstenaar(s)	29	17	11	25	21
deelname van studie(reis), uitwisselingsproject, stage, workshop	21	24	11	29	22
training/repetitie t.b.v. onderhoud vaardigheden	41	41	33	51	41
andere artistieke, ontwerp- of verwante werkzaamheden	10	11	9	18	11

Uit tabel 4.2 blijkt vervolgens dat een kwart van de kunstenaars in de afgelopen 1,5 jaar minstens één van deze activiteiten in het buitenland heeft verricht. Dit geldt vooral voor de musici.

Tabel 4.2
Werkzaamheden (deels) in het buitenland

Opleidingscluster	Buitenland werkzaamheden % ja
Beeldende kunst	
Autonoom beeldende kunst	14
Toegepaste beeldende kunst design	16
Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	32
Docerende beeldende kunst	16
Totaal	18
Podiumkunsten	
Uitvoerend muziek	40
Docerend muziek	37
Uitvoerend theater	28
Docerend theater	26
Totaal	36
Totaal	25

De volgende tabel laat vervolgens zien of de afgestudeerden prijzen en/of subsidies hebben ontvangen. In totaal ontving 15% van de afgestudeerden minstens één van de genoemde blijken van erkenning. In de meeste gevallen betreft deze toekenning een prijs bij bijvoorbeeld een festival of prijsvraag. Afgestudeerden uitvoerend theater ontvingen relatief het vaakst een dergelijke toekenning. Ten slotte valt op dat afgestudeerden uitvoerend theater relatief vaak een reisbeurs of andere (prestigieuze) subsidie ontvangen.

Tabel 4.3
Toekenning prijs, subsidie e.d.

Opleidingscluster	Toe- kenning prijs e.d.	Waarvan:					Anders %
		Prijs bij festival e.d. %	Studie- beurs %	Stipen- dium/ werkbeurs %	Subsidie/ reisbeurs %		
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	20	23	34	0	24	37
	Toegepaste beeldende kunst design	16	37	28	7	15	41
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	9	50	13	0	13	25
	Docerende beeldende kunst	12	18	27	0	27	55
	Totaal	16	18	29	3	19	40
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	17	35	16	16	22	22
	Docerend muziek	9	34	36	25	17	0
	Uitvoerend theater	26	40	6	23	66	0
	Docerend theater	19	47	23	0	9	21
	Totaal	14	37	20	17	26	12
Totaal		15	34	25	9	22	29

4.2 Kunstenaar: wat je moet kunnen en waar je dat leert

De tabellen 4.4a en 4.4b behandelen het oordeel van de afgestudeerden over een hele reeks kwalificaties die belangrijk (kunnen) zijn voor een goede beroepsuitoefening. De tabellen tonen het percentage kunstenaars dat aangeeft deze aspecten "belangrijk" of "zeer belangrijk" te vinden.

In tabel 4.4a staat het oordeel van alle afgestudeerden in de podiumkunsten en in de beeldende kunst vermeld, terwijl 4.4b dit oordeel uitsplitst naar de aard van de werkzaamheden. Achterliggende gedachte hierbij is dat het oordeel over de benodigde kwalificaties onder andere afhangt van de positie op de arbeidsmarkt. Zo zijn andere kwalificaties belangrijk voor het uitoefenen van het kunstenaarschap dan voor werkzaamheden in aanverwante beroepen.

Tabel 4.5 geeft vervolgens de 'rapportcijfers' weer die de afgestudeerden hebben toegekend aan een aantal aspecten van de opleiding, uitgesplitst naar opleidingscluster. De opleiding als geheel wordt door de kunstenaars gewaardeerd met een 6,7. De oordelen over de verschillende opleidingsclusters lopen niet veel uiteen. De afgestudeerden zijn met name negatief over aspecten die te maken hebben met de voorbereiding op de beroepsuitoefening en de arbeidsmarktvoorlichting, en positief over de kwaliteit van de docenten en een aantal inhoudelijke en organisatorische aspecten van de opleidingen.

Tabel 4.4a

Benodigde kwalificaties voor een goede beroepsuitoefening: belang van diverse kennis-, vaardigheids- en houdingsaspecten

Opleidingscluster	Beeldende kunst %	Podiumkunsten %
vaktheoretische kennis	75	72
vakspecifieke methoden en technieken	72	79
vakdidactiek, onderwijskunde	31	63
inzicht in vakspecifieke literatuur/visies/stijlen	60	76
algemene kunst- en cultuurgeschiedenis	47	42
recente ontwikkelingen en trends in het vakgebied	72	68
inzicht in toepassingsmogelijkheden materialen/constructies	67	56
inzicht in toepassingsmogelijkheden audio-visuele media	55	40
inzicht informatie- & communicatietechnologie (incl. computergebruik)	70	47
inzicht wettelijke regelingen op eigen vakgebied (incl. arbeidsrecht)	62	71
inzicht in functioneren organisaties	57	58
inzicht in productieproces/productieplanning	65	0
muzikale vaardigheden	12	82
muzikale expressie/overtuig.	23	82
dramatische vaardigheden	12	71
dramatische expressie/overtuig	7	67
dans-/bewegingsvaardigheden	23	43
dans-/bewegingsexpressie	30	43
samenspel	31	79
podiumexpressie	30	78
maken/bewerken producties	20	63
toepassen theorie in praktijk	73	71
anal./diagn.(onderz.)vaardighe	67	57
kwantit. (onderz.)vaardigheid	28	16
ontwerpen	65	0
beeld.vaardigh./vormgeving	80	0
beeld.expressie/overtuigkr..	80	0
taalvaardigheid	47	35
schrift. presentatie/schrijfv.	62	39
mond. presentatie/spreekv.	80	65
onderh.techn./comm. vaardighei	69	66
plannen/co	70	67
verzam./docum. info/gegevensbe	56	41
leidinggeven	46	54
pedag./didactische vaardigheid	42	71
probleemoplossing	73	71
soc./agog. vaardigheden	26	43
contactuele vaardigheden	78	76
werken in teamverband	72	78
fysieke/handvaardigheid/motori	48	67
zelfstandigheid	92	89
initiatief, creativiteit	92	91
aanpassingsvermogen	81	84
functioneren onder werkdruk	89	85
inlevingsverm./affiniteit	82	83
nauwkeurigheid/zorgvuldigheid	81	80
loyaliteit/integriteit	75	73
kritische reflectie	87	83

Tabel 4.4b

Benodigde kwalificaties voor een goede beroepsuitoefening: belang van diverse kennis-, vaardigheids- en houdingsaspecten

Opleidingscluster	Betaalde werkring vakgebied			
	In vak- gebied	Relatie vakgebied	Buiten vakgebied	Totaal
	%	%	%	%
vaktheoretische kennis	80	68	53	74
vakspecifieke methoden en technieken	83	66	49	75
vakdidactiek, onderwijskunde	51	28	33	46
inzicht in vakspecifieke literatuur/visies/stijlen	70	62	53	66
algemene kunst- en cultuurgeschiedenis	43	42	44	43
recente ontwikkelingen en trends in het vakgebied	73	74	55	70
inzicht in toepassingsmogelijkheden materialen/constructies	65	56	51	62
inzicht in toepassingsmogelijkheden audio-visuele media	50	47	43	49
inzicht informatie- & communicatietechnologie (incl. computergebruik)	60	68	59	60
inzicht wettelijke regelingen op eigen vakgebied (incl. arbeidsrecht)	66	60	62	65
inzicht in functioneren organisaties	56	51	61	56
inzicht in productieproces/productieplanning	73	47	54	66
muzikale vaardigheden	85	71	49	80
muzikale expressie/overtuig.	84	75	60	81
dramatische vaardigheden	69	64	60	68
dramatische expressie/overtuig	66	71	50	65
dans-/bewegingsvaardigheden	41	51	42	42
dans-/bewegingsexpressie	44	31	31	42
samenspel	82	71	46	77
podiumexpressie	79	63	59	76
maken/bewerken producties	63	50	54	61
toepassen theorie in praktijk	77	62	58	72
anal./diagn.(onderz.)vaardigheden	63	53	64	62
kwantit. (onderz.)vaardigheid	21	21	31	23
ontwerpen	75	48	44	66
beeld.vaardigh./vormgeving	84	76	65	79
beeld.expressie/overtuigkr..	83	91	67	80
taalvaardigheid	40	35	49	41
schrift. presentatie/schrijfvaardigheden	48	44	62	50
mond. presentatie/spreekvaardigheden	73	59	78	73
onderh.techn./comm. vaardigheden	69	60	66	68
plannen/coördinatie	69	58	71	69
verzam./docum. info/gegevensbeheer	47	42	60	49
leidinggeven	51	40	47	50
pedag./didactische vaardigheid	59	40	51	56
probleemoplossing	74	61	71	72
soc./agog. vaardigheden	35	26	33	34
contactuele vaardigheden	78	72	74	77
werken in teamverband	79	59	71	76
fysieke/handvaardigheid	62	38	46	57
zelfstandigheid	93	83	84	90
initiatief, creativiteit	94	81	85	92
aanpassingsvermogen	86	79	76	84
functioneren onder werkdruk	90	86	83	88
inlevingsverm./affiniteit	86	80	73	83
nauwkeurigheid/zorgvuldigheid	84	82	74	82
loyaliteit/integriteit	76	69	71	74
kritische reflectie	86	75	84	85

Tabel 4.5
Rapportcijfers aspecten

Opleidingscluster	Samenhang tussen vakken	Keuze- mogelijkheden in studie	Studiebe- geleiding	Kwaliteit van docenten	Voorbereiding op beroeps- praktijk	Voorlichting arbeidsmarkt- situatie	Voorbereiding op beroeps- uitoefening buitenland	De opleiding in het geheel
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	7,1	6,4	6,6	4,8	4,4	3,7	6,7
	Toegepaste beeldende kunst design	6,6	6,0	6,7	5,4	4,6	3,9	6,7
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	6,1	5,9	6,3	5,8	5,2	4,2	6,5
	Docerende beeldende kunst	6,7	6,4	6,9	5,2	4,8	3,8	6,6
	Totaal	6,7	6,2	6,6	5,3	4,7	3,9	6,7
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	6,9	6,5	7,8	6,0	5,0	4,6	7,0
	Docerend muziek	6,3	6,3	7,3	5,7	5,0	4,0	6,7
	Uitvoerend theater	6,6	6,0	7,4	6,0	5,4	4,0	6,7
	Docerend theater	6,3	6,6	6,8	6,5	5,5	3,9	7,0
	Totaal	6,5	6,4	7,4	5,9	5,1	4,2	6,8
Totaal	6,6	6,3	6,9	5,5	4,8	4,0	6,7	

De volgende twee tabellen behandelen het oordeel van de afgestudeerden over achtereenvolgens de moeilijkheidsgraad (tabel 4.6) en de mate van specialisatie (tabel 4.7) van de opleiding.

Tabel 4.6
Moelijkheidsgraad opleiding

Opleidingscluster		Niet hoog genoeg %	Precies goed %	Te hoog %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	49	49	2
	Toegepaste beeldende kunst design	43	54	2
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	68	32	0
	Docerende beeldende kunst	43	56	1
	Totaal	48	50	2
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	52	48	0
	Docerend muziek	46	52	2
	Uitvoerend theater	34	66	0
	Docerend theater	46	52	2
	Totaal	47	52	1
Totaal		48	51	2

Gemiddeld gesproken vinden de afgestudeerden de opleiding redelijk gebalanceerd. Wel valt op dat afgestudeerden de opleiding achteraf eerder te makkelijk en te algemeen vinden dan andersom. Het percentage kunstenaars dat de opleiding achteraf als te moeilijk typeert is te verwaarlozen. Er is wel een kleine groep (met name musici) die hun opleiding achteraf bezien te specialistisch vond. Verder valt op dat de afgestudeerden aan het kunstonderwijs nauwelijks verschillen in hun oordeel over moeilijkheidsgraad en mate van specialisatie van de andere hbo'ers. Ook de 'reguliere' hbo-studenten zijn in ongeveer de helft van de gevallen (on)tevreden.

Tabel 4.7
Mate van specialisme opleiding

Opleidingscluster		Onvoldoende %	Precies voldoende %	Te specia- listisch %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	33	59	8
	Toegepaste beeldende kunst design	36	56	9
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	44	47	8
	Docerende beeldende kunst	47	49	4
	Totaal	38	55	8
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	24	63	13
	Docerend muziek	34	50	16
	Uitvoerend theater	35	65	0
	Docerend theater	32	65	4
	Totaal	31	58	12
Totaal		35	56	10

4.3 Oordeel over beroep en beroepskeuze

In de tabellen 4.8 tot en met 4.10 komt tenslotte het oordeel van de kunstenaars over hun beroepskeuze en over een aantal aspecten van werken aan de orde. Tabel 4.8 onderzoekt de tevredenheid over de studiekeuze van de afstudeerders, terwijl de laatste tabellen van dit hoofdstuk ingaan op de houding van de kunstenaars.

Tabel 4.8
Achteraf gezien opleiding opnieuw kiezen

Opleidingscluster		Zelfde opleiding, zelfde academie/ conser- vatorium %	Zelfde opleiding, andere academie/ conser- vatorium %	Andere HBO- opleiding %	Andere opleiding %	Niet studeren %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	66	23	8	1	1
	Toegepaste beeldende kunst design	70	16	12	1	2
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	59	18	12	9	2
	Docerende beeldende kunst	66	13	14	4	2
	Totaal	67	18	11	3	2
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	89	7	2	2	1
	Docerend muziek	62	26	9	1	2
	Uitvoerend theater	89	10	2	0	0
	Docerend theater	78	9	10	2	2
	Totaal	75	16	6	2	1
Totaal		70	17	9	2	1

Kunstenaars zijn – achteraf gezien – doorgaans tevreden over hun studiekeuze. Van alle afgestudeerden zou 87% voor dezelfde opleiding kiezen, als ze nu opnieuw voor de keuze zouden staan. De meeste afgestudeerden zouden tevens voor dezelfde school gekozen hebben. De kunstenaars zijn daarmee meer tevreden over hun studiekeuze dan de gemiddelde hbo'er, die in 81% van de gevallen voor dezelfde opleiding zou kiezen.

In de tabellen 4.9 en 4.10 komt aan de orde wat de kunstenaars belangrijke aspecten van 'werken' vinden. Uit deze tabellen wordt duidelijk dat kunstenaars relatief weinig belang hechten aan een hoog inkomen of een vaste baan, en vooral 'creativiteit, zelfstandigheid en uitdaging' in hun werk zoeken. Wel vinden kunstenaars – met uitzondering van autonoom beeldend kunstenaars – het hebben van betaald werk belangrijk (tabel 4.10).

De houding van de kunstenaars onderstreept twee bevindingen die al eerder aan de orde zijn gekomen. In de eerste plaats betreft dit de afwijkende positie van de autonoom beeldend kunstenaars, die deels werken op een productenmarkt (de markt voor beeldende kunst) en bovendien gemiddeld gesproken lage inkomsten hebben via deze markt. In de tweede plaats de houding van de andere kunstenaars ten opzichte van hun werkweek: kunstenaars maken niet zozeer om de hoogte van hun inkomen, maar willen genoeg verdienen met een normale werkweek binnen het eigen vakgebied.

Tabel 4.9
Belang aspecten verbonden aan 'werken'

Opleidingscluster % (zeer) belangrijk	Zelf- standig- heid	Vaste baan	Afwis- seling	Hoog inkomen	Verant- woorde- lijkheid	Creati- viteit	Maat- schap- pelijk nut	Omgang met collega's	Combi- neren 'werk- prive'	Ontwik- keling van ex- pertise	Erkenning door anderen
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Beeldende kunst	96	20	81	31	70	97	47	62	64	73	73
Autonoom beeldende kunst	93	28	92	30	80	98	51	77	60	79	73
Toegepaste beeldende kunst design	88	31	89	38	82	88	48	79	67	74	74
Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	94	39	82	39	87	97	72	74	57	73	64
Docerende beeldende kunst	93	28	88	33	79	96	52	73	62	76	72
Totaal											
Podiumkunsten	85	45	88	46	68	82	44	69	68	64	77
Uitvoerend muziek	88	54	90	33	75	92	58	76	65	64	72
Docerend muziek	92	29	88	22	65	92	50	78	62	65	59
Uitvoerend theater	93	45	85	27	87	95	49	75	60	74	75
Docerend theater	88	48	88	36	73	89	51	74	65	65	73
Totaal											
Totaal	91	36	88	34	76	93	52	73	63	72	72

Tabel 4.10
Belang betaalde baan

Opleidingscluster		(zeer) belangrijk %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	55
	Toegepaste beeldende kunst design	78
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	85
	Docerende beeldende kunst	78
	Totaal	73
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	85
	Docerend muziek	83
	Uitvoerend theater	100
	Docerend theater	89
	Totaal	86
Totaal		79

Ten slotte behandelt tabel 4.11 de tevredenheid van de kunstenaars over een aantal aspecten van het kunstenaarschap. De afgestudeerden van het kunstonderwijs blijken vooral tevreden met de eigen artistieke prestaties en het contact met collega's, en in mindere mate met de contacten met klanten en het opbouwen van een netwerk.

Tabel 4.11
Tevredenheid aspecten kunstenaarsschap

Opleidingscluster % (zeer) belangrijk		Opbouwen netwerk/ klantenkring %	Communicatie met opdracht- gevers/ afnemers %	Contact met collega's in vakgebied %	Eigen artistieke prestaties %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	21	19	39	58
	Toegepaste beeldende kunst design	33	42	51	57
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	33	39	45	41
	Docerende beeldende kunst	19	25	29	44
	Totaal	28	34	45	53
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	37	39	58	67
	Docerend muziek	39	35	44	51
	Uitvoerend theater	26	23	52	51
	Docerend theater	45	43	49	49
	Totaal	38	36	50	56
Totaal		32	35	47	55

5 Kunstenaar: buitenbeentje of binnenboord?

Dit laatste hoofdstuk plaatst de bevindingen van deze Kunsten-Monitor in perspectief door de uitkomsten te vergelijken met het totale hbo. Het feit dat er een aparte monitor voor de kunstensector bestaat, doet namelijk vermoeden dat deze opleidingssector - en de arbeidsmarkt waar zij voor opleidt - sterk verschilt van de rest van het hbo. Tegelijkertijd vormt het kunstonderwijs (kuo) een integraal onderdeel van het hoger beroepsonderwijs. Zo worden de afgestudeerde kunstenaars gewoon meegenomen in de HBO-Monitor. In dit hoofdstuk wordt daarom uiteengezet of en hoe de afgestudeerden van het kunstonderwijs verschillen van hun gemiddelde hbo-collega's. Hierbij wordt niet alleen gekeken naar hun persoonlijke kenmerken, maar ook naar het verloop van hun arbeidsmarktintrede. Deze paragraaf overlapt daardoor met het hbo-brede rapport (Allen en Ramaekers, 1999).

De volgende tabel geeft een overzicht van een aantal karakteristieken van de afgestudeerden van het kunstonderwijs en plaatst die naast het hbo-gemiddelde. Hierbij worden de afgestudeerden van het voltijd-hbo²⁵ vergeleken met de afgestudeerden van het voltijd-kunstonderwijs.

Tabel 5.1

Kenmerken van de afgestudeerden van het kuo en hbo

	kuo voltijd	hbo voltijd
Aandeel vrouwen (%)	61	53
Aandeel allochtonen (%)	1	2
Gemiddelde leeftijd op enquêtemoment	27	25
Opleidingsniveau ouders (=100%)		
• laag	27	38
• middelbaar	26	28
• hoog	48	34
Vooropleiding (=100%)		
• havo	43	42
• vwo	32	29
• mbo	15	26
• anders	11	3

Bron: HBO-Monitor 1998 (Allen & Ramaekers, 1999)

Tabel 5.1 toont een aantal (gemiddelde) kenmerken van de afgestudeerden van het voltijd-kunstonderwijs ten opzichte van het hbo-gemiddelde. Afgestudeerden van het kunstonderwijs zijn vaker vrouwen en zijn ongeveer 2 jaar ouder dan de gemiddelde hbo-afgestudeerde. De deelname van allochtonen aan het voltijd-kunstonderwijs is laag, hetgeen overigens ook geldt voor het gehele hbo. Daarnaast valt op dat de afgestudeerden van het kunstonderwijs gemiddeld gesproken hoog opgeleide ouders hebben, en vaker via het vwo of buiten de reguliere trajecten om het kunstonderwijs instromen.

De afgestudeerden van het kunstonderwijs verschillen dus wezenlijk van andere hbo'ers en vormen een

²⁵ De hier gepresenteerde gegevens gelden voor het hele voltijd-hbo (dus inclusief het kunstonderwijs). Hierdoor worden de verschillen tussen het kunstonderwijs en de rest van het hbo licht onderschat. Omdat het voltijd-hbo wordt vergeleken met het voltijd-kunstonderwijs, kunnen de uitkomsten voor het kunstonderwijs bovendien licht verschillen van de totalen die in de voorgaande hoofdstukken gepresenteerd zijn. De totalen uit de eerste vier hoofdstukken zijn namelijk gebaseerd op het gehele kunstonderwijs, inclusief deeltijders. Het doel van dit hoofdstuk is dan ook primair de vergelijking met het gehele hbo. Voor de exacte uitkomsten over kunstenaars zijn de eerdere hoofdstukken in dit rapport de aangewezen bron.

speciale selectie: zij zijn vaker vrouw, zijn ouder, komen uit hogere milieus, zijn sinds jonge leeftijd geschoold voor hun hbo-opleiding en stromen vaak op een afwijkende wijze in. Bovendien telt het kunstonderwijs veel buitenlandse studenten. Deze selectie heeft gevolgen voor de totale arbeidsmarktpositie van de afgestudeerden aan het kunstonderwijs. Zo verdienen mannen gemiddeld gesproken iets meer dan vrouwen, en kan een deel van de verschillen in beloning tussen afgestudeerden van bijvoorbeeld technische richtingen en het kunstonderwijs worden toegeschreven aan de verschillen in de verhouding tussen mannelijke en vrouwelijke studenten. De specifieke kenmerken van de afgestudeerden van het kunstonderwijs suggereren verder dat de keuze voor het kunstonderwijs zeer bewust genomen wordt: de kunststudenten zijn voorafgaand aan hun kunstopleiding vaak al geschoold in een bepaalde kunstdiscipline, of komen zelfs uit een ander land om hier een kunstopleiding te volgen.

Ook voor, tijdens en na de hbo-opleiding bestaan er verschillen in additionele kwalificaties tussen de afgestudeerden van het kunstonderwijs en de gemiddelde hbo'er. Tabel 5.2 vat die samen.

Tabel 5.2
Additionele kwalificaties: kuo en hbo

	kuo voltijd	hbo voltijd
Ervaring opgedaan voor afstuderen		
• Relevante werkervaring (%)	55	41
• Stage-ervaring in Nederland (%)	58	89
• Bestuurlijke ervaring (%)	23	28
Buitenlandervaring tijdens studie		
• Stage (%)	14	19
• Studie-onderdeel (%)	16	6
• Andere ervaring (%)	25	8
Doorstuderen na hbo-opleiding		
Deelname (%)	18	21
Niveau (=100%)		
• < hbo	1	1
• hbo	82	39
• wo	18	60

Bron: HBO-Monitor 1998 (Allen & Ramaekers, 1999)

De verschillen wat betreft een aantal additionele kwalificaties (tabel 5.2) zijn geringer dan die tussen de studenten (tabel 5.1). Wel valt op dat de gemiddelde hbo'er veel vaker stage loopt in Nederland en/of in het buitenland. Kunststudenten doen vaker voor hun vakgebied relevante werkervaring op, of brengen een periode tijdens hun studie in het buitenland door. Er zijn weinig verschillen tussen de kunstenaars en de gemiddelde hbo'er wat betreft de deelname aan verder onderwijs: ongeveer 20% van de afgestudeerde hbo'ers knoopt er nog een opleiding aan vast. Het (formele) niveau van de vervolgopleiding verschilt wel sterk: het merendeel van de kunststudenten studeert verder aan het hbo (meestal in de richting kunst- en cultuur) terwijl de meeste andere hbo'ers doorstromen naar de universiteit. Dit is weinig verrassend: wie zich bijvoorbeeld na de hbo verder wil bekwamen, komt al gauw bij de universitaire opleiding economie uit. Verdieping of verbreding van een kunstvak geschiedt daarentegen eerder binnen het kunstonderwijs²⁶ dan op de universiteit.

De volgende stap in de analyse is het vergelijken van de arbeidsmarktintrede van de afgestudeerden. Ook hier bestaan enkele geprononceerde verschillen tussen de kunstenaars en de andere hbo-

²⁶ In de tweede fase, of bij een andere – verwante – studie binnen het kunstonderwijs.

afgestudeerden. Deze verschillen zijn deels toe te schrijven aan de mogelijkheden die arbeidsmarkt biedt, maar volgen ook uit het feit dat de reguliere arbeidsmarktindicatoren nuancering behoeven voor het monitoren van de afgestudeerden van het kunstonderwijs.

Tabel 5.3
Kenmerken van de arbeidsmarktintrede: kuo en hbo

	kuo voltijd	hbo voltijd
Actief zoeken voor einde studie (%)	38	60
Aantal maanden vóór einde studie	9,2	3,6
Werkloosheid (%)		
• mannen	10	3
• vrouwen	12	4
• totaal	11	3
Onvrijwillige deeltijdaanstelling (%)	51	18
Wervingskanaal huidige functie (=100%)		
• langs formele kanalen*	49	61
• langs informele kanalen**	42	31
• anders	9	8
Dienstverband (=100%)		
• loondienst (incl. uitzendbureau)	69	92
• zelfstandige of freelance	26	2
• ander dienstverband	6	5

Bron: HBO-Monitor 1998 (Allen & Ramaekers, 1999)

* Formele kanalen zijn het arbeidsbureau, een uitzend- of bemiddelingsbureau, advertenties, open sollicitaties en bedrijveninformatiedagen.

** Informele kanalen zijn stagecontacten, docenten, de vereniging van afgestudeerden, familie, vrienden of kennissen, en eigen initiatief.

In de eerste plaats valt op dat de afgestudeerden van het kunstonderwijs in mindere mate actief zoeken naar werk tijdens hun studie. Dit verschil is deels toe te schrijven aan het feit dat veel kunstenaars als zelfstandige of freelancer aan de slag gaan, of via informele kanalen aan werk komen. Een student die al weet dat hij zijn eigen baan gaat creëren of via netwerken aan de slag kan, hoeft namelijk niet tijdens de opleiding al te gaan zoeken. Opvallend is verder dat degene die wel zoekt, hier langer mee bezig zijn dan hun hbo-collega's. Dit zegt echter niet alleen iets over het kunstonderwijs. De arbeidsmarktpositie van de meeste hbo-afgestudeerden is namelijk op dit moment zo goed dat zij niet lang hoeven te zoeken. Toch vertelt de zoekduur wel degelijk iets over de arbeidsmarkt die de afgestudeerden betreden. Zo is de werkloosheid onder afgestudeerden van het kunstonderwijs duidelijk hoger dan onder afgestudeerden van andere hbo-sectoren, zelfs als we rekening houden met het feit dat de gehanteerde werkloosheidsdefinitie binnen de kunstensector enigszins vervuild kan zijn²⁷. De ruime arbeidsmarkt voor kunstenaars blijkt bijvoorbeeld ook uit het feit dat veel kunstenaars meer zouden willen werken dan zij nu doen: de helft van de afgestudeerden heeft een zogenaamde 'onvrijwillige deeltijdaanstelling'. Tenslotte valt het grote aantal zelfstandigen of freelancers onder de kunstenaars op: een kwart van de werkende (voltijds) afgestudeerde kunstenaars is voor zichzelf begonnen. Het percentage zelfstandigen onder de andere hbo-afgestudeerden is te verwaarlozen.

²⁷ Bijvoorbeeld omdat een aantal WIK-gebruikers zichzelf als werkloos geclassificeerd heeft. Daarnaast wordt het hoge werkloosheidscijfer onder kunstenaars deels verklaard door de hoge officiële werkloosheid onder autonoom beeldend kunstenaars. Dat is tevens de groep voor wie de gehanteerde definities het mist geschikt zijn, omdat zij vooral op een productenmarkt actief zijn en niet op een arbeidsmarkt. Ook als we met deze vertekeningen rekening houden, blijft de werkloosheid onder kunstenaars echter hoger dan die onder de andere hbo-afgestudeerden. Andere indicatoren die te maken hebben met de werkgelegenheid wijzen ook in die richting.

Tabel 5.4

Wekelijkse arbeidsduur en beloning: kuo en hbo

	Kuo voltijd	Hbo voltijd
Fulltime baan (baan > 32 uur) (%)	44	80
Bruto maandloon fulltimers	3.310	3.710
Bruto uurloon full-/part-timers	22,50	22,50
Standaarddeviatie uurloon	10,90	7,70

Bron: HBO-Monitor 1998 (Allen & Ramaekers, 1999)

De laatste tabel beschrijft de verschillen in arbeidsduur en beloning. Een minderheid van de afgestudeerden van het kunstonderwijs heeft een fulltime aanstelling, deels uit vrije keuze, deels onvrijwillig (zo blijkt uit tabel 5.3). Wat verder opvalt is dat de afgestudeerden van het kunstonderwijs exact dezelfde bruto beloning per uur ontvangen als de gemiddelde hbo'ers. Omdat de kunstenaars ook in fulltime banen meestal minder uren maken, ligt hun bruto maandinkomen echter lager. Bovendien zijn de beroepskosten (gemiddeld bijna 400 gulden per maand voor de afgestudeerden aan het kunstonderwijs) hier niet in verdisconteerd, zodat het netto verschil tussen de gemiddelde hbo'er en de afgestudeerde van het kunstonderwijs groter is dan uit tabel 5.4 blijkt. Tenslotte valt op dat de standaardafwijking van de uurlonen voor kunstenaars groter is dan die voor de andere hbo'ers. Bij de kunstenaars treffen we dus grotere inkomensverschillen aan dan bij andere hbo'ers.

Zo gezien zijn er duidelijke verschillen tussen de afgestudeerden van het kunstonderwijs en andere hbo'ers. De afgestudeerden van het kuo vormen een specifieke groep, die waarschijnlijk zeer bewust voor hun opleiding en een kunstberoep heeft gekozen. De kunstopleidingen verschillen enigszins in hun studieprogramma: minder stages, maar meer buitenlandse activiteiten. De doorstuderende kunstenaars blijven verder grotendeels aan het hbo studeren, en stappen niet over naar de universiteit. Er zijn verder duidelijke verschillen tussen de arbeidsmarktintrede van de gemiddelde hbo'er en de afgestudeerde van het kunstonderwijs: de meeste hbo'ers stromen, zeker nu de arbeidsmarkt gespannen is, snel door naar een fulltime baan. Dit is veel minder het geval voor kunstenaars, die daar in veel gevallen ook niet naar op zoek zijn. Veel kunstenaars werken als zelfstandige, of combineren banen. Niettemin zouden veel kunstenaars wel meer willen werken in de culturele sector. Tenslotte is er een groep afgestudeerden die, anderhalf jaar na afstuderen, volgens de formele definities niet aan het werk is. In deze groep zijn de autonoom beeldend kunstenaars oververtegenwoordigd.

Referenties

- Allen, J.P., G.W.M. Ramaekers (1999), *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs*, HBO-Monitor 1997, HBO-raad, Den Haag.
- Brouwer, N, T. Poot (1999), *De markt voor beeldende kunst en de financiële positie van beeldend kunstenaars 1997: eindrapport*, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Zoetermeer.
- Haanstra, F. (2000), *Evaluatie WIK*, SCO-Kohnstamm Instituut, Amsterdam.
- Linden, A.S.R. van der, G.W.M. Ramaekers (1998), *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het kunstonderwijs*, Kunsten-Monitor 1996, HBO-raad, Den Haag.
- Loo, P.J.E. van de, R.K.W. van der Velden, H.M. Zuurbier (1997), *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het kunstonderwijs*, Kunsten-Monitor 1995, HBO-raad, Den Haag.
- Rengers, M., C. Madden (1999), *Living Art; Artists between Making Art and Making a Living*, Workshop on the Economics of Artists and Artists' Labour Markets, Tokyo.
- Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (1998), *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 1997*, ROA-R-1998/5, Maastricht.
- Struyk, I., M. Rengers (2000), *Rollen en Rolpatronen; Loopbanen van vrouwen en mannen in de podiumkunsten*, Theater Instituut Nederland, Amsterdam.
- Willems, E., R. Welters (1998), *Methodiek Schoolverlatersinformatiesysteem 1997*, ROA-W-1999/1, Maastricht.

Bijlage 1

Opleidingenclassificatie kunstonderwijs

Deze bijlage bevat voor de opleidingsrichtingen binnen het kunstonderwijs de samenstelling tot opleidingsclusters. Uitgangspunten voor deze opleidingenclassificatie zijn de *Studiegids hoger onderwijs* van het Landelijk Dienstverlenend Centrum voor studie- en beroepskeuzevoorlichting (LDC) en de *hbo-almanak*. De hier weergegeven opleidingsrichtingen wisselen overigens geregeld van naam, waardoor het kan zijn dat een bepaalde richting niet lijkt voor te komen. Dit is echter het gevolg van de rubricatie: alle opleidingen in het kunstvakonderwijs zijn wel degelijk meegenomen onder de (onveranderde) noemers – of hoofdcategorieën - die hier cursief zijn weergegeven.

Beeldende kunst

Autonoom beeldende kunst

- Monumentale vormgeving
- Plastische vormgeving
- Schilderkundige vormgeving
- Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting

Toegepaste beeldende kunst design

- Algemene industriële vormgeving
- Architectonische vormgeving
- Keramische vormgeving
- Modevormgeving
- Publiciteits- c.q. grafische vormgeving
- Textiele vormgeving
- Vormgeving in metalen en kunststoffen
- Kunst en techniek

Toegepaste beeldende kunst audiovisueel

- Film- en t.v.-vormgeving
- Fotografische vormgeving
- Museologie
- Kunst-/mediamanagement

Docerende beeldende kunst

- Opleiding leraar handvaardigheid (eerste graad)
- Opleiding leraar textiele werkvormen (eerste graad)
- Opleiding leraar tekenen (eerste graad)
- Staatsdiploma handvaardigheid B

Podiumkunsten

Uitvoerend muziek

- Compositie of compositie/elektronische muziek
- Directie koor, orkest of harmonie en fanfare
- Muziekdramatische opleiding
- Muziekregistratie
- Uitvoerend musicus
- Opleiding praktijkdiploma directie harmonie en fanfare
- Opleiding praktijkdiploma koordirectie
- Opleiding praktijkdiploma orkest- en ensembleleiding

Docerend muziek

Docerend musicus

Getuigschrift muziekonderwijs A algemene muzikale vorming

Getuigschrift muziekonderwijs B schoolmuziek

Uitvoerend theater

Uitvoerende beoefening van de kleinkunst

Uitvoerende beoefening van de mime

Uitvoerende beoefening van het drama

Uitvoerende beoefening van de dans

Docerend theater

Opleiding docentschap dans

Opleiding docentschap drama

Bijlage 2

Karakteristieken van werk uitgesplitst naar aard belangrijkste werkzaamheden

Tabel 3.11a

Wijze waarop aan deze werkzaamheden gekomen - betaald werk binnen vakgebied

Opleidingscluster	Arbeidsbureau		Uitzendbureau, advertentie (incl. selectie auditie)		Open sollicitatie		Stage		Docent, ver. v. afgest. alumni- bureau e.d.		Bedrijven- informatie- dagen (incl. nav concours/festival)		Eerder werk, interne vacature		Familie, vrienden, kennissen		Zelf bedrijf, begonnen/ overgenomen		Anders	
	%		%		%		%		%		%		%		%		%		%	
Beeldende kunst	8	0	8	27	16	0	16	0	0	0	16	0	0	16	0	0	16	8		
Autonoom beeldende kunst																				
Toegepaste beeldende kunst design	2	8	11	14	14	5	4	5	13	4	4	4	13	11	14	11	14			
Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	4	0	9	22	24	4	7	4	7	7	0	3	7	11	4	11	4			
Docerende beeldende kunst	12	3	42	6	6	9	0	9	9	0	0	3	9	8	3	9	8			
Totaal	4	6	14	15	15	5	4	5	11	4	4	4	11	11	11	11	11			
Podiumkunsten	1	4	35	9	1	9	0	9	10	0	0	6	10	16	7	16	7			
Uitvoerend muziek	0	5	25	7	2	5	0	5	16	0	0	4	16	23	12	23	12			
Uitvoerend theater	0	4	31	12	22	10	2	10	0	2	2	2	0	2	14	2	14			
Docerend theater	0	0	22	3	15	7	6	7	3	6	6	7	3	17	19	17	19			
Totaal	1	4	30	8	5	8	1	8	11	1	1	5	11	17	11	17	11			
Totaal	2	5	21	12	10	6	3	6	11	3	3	4	11	14	11	14	14			

Tabel 3.11b

Wijze waarop aan deze werkzaamheden gekomen - betaald werk gerelateerd aan vakgebied

Opleidingscluster	Arbeidsbureau		Uitzendbureau, advertentie comm. be-middelingsbureau		Reactie op sollicitatie (incl. selectie auditie)		Open sollicitatie		Stage		Docent, ver. v. afgest. alumni-bureau e.d. concours/festival)		Eerder werk, interne vacature		Familie, vrienden, kennissen		Zelf bedrijf overgenomen		Anders		
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	
Beeldende kunst																					
Autonoom beeldende kunst	30	0	0	0	0	30	10	30	0	0	30	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toegepaste beeldende kunst design	0	26	22	7	0	7	0	7	0	0	7	0	0	0	22	7	0	0	7	0	7
Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	0	20	40	0	0	0	20	0	0	0	0	0	0	0	20	0	0	0	0	0	0
Docerende beeldende kunst	0	14	14	29	14	29	14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	29	0	0	0	0
Totaal	5	19	20	14	8	14	8	8	0	0	8	0	0	0	14	9	0	0	3	0	3
Podiumkunsten																					
Uitvoerend muziek	0	13	28	28	0	28	0	0	0	0	0	0	0	0	31	0	0	0	0	0	0
Docerend muziek	0	9	28	0	0	0	0	19	19	19	19	19	0	0	26	0	0	0	0	0	0
Uitvoerend theater	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	64	36	0	0	0	0	0	0	0
Docerend theater	0	0	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal	0	8	29	7	0	7	0	11	11	11	11	11	6	27	0	0	0	0	0	0	0
Totaal	3	14	23	11	5	11	5	9	4	4	9	2	19	7	2	19	7	2	2	2	2

Tabel 3.11c
Wijze waarop aan deze werkzaamheden gekomen - betaald werk buiten vakgebied

Opleidingscluster	Arbeids- bureau	Uitzend- bureau, comm. be- middelings- bureau	Reactie op advertentie (incl. selectie audities)	Open sollicitatie	Stage	Docent, alumni- bureau e.d.	Eerder werk, interne vacature	Familie, vrienden, kennissen	Anders
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Beeldende kunst	11	18	27	8	0	0	10	18	7
Autonoom beeldende kunst									
Toegepaste beeldende kunst design	8	26	30	4	0	0	4	26	0
Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	0	38	8	15	12	0	4	19	4
Docerende beeldende kunst	11	17	6	6	0	0	22	33	6
Totaal	8	25	20	9	3	0	9	23	4
Podiumkunsten	0	13	0	0	0	0	0	13	74
Uitvoerend muziek	8	33	8	0	0	8	8	13	21
Docerend muziek	21	0	0	0	0	0	0	79	0
Uitvoerend theater	0	0	0	23	0	0	19	58	0
Docerend theater	7	21	5	2	0	5	6	25	29
Totaal	7	24	15	7	2	1	9	23	12

Tabel 3.12a
 Waar werkzaam - betaald werk binnen vakgebied

Opleidingscluster		Binnenland %	Buitenland %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	100	0
	Toegepaste beeldende kunst design	97	3
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	95	5
	Docerende beeldende kunst	100	0
	Totaal	97	3
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	93	7
	Docerend muziek	81	19
	Uitvoerend theater	100	0
	Docerend theater	86	14
	Totaal	88	12
Totaal		93	7

Tabel 3.12b
 Waar werkzaam - betaald werk gerelateerd aan vakgebied

Opleidingscluster		Binnenland %	Buitenland %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	100	0
	Toegepaste beeldende kunst design	90	10
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	100	0
	Docerende beeldende kunst	100	0
	Totaal	96	4
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	100	0
	Docerend muziek	100	0
	Uitvoerend theater	100	0
	Docerend theater	0	100
	Totaal	93	7
Totaal		94	6

Tabel 3.12c
 Waar werkzaam - betaald werk buiten vakgebied

Opleidingscluster		Binnenland %	Buitenland %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	96	4
	Toegepaste beeldende kunst design	96	4
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	100	0
	Docerende beeldende kunst	100	0
	Totaal	97	3
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	100	0
	Docerend muziek	100	0
	Uitvoerend theater	42	58
	Docerend theater	100	0
	Totaal	94	6
Totaal		96	4

Tabel 3.13a
Aard dienstverband - betaald werk binnen vakgebied

Opleidingscluster	Werk via uitzendbureau	Loondienst bij werkgever	Oproepkracht	Werkervarings- project	Meew. (contract) bedrijf ouders/ partner (met loon)	Zelf-standig in eigen bedrijf of praktijk/ free- lance	Anders
	%	%	%	%	%	%	%
Beeldende kunst	0	65	0	0	0	35	0
Autonoom beeldende kunst	6	57	1	1	1	33	2
Toegepaste beeldende kunst design	2	46	0	0	0	47	4
Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	3	87	0	0	0	8	3
Docerende beeldende kunst	5	59	0	0	0	33	2
Totaal							
Podiumkunsten	1	49	3	1	0	43	3
Uitvoerend muziek	3	47	0	0	0	45	5
Docerend muziek	0	91	0	0	0	5	4
Uitvoerend theater	0	63	3	4	0	28	3
Docerend theater	2	54	1	1	0	38	4
Totaal	4	57	1	1	0	35	3

Tabel 3.13b
Aard dienstverband - betaald werk gerelateerd aan vakgebied

Opleidingscluster	Werk via uitzendbureau %	Loondienst bij werkgever %	Oproepkracht %	Werkvervangings- project %	Zelfstandig in eigen bedrijf of praktijk/ freelance %
Beeldende kunst	0	64	0	36	0
Autonoom beeldende kunst					
Toegepaste beeldende kunst design	16	48	0	8	28
Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	0	80	0	0	20
Docerende beeldende kunst	14	43	14	0	29
Totaal	10	55	3	10	22
Podiumkunsten					
Uitvoerend muziek	31	41	0	0	28
Docerend muziek	0	64	9	0	28
Uitvoerend theater	0	64	36	0	0
Docerend theater	0	100	0	0	0
Totaal	8	60	9	0	24
Totaal	9	56	5	6	23

Tabel 3.13c
Aard dienstverband - betaald werk buiten vakgebied

Opleidingscluster	Werk via uitzendbureau %	Loondienst bij werkgever %	Oproepkracht %	Zelfstandig in eigen bedrijf of praktijk/ freelance %	Anders %
Beeldende kunst	18	74	4	4	0
Autonoom beeldende kunst					0
Toegepaste beeldende kunst design	35	52	4	9	0
Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	24	68	4	0	4
Docerende beeldende kunst	11	72	11	6	0
Totaal	22	67	5	4	1
Podiumkunsten	0	100	0	0	0
Uitvoerend muziek					0
Docerend muziek	16	76	8	0	0
Uitvoerend theater	0	79	21	0	0
Docerend theater	0	100	0	0	0
Totaal	9	84	7	0	0
Totaal	19	72	6	3	1

Tabel 3.14a
Aard aanstelling - betaald werk binnen vakgebied

Opleidingscluster		Tijdelijk %	Vast %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	55	45
	Toegepaste beeldende kunst design	46	54
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	58	42
	Docerende beeldende kunst	61	39
	Totaal	50	50
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	31	69
	Docerend muziek	50	50
	Uitvoerend theater	88	12
	Docerend theater	45	55
	Totaal	47	53
Totaal		48	52

Tabel 3.14b
Aard aanstelling - betaald werk gerelateerd aan vakgebied

Opleidingscluster		Tijdelijk %	Vast %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	90	10
	Toegepaste beeldende kunst design	76	24
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	80	20
	Docerende beeldende kunst	71	29
	Totaal	78	22
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	43	57
	Docerend muziek	60	40
	Uitvoerend theater	36	64
	Docerend theater	100	0
	Totaal	57	43
Totaal		70	30

Tabel 3.14c
Aard aanstelling - betaald werk buiten vakgebied

Opleidingscluster		Tijdelijk %	Vast %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	46	54
	Toegepaste beeldende kunst design	42	58
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	56	44
	Docerende beeldende kunst	47	53
	Totaal	48	52
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	45	55
	Docerend muziek	55	45
	Uitvoerend theater	21	79
	Docerend theater	43	57
	Totaal	48	52
Totaal		48	52

Bijlage 3

Statistisch supplement

De cijfers in deze bijlage zijn gepresenteerd per opleiding van het kunstonderwijs (zie bijlage 1). Opleidingen met minder dan 25 respondenten zijn niet vermeld. De respondenten van deze opleidingen zijn uiteraard wel steeds meegenomen bij de desbetreffende totaalcijfers (zie ook paragraaf 1.2). In de tabellen met cijfers over werkenden zijn alleen die opleidingen gepresenteerd waarvan minstens 15 werkenden hebben gerespondeerd. De aantallen in de tabellen betreffen de gewogen, tot de totale populatie opgehoogde aantallen.

De volgende tabellen zijn opgenomen in het statistisch supplement.

- Tabel 1 Afgestudeerden naar vooropleiding
- Tabel 2 Afgestudeerden naar vooropleiding op kunstzinnig vakgebied
- Tabel 3 Afgestudeerden naar relevante werkervaring voor afstuderen aan hbo
- Tabel 4 Afgestudeerden naar toekenning prijs, beurs e.d. na afstuderen hbo
- Tabel 5 Afgestudeerden naar deelname bijscholing, regulier vervolgonderwijs
- Tabel 6 Afgestudeerden naar werkzoeken tijdens of na afstuderen aan hbo
- Tabel 7 Afgestudeerden naar belangrijkste reden op zoek naar werk buiten eigen vakgebied
- Tabel 8a Afgestudeerden Beeldende Kunst en Vormgeving naar werkzaamheden binnen artistiek of daaraan verwant vakgebied
- Tabel 8b Afgestudeerden Muziek en Theater naar werkzaamheden binnen artistiek of daaraan verwant vakgebied
- Tabel 9 Afgestudeerden naar periode werkzoeken tijdens arbeidsintrede en werkloosheid op moment van enquêteren
- Tabel 10 Afgestudeerden naar maatschappelijke positie op moment van enquêteren
- Tabel 11 Werkenden naar wervingskanaal
- Tabel 12 Werkenden naar dienstverband
- Tabel 13 Werkenden naar wekelijkse arbeidsduur (incl. nevenfunctie) en soort aanstelling
- Tabel 14a Werkenden naar meest voorkomenden beroepen (minimaal aandeel 10%)
- Tabel 14b Werkenden met nevenfuncties, naar meest voorkomende nevenberoepen (minimaal aandeel 5%)
- Tabel 15a Werkenden naar meest voorkomende branches (minimaal aandeel 10%)
- Tabel 15b Werkenden met nevenfuncties, naar meest voorkomende nevenbranches (minimaal aandeel 5%)
- Tabel 16 Werkenden naar personeelsomvang werkorganisatie
- Tabel 17 Werkenden naar geografische mobiliteit
- Tabel 18 Werkenden naar minimaal vereiste opleidingsniveau en vereiste opleidingsrichting
- Tabel 19 Werkenden naar totale bruto maandinkomen en naar aandeel beneden minimum bruto maandinkomen
- Tabel 20 Werkenden naar oordeel over aansluiting tussen gevolgde hbo-opleiding en werkzaamheden en afgestudeerden naar oordeel over studiekeuze achteraf gezien

Tabel 1
Afgestudeerden naar vooropleiding

Opleiding	Vooropleiding						Totaal N=100%
	HAVO/ MMS	VWO/ HBS/ gym- nasium	(K)MBO/ LLW/ In-service	HBO	WO	Anders	
	%	%	%	%	%	%	
Monumentale vormgeving	47	11	20	8	0	14	58
Schilderkundige vormgeving	35	14	21	15	3	12	155
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	45	21	15	8	0	11	53
Algemene industriële vormgeving	55	26	16	0	0	3	72
Architectonische vormgeving	32	16	27	15	1	9	166
Modevormgeving	36	11	34	7	7	4	50
Publiciteits- cq grafische vormgeving	35	23	29	6	2	5	231
Kunst en techniek	38	44	13	6	0	0	30
Film- en tv-vormgeving	45	27	9	5	9	5	37
Fotografische vormgeving	36	4	39	7	0	14	47
Museologie	51	22	9	18	0	0	53
Opleiding leraar handvaardigheid (1e gr)	32	24	4	36	0	4	40
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	33	26	5	28	0	8	97
Uitvoerend musicus	22	35	0	33	4	5	198
Docerend musicus	33	36	2	11	4	13	314
Uitvoerende beoefening van het drama	41	42	0	10	7	0	40
Opleiding docentschap dans	46	18	8	12	0	15	43
Opleiding docentschap drama	47	26	10	12	0	6	52
Totaal KUO vt/dt	35	26	13	15	2	8	1.996
Totaal HBO vt/dt	37	25	26	6	1	5	47.995

Tabel 2
Afgestudeerden naar vooropleiding op kunstzinnig vakgebied

Opleiding	Voor- opleiding %	Waarvan:					Totaal N=100%
		1 %	2 %	3 %	4 %	5 %	
Monumentale vormgeving	74	31	28	77	31	0	41
Schilderkundige vormgeving	66	16	22	44	38	23	101
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	52	0	19	78	22	22	27
Algemene industriële vormgeving	59	32	0	73	41	9	42
Architectonische vormgeving	54	12	23	70	26	9	82
Modevormgeving	62	3	30	64	48	12	31
Publiciteits- cq grafische vormgeving	68	13	25	53	31	12	146
Kunst en techniek	40	17	33	50	50	50	11
Film- en tv-vormgeving	64	21	7	36	43	7	23
Fotografische vormgeving	59	13	6	56	50	13	27
Museologie	39	31	0	52	17	26	19
Opleiding leraar handvaardigheid (1e gr)	71	12	12	71	41	6	27
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	69	23	20	67	15	15	63
Uitvoerend musicus	94	54	0	14	56	46	189
Docerend musicus	86	58	1	17	64	52	267
Uitvoerende beoefening van het drama	57	26	28	13	66	20	22
Opleiding docentschap dans	88	47	10	0	74	14	34
Opleiding docentschap drama	50	35	6	27	44	47	25
Totaal KUO vt/dt	72	33	12	37	47	29	1.378

1 = Basis-/vooropleiding aan academie of conservatorium;
2 = Oriëntatiecursus aan academie of conservatorium;
3 = Expressievak in eindexamenpakket middelbare school;
4 = (Privé)les aan creativiteitscentrum, vrije academie, volksuniversiteit, muziekschool of dans-/balletschool;
5 = (Privé)les bij particuliere leraar.

Tabel 3
Afgestudeerden naar relevante werkervaring voor afstuderen aan HBO

Opleiding	Werkervaring voor afstuderen	
	%	Totaal N=100%
Monumentale vormgeving	40	58
Schilderkundige vormgeving	30	154
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	23	53
Algemene industriële vormgeving	60	70
Architectonische vormgeving	62	163
Modevormgeving	59	50
Publiciteits- cq grafische vormgeving	54	214
Kunst en techniek	81	30
Film- en tv-vormgeving	73	37
Fotografische vormgeving	67	45
Museologie	48	51
Opleiding leraar handvaardigheid (1e gr)	36	40
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	37	92
Uitvoerend musicus	93	198
Docerend musicus	88	309
Uitvoerende beoefening van het drama	57	40
Opleiding docentschap dans	83	39
Opleiding docentschap drama	74	49
Totaal KUO vt/dt	64	1.948
Totaal HBO vt/dt	47	50.079

Table 4

Afgestudeerden naar toekenning prijs, beurs e.d. na afstuderen aan hbo

Opleiding	Toe- kenning prijs e.d. %	Prijs bij festival e.d. %	Studie- beurs %	Waarvan:			Anders %	Totaal N=100%
				Stipendium/ werkbeurs %	Subsidie/ reisbeurs %			
Monumentale vormgeving	11	0	0	0	58	42	47	
Schilderkundige vormgeving	23	30	33	0	29	38	117	
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	20	0	75	0	0	25	32	
Algemene industriële vormgeving	19	43	43	29	29	14	47	
Architectonische vormgeving	17	54	14	7	14	46	93	
Modevormgeving	25	33	50	0	0	17	39	
Publiciteits- cq grafische vormgeving	12	22	22	0	14	50	153	
Kunst en techniek	6	0	100	0	0	100	13	
Film- en tv-vormgeving	18	50	0	0	0	50	25	
Fotografische vormgeving	7	100	0	0	0	0	27	
Museologie	7	0	50	0	50	0	23	
Opleiding leraar handvaardigheid (1e gr)	16	0	25	0	25	50	29	
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	12	29	29	0	29	57	67	
Uitvoerend musicus	19	38	13	21	14	21	189	
Docerend musicus	9	31	38	26	18	0	269	
Uitvoerende beoefening van het drama	31	48	0	0	91	0	22	
Opleiding docentschap dans	19	48	52	0	0	0	34	
Opleiding docentschap drama	19	46	0	0	17	38	29	
Totaal KUO vt/dt	15	34	25	9	22	29	1.463	

Tabel 5

Afgestudeerden naar deelname bijscholing, regulier vervolgonderwijs

Opleiding	Deelname aan bijscholing		Deelname aan regulier vervolgonderwijs	
	%	Totaal N=100%	%	Totaal N=100%
Monumentale vormgeving	29	58	16	87
Schilderkundige vormgeving	17	152	13	220
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	17	50	22	95
Algemene industriële vormgeving	35	70	4	91
Architectonische vormgeving	34	161	12	243
Modevormgeving	13	50	26	80
Publiciteits- cq grafische vormgeving	21	216	9	316
Kunst en techniek	25	30	28	47
Film- en tv-vormgeving	0	37	3	53
Fotografische vormgeving	15	45	15	67
Museologie	44	51	22	70
Opleiding leraar handvaardigheid (1e gr)	25	38	11	45
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	17	93	26	129
Uitvoerend musicus	14	201	17	293
Docerend musicus	16	309	32	422
Uitvoerende beoefening van het drama	20	40	3	61
Opleiding docentschap dans	46	39	16	45
Opleiding docentschap drama	28	47	13	65
Totaal KUO vt/dt	21	1.944	17	2.773
Totaal HBO vt/dt	45	49.363	19	50.593

Tabel 6
Afgestudeerden naar werkzoeken tijdens of na afstuderen aan HBO

Opleiding	Werkzoekend		Op zoek naar betaald werk binnen/buiten vakgebied			
	werk- zoekend	Totaal	binnen vakge- bied	buiten vakge- bied	binnen en buiten vakgebied	Totaal
	%	N=100%	%	%	%	N=100%
Monumentale vormgeving	80	58	27	23	50	34
Schilderkundige vormgeving	62	155	37	22	41	85
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	79	53	56		44	38
Algemene industriële vormgeving	92	74	65	6	29	64
Architectonische vormgeving	70	164	54	2	44	111
Modevormgeving	77	50	60	12	29	33
Publiciteits- cq grafische vormgeving	78	233	65	5	30	162
Kunst en techniek	63	30	67		33	17
Film- en tv-vormgeving	86	37	59		41	28
Fotografische vormgeving	86	47	52	5	43	35
Museologie	82	53	35	22	43	38
Opleiding leraar handvaardigheid (1e gr)	76	40	50		50	29
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	79	97	44	2	54	73
Uitvoerend musicus	83	203	86		14	160
Docerend musicus	84	317	67	5	28	243
Uitvoerende beoefening van het drama	91	40	80		20	36
Opleiding docentschap dans	79	43	44		56	31
Opleiding docentschap drama	88	52	53	4	43	41
Totaal KUO vt/dt	80	2.007	61	5	34	1.475

Table 7
Afgestudeerden naar belangrijkste reden op zoek naar werk buiten eigen vakgebied

Opleiding	Reden op zoek naar werk buiten vakgebied										Totaal	
	Te weinig vacatures binnen vakgebied	Geen aansluiting opleiding eigen vakgebied	Te weinig werkervaring binnen vakgebied	Slecht betaald binnen vakgebied	Opleiding voor eigen ontplooiing	Veranderde/bredere interesse	Andere reden					N=100%
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	
Monumentale vormgeving	43			36		11	11					25
Schilderkundige vormgeving	29	7		25		16	23					51
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting			16	53		16	16					17
Algemene industriële vormgeving	25		25			16	33					23
Architectonische vormgeving	35	9	4	17	9	22	4					44
Modevormgeving		29	43			14	14					13
Publiciteits- cq grafische vormgeving	27	8	15			31	19					49
Kunst en techniek						25	75					8
Film- en tv-vormgeving	43	14		14		14	14					12
Fotografische vormgeving	44			11		11	33					15
Museologie	60				13	13	13					25
Opleiding leraar handvaardigheid (1e gr)	33		22		11	33						14
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	53		8	4	4	12	20					41
Uitvoerend musicus	55			11		22	12					22
Docerend musicus	28		2	18	5	19	27					76
Uitvoerende beoefening van het drama	53						47					7
Opleiding docentschap dans				25		13	62					15
Opleiding docentschap drama	37	7		10		19	27					19
Totaal KUO vt/dt	34	4	7	14	3	17	21					552

Tabel 8a

Afgestudeerden Beeldende Kunst en Vormgeving naar werkzaamheden binnen artistiek of daaraan verwant vakgebied

	Werzaamheden binnen artistiek vakgebied													% N=100%	
	Geen artistieke werkzaamheden	Exposities, tentoonstellingen, open presentatie	Verkoop kunstwerken	Freelance werk	Acquisities voor inschrijving opdrachten	Aanvraag stipendium/beurs/subsidie	Werk in loondienst	Organisaties/beheer van productieproject	Opstellen documentatie/catalogus	Commissies/advieswerk	Geven van onderwijs/therapie	Deelnemers tbv studie(reis), stage e.d.	Anders		Totaal
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	
Monumentale vormgeving		75	54	58	14	42	34	17	20		11	9	78	22	58
Schilderkundige vormgeving	2	76	62	45	11	31	16	12	25	3	8	16	72	15	156
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	10	60	44	33	3	47	30	3	24	3		24	36	23	26
Algemene industriële vormgeving	1	60	11	87	33	16	38	24	8	11	5	27	65	11	70
Architectonische vormgeving	8	56	25	50	13	8	56	13	14	11	13	26	38	20	158
Modevormgeving	5	53	17	55	15	15	32	4	8	4	4	11	57	23	50
Publiciteits- cq grafische vormgeving	5	33	17	74	10	12	55	11	8	4	9	14	44	4	216
Kunst en techniek		27	9	73	9	9	73	18	18		9	9	18	9	21
Film- en tv-vormgeving	5	9	41	86	5	14	50	5	11	5	18	14	45	11	37
Fotografische vormgeving		82	7	93	19	15	26	4	11		11	4	52	11	45
Museologie	26	20	7	29	7	7	36	29	10	7		7	7	9	51
Opleiding leraar handvaardigheid (1e gr)		63	25	37	8	12	12	21	13	12	71		63	17	38
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	8	64	49	57	3	17	19	12	15	5	49	23	66	19	95
Totaal Beeldende Kunst en Vormgeving	4	54	30	59	12	19	38	13	14	5	15	16	53	13	1.088

Tabel 8b
Afgestudeerden Muziek en Theater naar werkzaamheden binnen artistiek of daaraan verwant vakgebied

Opleiding	Werkzaamheden binnen artistiek vakgebied														Totaal
	Geen artistieke werkzaamheden	Arrange menten, werk-opname	Werk in loon- dienst	Deel- name auditie/ concours	Inschrij- ving impres- sariaat, acqui- casting-/ siteboekings bureau	Aan- vraag stipen- dium/ beurs/productie subsidie	Organi- saties/ beheer van	Com- missie-/ advies- werk	Geven van onder- wijs/ therapie	Repitor- werk- zaamh., assist. andere kunst- naars	Deel- name studie (reis), stage e.d.	Activi- teiten tbv onder- houd vaardig- heden	Anders	% N=100%	
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	13	13	13	38	13	50	13	13	13	13	21	38	21	9	
Kunst en techniek	40	40	60	56	36	60	5	74	28	21	42	9	201	9	
Uitvoerend musicus	5	92	60	37	19	15	5	79	15	24	42	9	309	9	
Docerend musicus		81	40	45	79	9		49	10	7	18	10	40	10	
Uitvoerende beoefening van het drama		86	82	41	18	14	9	82	36	45	64	24	39	24	
Opleiding docentschap dans		59	46	41	18	37		86	16	16	40	13	49	13	
Opleiding docentschap drama		82	69	34	47										
Totaal Muziek en Theater	4	76	50	38	26	17	8	68	20	21	39	12	856	12	

Tabel 9

Afgestudeerden naar periode werkzomen tijdens arbeidsintrede en werkloosheid op moment van enqueteren

Opleiding	Werkzoekend tijdens intredeperiode					Werkloosheid enquetemoment		
	0 mnd. %	1-3 mnd. %	4-6 mnd. %	7-12 mnd. %	Totaal N=100%	Werkloos %	Werkzaam %	Totaal N=100%
Monumentale vormgeving	91	3	7		40	9	91	39
Schilderkundige vormgeving	88	8	3	1	95	22	78	116
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	84		16		33	28	72	78
Algemene industriële vormgeving	85	3	10	3	74	7	93	83
Architectonische vormgeving	91	8	1		149	4	96	199
Modevormgeving	96	4			44	15	85	63
Publiciteits- cq grafische vormgeving	90	7	1	2	207	6	94	273
Kunst en techniek	100				25	5	95	42
Film- en tv-vormgeving	56	17	22	6	30	11	89	45
Fotografische vormgeving	92	4		4	42	3	97	57
Museologie	96	4			46	11	89	63
Opleiding leraar handvaardigheid (1e gr)	77		9	14	35	4	96	38
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	94	2	4		77	13	87	97
Uitvoerend musicus	91	1	7	1	191	1	99	217
Docerend musicus	91	6	2	1	257	7	93	300
Uitvoerende beoefening van het drama	56	19	9	16	40	2	98	52
Opleiding docentschap dans	100				38	5	95	33
Opleiding docentschap drama	71	14	15		47	9	91	52
Totaal KUO vt/dt	88	6	5	2	1.708	8	92	2.116
Totaal HBO vt/dt	80	15	3	1	44.316	3	97	43.729

Tabel 10
Afgestudeerden naar maatschappelijke positie op moment van enqueteren

Opleiding	Maatschappelijke positie						Totaal N=100%
	Betaald werk %	Student %	Werkloos %	Onbetaald werk %	Andere situatie %		
Monumentale vormgeving	49	9	4	21	16	85	
Schilderkundige vormgeving	44	4	10	28	15	207	
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	62	9	9	17	3	90	
Algemere industriële vormgeving	90	2	2	4	2	93	
Architectonische vormgeving	79	5	5	8	3	242	
Modevormgeving	72	8	10	5	5	74	
Publiciteits- cq grafische vormgeving	82	6	4	6	2	322	
Kunst en techniek	92	4	4			46	
Film- en tv-vormgeving	83		10	3	3	48	
Fotografische vormgeving	77	2	12	2	5	67	
Museologie	83	10	7			70	
Opleiding leraar handvaardigheid (1e gr)	81	4	4	7	4	43	
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	70	11	10	6	3	126	
Uitvoerend musicus	89	5	2	1	4	283	
Docerend musicus	76	13	2	3	6	408	
Uitvoerende beoefening van het drama	86		9	5	4	61	
Opleiding docentschap dans	78	7	8	4	4	47	
Opleiding docentschap drama	83	3		10	4	69	
Totaal KUO vt/dt	76	7	5	7	5	2.719	
Totaal HBO vt/dt	86	9	2	1	2	49.973	

Tabel 11
Werkenden naar wervingskanaal werk

Opleiding	Arbeids- bureau	Uitzend- bureau, comm. be- midde- lings- bureau	Reactie op adver- tentie (incl. selectie audities)	Open sollicitatie	Stage	Docent, ver. v. informatie- afgest. dagen alumni- (incl. nav bureau concours/ e.d. festival)	Eerder werk, interne vacature	Familie, Zelf bedrijf vrienden, begonnen/ kennissen overge- nomen	Anders	Totaal
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	N=100%
Schilderkundige vormgeving	8	10	22	12	2	10	7	10	9	53
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	10		10	29	19	10	10	13		27
Algemene industriële vormgeving		6	9	21	3	6		12	12	62
Architectonische vormgeving	3	10	13	6	20	4	4	21	9	124
Modevormgeving		26	10	10	15			15	18	37
Publiciteits- cq grafische vormgeving	3	13	15	15	11	4	3	13	13	178
Kunst en techniek			14	14	7	7	14	14	21	27
Film- en tv-vormgeving			6	19	25	6	13	19	6	27
Fotografische vormgeving		8	12	29	12	4		17		40
Museologie	8	20	4	12	27	8	8	8	4	41
Opleiding leraar handvaardigheid (1e gr)	15	5	35	10	10	10	8	10	10	32
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	8	11	28	11	3		8	20	10	57
Uitvoerend musicus	2	7	29	10		10	3	15	9	150
Docerend musicus	1	12	18	5	2	8	3	16	12	197
Uitvoerende beoefening van het drama		5	10	18	18	14	6	9	19	33
Opleiding docentschap dans			26	13	14	10		26	14	27
Opleiding docentschap drama			18		11	4	16	4	17	32
Totaal	3	9	20	11	8	5	5	14	10	1.351

Tabel 12
Werkenden naar dienstverband

Opleiding	Wervingskanaal										Totaal
	Werk via uitzend- bureau	Loondienst bij werkgever	Oproep- kracht	Werker- varings- project	Meew. bedrijf ouders/ partner (met loon)	Zelfstandig in eigen bedrijf of praktijk/ freelance	Anders	%		N=100%	
Schilderkundige vormgeving		63	5	7		25				53	
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	10	90								27	
Algemene industriële vormgeving	3	48	3	3		43				62	
Architectonische vormgeving	11	55			2	33				119	
Modevormgeving	21	49				20	10			37	
Publiciteits- cq grafische vormgeving	11	58	1	1		26	2			167	
Kunst en techniek		71				29				27	
Film- en tv-vormgeving	6	38				56				27	
Fotografische vormgeving	9	30	4			52	4			38	
Museologie	8	84				4	4			41	
Opleiding leraar handvaardigheid (1e gr)		90	5			5				32	
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	11	68	5			13		3		59	
Uitvoerend musicus	3	55	2	2		36		3		150	
Docerend musicus	4	46	3			43		4		197	
Uitvoerende beoefening van het drama		88	4			4		5		33	
Opleiding docentschap dans		60				40				27	
Opleiding docentschap drama		79	5	7		6	5			29	
Totaal KUO vt/dt	7	60	2	1	0	28	2			1.331	

Tabel 13

Werkenden naar wekelijkse arbeidsduur (incl. nevenfunctie) en soort aanstelling

Opleiding	Wekelijkse arbeidsduur			Soort aanstelling*			Totaal N=100%	Totaal N=100%
	Full- time %	Part- time %	Totaal	Tijdelijk <= 1 jaar %	Tijdelijk > 1 jaar %	Vast %		
Schilderkundige vormgeving	66	34	90	48		52	40	
Beeidende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	25	75	56	39		61	27	
Algemene industriële vormgeving	17	83	77	25	14	61	53	
Architectonische vormgeving	33	67	191	42	2	56	91	
Modevormgeving	51	49	54	63		37	26	
Publiciteits- cq grafische vormgeving	28	72	256	41	2	58	126	
Kunst en techniek	14	86	40	17	8	75	23	
Film- en tv-vormgeving	62	37	40	75		25	13	
Fotografische vormgeving	52	48	55	40		60	17	
Museologie	17	83	56	38	4	58	39	
Opleiding leraar handvaardigheid (1e gr)	70	30	37	42		58	30	
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	68	32	84	68		32	54	
Uitvoerend musicus	67	33	214	31		69	132	
Docerend musicus	69	31	278	48	4	48	139	
Uitvoerende beoefening van het drama	31	69	51	73		27	32	
Opleiding docentschap dans	71	29	31	29		71	26	
Opleiding docentschap drama	64	36	47	62		38	29	
Totaal KUO v/dt	48	52	1.945	44	2	53	1.070	
Totaal HBO v/dt	21	79	42.448	27	5	68	40.265	

* Percentages kunnen afwijken van de percentages in tabel 3.14 van het rapport. Niet alle respondenten hebben de duur van de tijdelijke aanstelling ingevuld.

Tabel 14a
 Werkenden naar meest voorkomende beroepen (minimaal aandeel 10%)

	%
Schilderkundige vormgeving	
Kunstschilder (hog.)	13
sub-totaal (N=100%)	90
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	
Grafisch-/reclame-/decorontwerper (excl boekillustr.) (hog.)	28
Binnenhuis-/interieurarchitect (hog.)	23
sub-totaal (N=100%)	56
Algemene industriële vormgeving	
Ind. vormgev./ind. ontw.	33
Grafisch-/reclame-/decorontwerper (excl boekillustr.) (hog.)	23
Toegepast vormgever (design) (hog.)	15
sub-totaal (N=100%)	76
Architectonische vormgeving	
Binnenhuis-/interieurarchitect (hog.)	31
Architect (excl. binnenhuis-/interieurarchitect) (hog.)	19
sub-totaal (N=100%)	189
Modevormgeving	
Mode-/dessinontwerper/mode-adviseur/forecasting (hog.)	44
Winkelbed./markt-/str.verk. (excl kiosk/vlees);staatslot.	14
sub-totaal (N=100%)	54
Publiciteits- cq grafische vormgeving	
Grafisch-/reclame-/decorontwerper (excl boekillustr.) (hog.)	55
sub-totaal (N=100%)	254
Kunst en techniek	
Grafisch-/reclame-/decorontwerper (excl boekillustr.) (hog.)	24
Bioscoopoperateur	14
Informatie-analist/systeemprogrammeur (wet.;admin.;hog.)	14
Systeemanalist/-ontwerper (admin.;hog.)	14
sub-totaal (N=100%)	40
Film- en tv-vormgeving	
Film-&tv-camera-operat./film-edit./-mont./cameraman	26
Zend-/geluids-/beeldapparatuurbedieners	17
Regisseur radio/tv	13
sub-totaal (N=100%)	38
Fotografische vormgeving	
(Portret)fotograaf (excl kunstzinnig, excl verkoop)	28
Persfotograaf	16
sub-totaal (N=100%)	54
Museologie	
Bedrijfshfd. middelgr. kunstgal./museum/instell. kunstbeoef.	15
sub-totaal (N=100%)	56
Opleiding leraar handvaardigheid (1e gr)	
Docent beeldende kunst (1e gr)	48
Docent beeldende kunst (2e en 3e gr)	13
sub-totaal (N=100%)	37

Tabel 14a (vervolg)
 Werkenden naar meest voorkomende beroepen (minimaal aandeel 10%)

	%
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	
Docent beeldende kunst (2e&3e gr)	23
Docent beeldende kunst (1e gr)	16
sub-totaal (N=100%)	84
Uitvoerend musicus	
Uitvoerend musicus/instrumentalist	43
Docent muziek & zang (2e&3e gr)	38
sub-totaal (N=100%)	214
Docerend musicus	
Docent muziek & zang (2e&3e gr)	48
Uitvoerend musicus/instrumentalist	24
sub-totaal (N=100%)	278
Uitvoerende beoefening van het drama	
Acteur	73
Regisseur toneel (theater)	10
sub-totaal (N=100%)	51
Opleiding docentschap dans	
Docent dans (2e&3e gr)	81
sub-totaal (N=100%)	31
Opleiding docentschap drama	
Docent drama/mime (2e&3e gr)	51
Regisseur toneel (theater)	11
sub-totaal (N=100%)	45

Tabel 14b

Werkenden met nevenfuncties, naar meest voorkomende beroepen (minimaal aandeel 5%)

	%
Schilderkundige vormgeving	
Beeldend kunstenaar (min. 2 specialisaties) (hog.)	38
Kunstschilder (hog.)	19
Bibliotheekassist. (incl uitleen)	14
Grafisch-/reclame-/decorontwerper (excl boekillustr.) (hog.)	14
Journalist/correspondent/reporter (pers/radio/tv;hog.)	6
Bedrijfshfd. kl. kunstgalerij/museum/instell.v.kunstbeoef.	5
sub-totaal (N=100%)	18
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	
Buffetbed./barbed.	50
Boek- en mode-illustrator (middelb.)	50
sub-totaal (N=100%)	5
Algemene Industriële vormgeving	
Grafisch-/reclame-/decorontwerper (excl boekillustr.) (hog.)	18
Toegepast vormgever (design) (hog.)	18
Telefonist	9
Kelner/serveerster	9
Docent Nederlands/vreemde taal/letterkunde (2e&3e gr)	9
Mode-/dessinontwerper/mode-adviseur/forecasting (hog.)	9
Redacteur/editor/revisor (uitgeverij bladen;hog.)	9
Bedrijfshfd. ingenieursbur. ind. vormgev.	9
Ind. vormgev./ind. ontw.	9
sub-totaal (N=100%)	21
Architectonische vormgeving	
Binnenhuis-/interieurarchitect (hog.)	12
Buffetbed./barbed.	8
Winkelbed./markt-/str.verk. (excl kiosk/vlees);staatslot.	8
Architect (excl. binnenhuis-/interieurarchitect) (hog.)	8
Beeldhouwer (hog.)	8
sub-totaal (N=100%)	45
Modevormgeving	
Mode-/dessinontwerper/mode-adviseur/forecasting (hog.)	27
Sportinstructeur (excl zweminstructeur)	13
Binnenhuis-/interieurarchitect (hog.)	13
Automatiseringsadviseur,informatie-analist (admin.;hog.)	13
Marketingadviseur/-specialist (geen onderz.)	13
Grafisch-/reclame-/decorontwerper (excl boekillustr.) (hog.)	13
Kassamedewerker	7
sub-totaal (N=100%)	14
Publiciteits- cq grafische vormgeving	
Grafisch-/reclame-/decorontwerper (excl boekillustr.) (hog.)	38
Bedrijfshfd. kl. grafisch ontwerp bureau	10
(Portret)fotograaf (excl kunstzinnig, excl verkoop)	5
Film-&tv-camera-operat./film-edit./-mont./cameraman	5
Grafisch-/reclame-/decorontwerper (middelb.)	5
Audio-visuele ontwerper	5
Kunsttekenaar/-etsers/strip-/filmtekenaar (hog.)	5
sub-totaal (N=100%)	74
Kunst en techniek	
Grafisch-/reclame-/decorontwerper (excl boekillustr.) (hog.)	100
sub-totaal (N=100%)	2

Tabel 14b (vervolg)

Werkenden met nevenfuncties, naar meest voorkomende beroepen (minimaal aandeel 5%)

	%
Film- en tv-vormgeving	
Film-&tv-camera-operat./film-edit./-mont./cameraman	40
Auteur/scenarioschrijver/tolk/vertaler	20
Buffetbed./barbed.	10
Docent techniek/technologie (2e&3e gr)	10
Docent beeldende kunst (2e&3e gr)	10
Techn. tekstschrijver	10
sub-totaal (N=100%)	17
Fotografische vormgeving	
Portretfotograaf kunstzinnig	50
Bezorger-chauffeur bestelauto	10
(Portret)fotograaf (excl kunstzinnig, excl verkoop)	10
Grafisch-/reclame-/decorontwerper (middelb.)	10
Docent beeldende kunst (2 ^e &3e gr)	10
Toegepast vormgever (design) (hog.)	10
sub-totaal (N=100%)	17
Museologie	
Vakkenvuller winkel/garderobejuffrouw	25
Zwakzinnigenverz., verpleegk. zwakzinnigen (middelb.)	25
Docent muziek & zang (2e&3e gr)	25
Educatief medew. museum (hog.)	25
sub-totaal (N=100%)	7
Opleiding leraar handvaardigheid (1e gr)	
Beeldend kunstenaar (min. 2 specialisaties) (hog.)	20
Museummedew.presentaties/medew.organ.tentoonstelling (hog.)	20
Docent beeldende kunst (1e gr)	20
Admin. medew. bibl./archief (lag.)	10
Bedrijfsorgan.desk. (excl techn.);person.organ.-adv. (hog.)	10
Bedrijfsvoorlichter	10
Grafisch-/reclame-/decorontwerper (excl boekillustr.) (hog.)	10
sub-totaal (N=100%)	16
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	
Docent beeldende kunst (1e gr)	17
Kunstschilder (hog.)	13
Beeldend kunstenaar (min. 2 specialisaties) (hog.)	9
sub-totaal (N=100%)	37
Uitvoerend musicus	
Uitvoerend musicus/instrumentalist	45
Docent muziek & zang (2e&3e gr)	36
Dirigent orkest/ensemble	6
Componist/arrangeur (excl songwriter)	6
sub-totaal (N=100%)	100
Docerend musicus	
Docent muziek & zang (2e&3e gr)	48
Uitvoerend musicus/instrumentalist	25
sub-totaal (N=100%)	129

Tabel 14b (vervolg)

Werkenden met nevenfuncties, naar meest voorkomende beroepen (minimaal aandeel 5%)

	%
Uitvoerende beoefening van het drama	
Acteur	49
Regisseur toneel (theater)	14
Docent drama/mime (2e&3e gr)	11
Auteur/scenarioschrijver/tolk/vertaler	11
Bezorger-chauffeur bestelauto	8
Docent Nederlands/vreemde taal/letterkunde (2e&3e gr)	8
sub-totaal (N=100%)	15
Opleiding docentschap dans	
Docent dans (2e&3e gr)	79
(Assist.-)boekhouder/bedrijfskassier/loonadmin.(middelb.)	8
Docent lichamelijke opvoeding/oefening (2e&3e gr)	6
Danser	6
sub-totaal (N=100%)	25
Opleiding docentschap drama	
Regisseur toneel (theater)	45
Docent drama/mime (2e&3e gr)	25
Alpha-hulp;gezins-/bej.verz. thuisz./inricht.assist. (lag.)	6
Vertegenwoordiger artikelen&produkten neg	6
Maatsch./soc.-cult.werk.(excl recr.-/activ.leid.;middelb.)	6
Acteur	6
Kleinkunst-artiest/mime-speler/performer/carabetier	5
sub-totaal (N=100%)	26

Tabel 15a

Werkenden naar meest voorkomende branches (minimaal aandeel 10%)

	%
Schilderkundige vormgeving	
Beoefening scheppende kunst	25
sub-totaal (N=100%)	85
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	
Grafische ontwerpers	33
Interieur-, binnenhuisarchitecten/-ontwerpers	23
sub-totaal (N=100%)	56
Algemene industriële vormgeving	
Interieur-, binnenhuisarchitecten/-ontwerpers	22
Techn. ontw./teken-&adviesbur./zelfst. ind. vormgev.	19
Grafische ontwerpers	17
sub-totaal (N=100%)	77
Architectonische vormgeving	
Architecten-/techn. ontw./adviesbur. voor burgerl./utilit.	29
Interieur-, binnenhuisarchitecten/-ontwerpers	28
sub-totaal (N=100%)	186
Modevormgeving	
Mode-ontwerpers	26
Detailh. kleding/mode-art.	11
sub-totaal (N=100%)	52
Publiciteits- cq grafische vormgeving	
Grafische ontwerpers	50
sub-totaal (N=100%)	248
Kunst en techniek	
Reklame-/reklame-ontw./-adviesbureaus	17
Theatergezelschappen	17
Systeemhuizen	11
Ov. dienstverl. op gebied automat.	11
sub-totaal (N=100%)	34
Film- en tv-vormgeving	
Omroeporganisaties	25
Producenten radio-/tvproducties	21
sub-totaal (N=100%)	40
Fotografische vormgeving	
Fotografie	52
sub-totaal (N=100%)	55
Museologie	
Musea	12
sub-totaal (N=100%)	54
Opleiding leraar handvaardigheid (1e gr)	
Alg. voortgezet onderwijs	48
sub-totaal (N=100%)	37
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	
Alg. voortgezet onderwijs	29
sub-totaal (N=100%)	84
Uitvoerend musicus	
Muziek-/dans-/opera-/operettegezelschappen (incl koren)	33
Muziekscholen	18
Zelfst. muzikleraren	14
sub-totaal (N=100%)	214

Tabel 15a (vervolg)
 Werkenden naar meest voorkomende branches (minimaal aandeel 10%)

	%
Docerend musicus	
Muziek-/dans-/opera-/operettegezelschappen (incl koren)	24
Muziekscholen	22
Zelfst. muzikleraren	16
sub-totaal (N=100%)	276
Uitvoerende beoefening van het drama	
Theatergezelschappen	82
sub-totaal (N=100%)	50
Opleiding docentschap dans	
Balletscholen (zonder beroepsuitoef. leerlingen)	30
Dansscholen	17
sub-totaal (N=100%)	31
Opleiding docentschap drama	
Theatergezelschappen	24
Alg. voortgezet onderwijs	15
Creativiteitscentra beeld. kunst&beeld. handvaardigh.	10
sub-totaal (N=100%)	47

Tabel 15b
Werkenden naar meest voorkomende branches (minimaal aandeel 5%)

	%
Schilderkundige vormgeving	
Beoefening scheppende kunst	47
Theatergezelschappen	18
Kunstuitleencentra	18
Uitgeverijen	7
Kunstgaleries/-expositieruimten	6
Zelfst. leraren beeldende kunst	5
sub-totaal (N=100%)	15
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	
Vakantieh./-bungalowpark/ov. voorzien. recreat. verblijf	50
Beoefening scheppende kunst	50
sub-totaal (N=100%)	5
Algemene industriële vormgeving	
Techn. ontw./teken-&adviesbur./zelfst. ind. vormgev.	22
Uitgeverijen tijdschriften	11
Catering	11
Interieur-, binnenhuisarchitecten/-ontwerpers	11
Mode-ontwerpers	11
Overig onderwijs n.e.g.	11
Maatsch. werk gericht op specifieke groepen	11
Muziek-/dans-/opera-/operettegezelschappen (incl koren)	11
sub-totaal (N=100%)	17
Architectonische vormgeving	
Interieur-, binnenhuisarchitecten/-ontwerpers	12
Hoger beroepsonderwijs	12
Beoefening scheppende kunst	8
sub-totaal (N=100%)	45
Modevormgeving	
Interieur-, binnenhuisarchitecten/-ontwerpers	22
Mode-ontwerpers	22
Ov. sport	22
Uitgeverijen tijdschriften	21
Detailh. voedings-/genotmid. alg. assort.	12
sub-totaal (N=100%)	8
Publiciteits- cq grafische vormgeving	
Grafische ontwerpers	32
Beoefening scheppende kunst	15
Cafes ed	6
Producenten (video)films (excl. tv-producenten)	6
sub-totaal (N=100%)	64
Kunst en techniek	
Ov. dienstverl. op gebied automat.	100
sub-totaal (N=100%)	2
Film- en tv-vormgeving	
Hoger beroepsonderwijs	11
Activ. op gebied film/video	11
Producenten (video)films (excl. tv-producenten)	11
Ondersteunende activ. tbv prod. (video)films	11
Vertoning films	11
Omroeporganisaties	11
Beoefening scheppende kunst	11
Creativiteitscentra beeld. kunst&beeld. handvaardigh.	11
Zelfst./free-lance journalisten/persfotografen e.d.	11
sub-totaal (N=100%)	15

Tabel 15b (vervolg)
Werkenden naar meest voorkomende branches (minimaal aandeel 5%)

	%
Fotografische vormgeving	
Fotografie	50
Koeriersdiensten	10
Overheidsbestuur, gemeente	10
Beoefening scheppende kunst	10
Theaters/schouwburgen/concertgebouwen	10
Creativiteitscentra beeld. kunst&beeld. handvaardigh.	10
sub-totaal (N=100%)	17
Museologie	
Detailh. voedings-/genotmid. alg. assort.	25
Teh./woonv. geestel. en/of meerv. gehand. (excl. verpleegh.)	25
Zelfst. leraren beeldende kunst	25
Musea	25
sub-totaal (N=100%)	7
Opleiding leraar handvaardigheid (1e gr)	
Beoefening scheppende kunst	22
Overheidsbestuur, gemeente	11
Vormingscentra (buiten schoolverband)	11
Theatergezelschappen	11
Theaters/schouwburgen/concertgebouwen	11
Boekings- en besprekingsbureaus	11
Openb. bibliotheken	11
Kunstuitleencentra	11
sub-totaal (N=100%)	14
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	
Beoefening scheppende kunst	47
Organiseren van culturele evenementen	11
Creativiteitscentra beeld. kunst&beeld. handvaardigh.	11
Logies-/maaltijden-/drankenverstrekk.	5
Reiniging gebouwen	5
Onderwijs	5
Overig onderwijs n.e.g.	5
Afstandsonderwijs	5
Ov. sport	5
sub-totaal (N=100%)	30
Uitvoerend musicus	
Zelfst. uitv. musici/zangers/dansers	27
Zelfst. muzikleraren	24
Muziek-/dans-/opera-/operettegezelschappen (incl koren)	23
Theatergezelschappen	7
Muziekscholen	5
sub-totaal (N=100%)	89
Docerend musicus	
Muziekscholen	28
Muziek-/dans-/opera-/operettegezelschappen (incl koren)	24
Zelfst. muzikleraren	19
Videotheken	5
Hoger beroepsonderwijs	5
sub-totaal (N=100%)	120
Uitvoerende beoefening van het drama	
Theatergezelschappen	74
Hoger beroepsonderwijs	11
Koeriersdiensten	8
Onderwijs	8
sub-totaal (N=100%)	15

Tabel 15b (vervolg)
 Werkenden naar meest voorkomende branches (minimaal aandeel 5%)

	%
Opleiding docentschap dans	
Balletscholen (zonder beroepsuitoef. leerlingen)	21
Theatergezelschappen	11
Overig amusement/kunst n.e.g.	11
Dansscholen	11
Creativiteitscentra beeld. kunst&beeld. handvaardigh.	11
Wet. onderwijs	9
Muziek-/dans-/opera-/operettegezelschappen (incl koren)	9
Ov. kunstzinnige vorming amateurs	9
Zelfst. muzikleraren	9
sub-totaal (N=100%)	18
Opleiding docentschap drama	
Theatergezelschappen	20
Alg. voortgezet onderwijs	13
Regisseurs (film-/opera-/toneel- e.d.)	13
Producenten podiumkunst	8
Creativiteitscentra beeld. kunst&beeld. handvaardigh.	8
Detailh. reformartikelen	7
Hoger beroepsonderwijs	7
Extramurale med. verzorging	7
Maatsch. werk gericht op specifieke groepen	7
Wet. onderwijs	6
Onderwijs	6
sub-totaal (N=100%)	24

Tabel 16
 Werkenden naar personeelsomvang werkorganisatie

Opleiding	Personeelsomvang					Totaal N=100%
	1 pers. %	2-9 pers. %	10-99 pers. %	100-999 pers. %	1000 pers. of meer %	
Schilderkundige vormgeving	22	15	38	21	4	48
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	10	52	19	19		27
Algemene industriële vormgeving	12	39	33	6	9	62
Architectonische vormgeving	16	29	36	14	6	121
Modevormgeving	15	13	41	10	21	37
Publiciteits- cq grafische vormgeving	12	41	33	7	7	171
Kunst en techniek		7	71	7	14	27
Film- en tv-vormgeving	7	27	53	13		25
Fotografische vormgeving	48	14	14	14	10	35
Museologie		20	43	20	16	41
Opleiding leraar handvaardigheid (1e gr)	6	11	44	28	11	29
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	8	17	29	38	9	55
Uitvoerend musicus	25	15	38	16	6	150
Docerend musicus	23	20	31	21	5	185
Uitvoerende beoefening van het drama		23	61	10	6	28
Opleiding docentschap dans	6	54	26	14		27
Opleiding docentschap drama		35	39	26		26
Totaal KUO vt/dt	15	25	37	16	7	1.282
Totaal HBO vt/dt	1	7	30	31	30	41.141

Tabel 17
Werkenden naar geografische mobiliteit

Opleiding	Geografische mobiliteit			Totaal N=100%
	Zelfde of aangrenzende provincie %	Overige provincies %	Buitenland %	
Schilderkundige vormgeving	82	18		90
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	11	89		56
Algemene industriële vormgeving	58	34	7	77
Architectonische vormgeving	82	18		191
Modevormgeving	82	14	4	54
Publiciteits- cq grafische vormgeving	83	16	1	256
Kunst en techniek	76	10	14	40
Film- en tv-vormgeving	83	17		40
Fotografische vormgeving	88	9	3	55
Museologie	85	15		56
Opleiding leraar handvaardigheid (1e gr)	83	17		37
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	66	34		84
Uitvoerend musicus	60	35	5	214
Docerend musicus	64	25	11	278
Uitvoerende beoefening van het drama	57	41	2	51
Opleiding docentschap dans	59	24	17	31
Opleiding docentschap drama	63	30	7	47
Totaal KUO vt/dt	71	25	4	1.945
Totaal HBO vt/dt	83	14	2	42.448

Tabel 18
Werkenden naar minimaal vereiste opleidingsniveau en vereiste opleidingsrichting

Opleiding	Minimaal HBO-niveau vereist		Eigen/aanverwante richting vereist	
	%	Totaal N=100%	%	Totaal N=100%
Schilderkundige vormgeving	45	23	34	17
Beeidende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	81	22	77	21
Algemene industriële vormgeving	81	47	73	45
Architectonische vormgeving	74	78	79	91
Modevormgeving	63	21	69	25
Publiciteits- cq grafische vormgeving	68	103	77	126
Kunst en techniek	67	15	92	23
Film- en tv-vormgeving	58	12	69	18
Fotografische vormgeving	40	10	53	17
Museologie	68	27	51	21
Opleiding leraar handvaardigheid (1e gr)	75	24	75	24
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	75	44	62	36
Uitvoerend musicus	73	97	82	116
Docerend musicus	69	123	70	134
Uitvoerende beoefening van het drama	49	14	94	26
Opleiding docentschap dans	100	24	87	24
Opleiding docentschap drama	70	19	84	26
Totaal KUO vt/dt	69	835	72	935
Totaal HBO vt/dt	80	33.189	79	32.783

Tabel 19

Werkenden naar totale bruto maandinkomen en naar aandeel beneden minimum bruto maandinkomen

Opleiding	Bruto maandinkomen	Minimum bruto maandinkomen	Totaal N=100%
	gemiddeld	% beneden minimum	
Schilderkundige vormgeving	2.555	61	51
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	2.552	46	25
Algemene industriële vormgeving	2.859	36	57
Architectonische vormgeving	3.632	28	107
Modevormgeving	2.672	41	32
Publiciteits- cq grafische vormgeving	3.042	27	153
Kunst en techniek	5.086	15	25
Film- en tv-vormgeving	3.907	31	27
Fotografische vormgeving	2.716	33	40
Museologie	3.319	5	33
Opleiding leraar handvaardigheid (1e gr)	2.717	33	29
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	2.632	42	53
Uitvoerend musicus	2.843	39	147
Docerend musicus	2.668	46	185
Uitvoerende beoefening van het drama	2.943	20	33
Opleiding docentschap dans	2.062	56	25
Opleiding docentschap drama	3.016	28	31
Totaal KUO v/dt	2.974	35	1.243
Totaal HBO v/dt	3.735	7	37.228

Tabel 20

Werkenden naar oordeel over aansluiting tussen gevolgde HBO-opleiding en werkzaamheden en afgestudeerden naar oordeel over studiekeuze achteraf gezien

Opleiding	Aansluiting HBO-opleiding en werk		Studiekeuze HBO-opleiding achteraf	
	% goed/ voldoende	Totaal N=100%	% zelfde HBO-opleiding	Totaal N=100%
Schilderkundige vormgeving	28	52	85	53
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	61	27	100	27
Algemene industriële vormgeving	85	62	94	61
Architectonische vormgeving	70	117	85	115
Modevormgeving	63	35	89	35
Publiciteits- cq grafische vormgeving	73	171	80	171
Kunst en techniek	93	27	93	27
Film- en tv-vormgeving	94	27	94	27
Fotografische vormgeving	55	37	92	40
Museologie	51	41	62	39
Opleiding leraar handvaardigheid (1e gr)	56	29	85	32
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	62	59	69	57
Uitvoerend musicus	87	150	95	145
Docerend musicus	78	201	88	194
Uitvoerende beoefening van het drama	95	33	96	33
Opleiding docentschap dans	93	27	93	27
Opleiding docentschap drama	73	29	87	32
Totaal KUO vt/dt	72	1.327	87	1.311
Totaal HBO vt/dt	84	41.636	81	40.907

De volgende pagina's bevatten enkele tabellen uit de hoofdstukken 2 tot en met 4, verbijzonderd naar kleine opleidingen zoals bijvoorbeeld kunst-/mediamanagement. Opleidingen met minder dan 10 respondenten zijn niet vermeld. Opleidingen met 25 of meer respondenten staan in de voorgaande tabellen van het statistisch supplement. In de tabellen over werkenden zijn alleen opleidingen met minstens 5 werkenden gepresenteerd.

De volgende tabellen zijn in deze bijlage opgenomen:

- Tabel 1 Vooropleiding(en) van afgestudeerde kunstenaars op kunstzinnig vakgebied
- Tabel 2 Werkenden naar werken binnen en/of buiten de kunstensector
- Tabel 3 Werkenden naar totale inkomsten uit verschillende werkzaamheden
- Tabel 4 Oordeel van afgestudeerde kunstenaars over de moeilijkheidsgraad van de opleiding
- Tabel 5 Oordeel van afgestudeerde kunstenaars over de mate van specialisatie van de opleiding
- Tabel 6 Percentage afgestudeerde kunstenaars dat, achteraf bezien, de gevolgde kunstopleiding zou kiezen

Tabel 1

Vooropleiding(en) van afgestudeerde kunstenaars op kunstzinnig vakgebied

Opleidingscluster - kleine opleidingen	Voor- opleiding %	Waarvan:				
		1 %	2 %	3 %	4 %	5 %
Kunst-/mediamanagement	55	33	17	50	67	17
Compositie of compositie/elektronische muziek	100	58	16	0	44	86
Muziekregistratie	71	33	0	17	50	33
Getuigschrift muziekonderwijs B schoolmuziek	87	53	0	27	84	32
Uitvoerende beoefening van de dans	83	13	7	21	93	0
Totaal	80	40	6	22	72	32

1 = Basis-/vooropleiding aan academie of conservatorium;
 2 = Oriëntatiecursus aan academie of conservatorium;
 3 = Expressievak in eindexamenpakket middelbare school;
 4 = (Privé)les aan creativiteitscentrum, vrije academie, volksuniversiteit, muziekschool of dans-/balletschool;
 5 = (Privé)les bij particuliere leraar.

Tabel 2

Werken binnen en/of buiten de kunstensector

Opleidingscluster - kleine opleidingen	Werkende binnen kunstensector		Werkende binnen en buiten kunstensector		Werkende buiten kunstensector	
	%		%		%	
Kunst-/mediamanagement	9		18		73	
Compositie of compositie/elektronische muziek	57		14		29	
Muziekregistratie	95		5		0	
Getuigschrift muziekonderwijs B schoolmuziek	83		17		0	
Uitvoerende beoefening van de dans	72		28		0	
Totaal	69		17		15	

Tabel 3

Werkenden naar totale inkomsten uit verschillende werkzaamheden

Opleidingscluster - kleine opleidingen	In eigen vakgebied		Gerelateerd aan vakgebied		Buiten eigen vakgebied		Totaal	
	Gem.	Som	Gem.	Som	Gem.	Som	Gem.	Som
Kunst-/mediamanagement	3.723,33	37.311	4.537,00	15.155	2.533,33	12.693	3.546,73	65.159
Compositie of compositie/elektronische muziek	2.500,00	11.722	2.600,00	6.096			2.533,33	17.818
Muziekregistratie	2.964,00	34.745	4.061,54	13.754			3.210,00	48.500
Getuigschrift muziekonderwijs B schoolmuziek	4.233,52	90.655			3.950,22	21.860	4.175,34	112.514
Uitvoerende beoefening van de dans	2.854,97	42.876			1.400,00	6.524	2.510,43	49.399
Totaal	3.456,83	217.309	3.858,88	35.005	2.701,69	41.076	3.366,93	293.390

Tabel 4

Oordeel van afgestudeerde kunstenaars over de moeilijkheidsgraad van de opleiding

Opleidingscluster - kleine opleidingen	Moeilijkheidsgraad	
	niet hoog genoeg %	precies goed %
Kunst-/mediamanagement	62	38
Compositie of compositie/elektronische muziek	20	80
Muziekregistratie	74	26
Getuigschrift muziekonderwijs B schoolmuziek	50	50
Uitvoerende beoefening van de dans	16	84
Totaal	46	54

Tabel 5

Oordeel van afgestudeerde kunstenaars over de mate van specialisatie van de opleiding

Opleidingscluster - kleine opleidingen	Mate specialisme		
	onvoldoende %	precies voldoende %	te specialistisch %
Kunst-/mediamanagement	38	62	0
Compositie of compositie/elektronische muziek	0	100	0
Muziekregistratie	32	36	32
Getuigschrift muziekonderwijs B schoolmuziek	8	92	0
Uitvoerende beoefening van de dans	50	50	0
Totaal	26	68	6

Tabel 6

Percentage afgestudeerde kunstenaars dat, achteraf gezien, de gevolgde kunstopleiding opnieuw zou kiezen

Opleidingscluster - kleine opleidingen	Zelfde opleiding, zelfde academie/ conservatorium	Zelfde opleiding, andere academie/ conservatorium	Andere HBO- opleiding	Andere opleiding	Niet studeren
	%	%	%	%	%
Kunst-/mediamanagement	54	23	8	15	0
Compositie of compositie/elektronische muziek	100	0	0	0	0
Muziekregistratie	78	0	11	0	11
Getuigschrift muziekonderwijs B schoolmuziek	63	23	14	0	0
Uitvoerende beoefening van de dans	100	0	0	0	0
Totaal	76	11	8	3	2

Bijlage 4

Kunstberoepen

Deze bijlage geeft een overzicht van de beroepen die tot de kunstensector worden gerekend (zoals toegepast in tabel 3.9). Beroepen die hier niet in voorkomen, zijn aangemerkt als een niet-kunstberoep. Uitgangspunt vormt de Standaard Beroepen Classificatie van 1992 (SBC >92) van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Kunst-beroep:

Circusartiest
Mannequin/model/toneelfigurant
Tekenaar tuin-&landschap
Bloemschikker/bloemsierkunstenaar (lag.)
Glasgrav./-etser;diamant-/edelsteen-&edelmetaalbew. (lag.)
Burgersmid;metaalb./-perser/-walser (excl plaatw./automat.)
Audio-vis. onderw.techn./studio-elektric./belichter (lag.)
Zetters;drukwerkvoorber. graf. ind. (lag.)
Lichtdrukker/drukker aardewerkmotieven/zeefdrukker
Fotolab.bed. (geen lab.);tweede camera-assist.
Aardewerkvorm./-draaier (hand)
Huid-/leerbewerker
Bioscoopoperateur
Reclametekenaar
Bloemschikker-verkoper
Etaleur (lag.)
Dansleraar ballroom/volksdansen
Bloemschikker/bloemsierkunstenaar (middelb.)
Muziekinstrumentenmak./-repar. (incl in-/verk.)
Muziekinstrumentenmak./-repar. (excl in-/verk.)
Toneelmeester
Pianostemmer
Meubelmaker (amb.)
Decor-/markiezen-/rolluiken-;bouwvaktimmerman (middelb.)
Houtsnijder/meubelbeeldhouwer/allround klompenmak.
Bouwk. opzichter (middelb.)
Leid. bouwk. opzichter (middelb.)
Hoofd tekenkamer bouwk. (middelb.)
Bedrijfshfd.middelgr.bouw/-install.bedr.(excl elektrotechn.)
Uurwerkreparateur-verkoper
Fijnbankw./uurwerkmak./-repar.;(glas)instrum.mak.(middelb.)
Diamant-/edelsteen-&edelmetaalbew. (middelb.)
Glasblazer (hand;massa-fabr.)
Goud-&zilversmid (massa-fabr.)
Werkm. metaal(w.)prod./glasblazerij
Audio-vis. onderw.techn./studio-elektr./belichter (middelb.)
Zend-/geluids-/beeldapparatuurbedieners

Grafische vakkrachten

Lithograaf./reprod.teken./techn. illustr.
Techn. calcul. (graf. ind.)
Bedrijfshfd. kl. drukkerij
Bedrijfshfd. kl. binderij
Bedrijfshfd. kl. drukvoorbereidingsbedr.
Drukwerkvoorber. graf. ind. (middelb.)
Stereotypeur/stypengalvaniseur (graf. ind.)
Hoog-/diep-/offset-/blok-/textieldrukker
Boekbinder
Bedrijfshfd. kl. fotolab./-ontwikkelcentrale
Portretfotograaf-verk.
Fotograaf/film-&tv-camera-operat./film-edit./-mont./fotolab.
Technisch fotograaf
(Portret)fotograaf (excl kunstzinnig, excl verkoop)
Film-&tv-camera-operat./film-edit./-mont./cameraman
Persfotograaf
Fotolaborant
Bedrijfshfd.middelgr.fotolab./-ontwik.cent.;werkm.graf.ind.
Tekenkamer lithografie
Leidinggevend drukker

Handwever (stof/tapijt/kant)

Patr.teken. kled./schoeisel

(bont)kleermak./tentmak. ed (incl patr.teken./in-/verk.)

Kleermak.(excl bont)/zeil-/tentmak.ed (excl in-/verk.)

Bontkleermak. (incl patr.teken./excl in-/verk.)

Woningstoffeerder (incl in-/verk.)

Bontkleermak./zeil-/tentmak.(excl patr.tek./incl in-/verk.)

Kleermak./(excl bont/patr.teken.;incl in-/verk.)

Modelnaaister/patr.mak. (kled.)

Maatschoenmaker

Werkm. kled./schoenfabr./kwal.contr.dienst kled./schoeisel

Bedrijfshfd. middelgr. bedr. confect.-ind.

Tektschrijver reclame (middelb.)

Reclame-/decoratieschilder

Etaleur (middelb.)

Grafisch ontwerpers

Boekill.;snelteken.;decor-/recl./graf. ontw. (middelb.)

Boek- en mode-illustrator (middelb.)

Sneltekenaar (middelb.)

Grafisch-/reclame-/decorontwerper (middelb.)

Fotoredacteur;leerl.-journalist/journalistiek medew.

Docent beeldende kunst (2e&3e gr)

Docent muziek & zang (2e&3e gr)

Docent dans (2e&3e gr)

Docent drama/mime (2e&3e gr)

Tuin- & landschapsarchitect (hog.)

Architecten en bouwkundig projectleiders

Bouwk. beleidsmedew.;beleidsambt.bouw/stadsvernieuw. (hog.)
Bouwcalculator (hog.)
Bouwkundig adviseur (hog.)
Binnenhuisarchitect; architect, bouwk. ontw.-constr. (hog.)
Binnenhuis-/interieurarchitect (hog.)
Architect (excl. binnenhuis-/interieurarchitect) (hog.)
Bouwkundig ontwerper-constructeur (hog.)
Bouwk. tekenaar-constructeur/bouwk. bestekschrijver (hog.)
Bouwk. werkvoorbereider (hog.)
Bouwk. opzichter (hog.)
Hoofduitvoerder bouw (middelgr.proj.;hog.)
Bouwk. projectleider (incl ontwerp;middelgr.proj.;hog.)
Leid. bouwk. opzichter (hog.)
Leid. bouwk. ontwerper-constructeur (hog.)
Hoofd tekenkamer bouwk. (hog.)

Tekstschrijver reclame (hog.)

Auteur/scenarioschrijver/tolk/vertaler

Kunstenaars

Beleidsambt. cult. zaken/kunsten (hog.)
Educatief medew. museum (hog.)
Bedrijfshfd. kl. kunstgalerij/museum/instell.v.kunstbeoef.
Impresario/theateragent
Filmer/cineast
Filmer/cineast (niet technisch/commercieel)
Technisch/commercieel filmer
Audio-visuele ontwerper
Choreograaf
Archiefemploye museumarchief
Kunstgalerij-/museumconservator (hog.)
Bedrijfshfd. kl. grafisch ontwerp bureau
Portretfotograaf kunstzinnig
Acteur;cabaretier;zanger opera/operette/revue/musical
Acteur
Zanger opera/operette/revue/musical
Kleinkunst-artiest/mime-speler/performer/cabaretier
Danser
Zanger (excl opera/operette/revue/musical)/koordirigent
Zanger (excl opera/operette/revue/musical)
Koordirigent
Instrumentalist/componist/dirigent (excl koor)/songwriter
Uitvoerend musicus/instrumentalist
Dirigent orkest/ensemble
Componist/arrangeur (excl songwriter)
Bld.kunstenaar;museummedew.pres.;mode-/graf. ontw. ed (hog.)
Beeldhouwer (hog.)
Kunstschilder (hog.)
Kunsttekenaar/-etsers/strips-/filmtekenaar (hog.)
Beeldend kunstenaar (min. 2 specialisaties) (hog.)

Mode-/dessinontwerper/mode-adviseur/forecasting (hog.)
Grafisch-/reclame-/decorontwerper (excl boekillustr.) (hog.)
Museummedew.presentaties/medew.organ.tentoonstelling (hog.)
Toegepast vormgever (design) (hog.)
Bedrijfshfd. middelgr. kunstgal./museum/instell. kunstbeoef.
Bedrijfshfd. middelgr. grafisch ontwerp bureau
Regisseur toneel/film
Regisseur toneel (theater)
Regisseur film

Journalisten

Journalist/recensent/redacteur (uitgeverij bladen;hog.)
Journalist/correspondent/reporter (pers/radio/tv;hog.)
Redacteur/editor/revisor (uitgeverij bladen;hog.)
Commentator tv
Hoofdredacteur/alg.redactiechef (uitgeverij bladen;hog.)
Regisseur radio/tv
Docent beeldende kunst (1e gr)
Docent muziek & zang (1e gr)
Docent dans (1e gr)
Docent drama, mime (1e gr)
Ind. vormgev./ind. ontw.
Beleidsambt. cult. zaken/kunsten (wet.)
Wet. onderz. kunstgeschiedenis
Educatief medew. museum (wet.)
Kunstgalerij-/museumconservator (wet.)
Leid. kunstgalerij-/museumconservator
Redact. (uitgev. bladen/boeken;wet.)
Hoofdredact./alg. redactiechef (uitgev. bladen;wet.)